

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”,
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Raport końcowy

Diagnoza atrakcyjności inwestycyjnej i potencjału eksportowego miasta Tomaszów Mazowiecki i Powiatu Tomaszowskiego

20^{lat}

ASM - CENTRUM BADAŃ I ANALIZ RYNKU

LAUREAT KONKURSU

TERAZ POLSKA

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”,
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Wykonawca:

ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o.

ul. Grunwaldzka 5,

99-301 Kutno

Zamawiający:

LIDER PROJEKTU

Gmina - Miasto Tomaszów Mazowiecki

ul. POW 10/16

97-200 Tomaszów Mazowiecki

PARTNER PROJEKTU

Powiat Tomaszowski

ul. św. Antoniego 41

97-200 Tomaszów Mazowiecki

Nr ISBN: 978-83-946467-6-9

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”,
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Spis treści

1.	Wprowadzenie	4
2.	Wyniki badania	5
2.1	Charakterystyka miasta Tomaszów Mazowiecki i powiatu tomaszowskiego	5
2.2	Ocena dostępności zachęt inwestycyjnych oraz jakości obsługi inwestorów	39
2.3	Kluczowe sektory i produkty eksportowe z terenu powiatu tomaszowskiego	62
2.4	Główne kierunki dla organizowania targów o charakterze międzynarodowym (w Polsce i za granicą).....	80
2.5	Priorytety gospodarcze dla powiatu tomaszowskiego	83
3.	Rekomendacje	87
4.	Spis tabel i wykresów	91

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

1. Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie jest raportem końcowym z badania pn.: Diagnoza atrakcyjności inwestycyjnej i potencjału eksportowego, realizowanego na zlecenie miasta Tomaszowa Mazowieckiego i powiatu tomaszowskiego. Badanie było realizowane w okresie czerwiec-lipiec 2017 roku. Celem badania była kompleksowa ocena powiatu tomaszowskiego i miasta Tomaszowa pod kątem następujących zagadnień:

- Określenie rzeczywistego potencjału terenu powiatu tomaszowskiego i miasta Tomaszowa Mazowieckiego z wykorzystaniem wskaźników dot. infrastruktury, gospodarki oraz rynku.
- Określenie dostępności zachęt inwestycyjnych oraz jakości obsługi inwestorów.
- Określenie sektorów tzw. najwyższej szansy w procesie przyciągania inwestycji gospodarczych.
- Określenie głównych produktów eksportowych i głównych eksporterów z terenu powiatu tomaszowskiego oraz miasta Tomaszowa Mazowieckiego.
- Określenie rynków priorytetowych dla promocji eksportu.
- Wskazanie głównych kierunków dla organizowania targów o charakterze międzynarodowym (w Polsce i za granicą).
- Wskazanie możliwości nawiązania współpracy z samorządami o podobnym profilu gospodarczym.

Proces badawczy rozpoczął się od analizy stanu zastanego, w tym przede wszystkim danych statystycznych dotyczących podstawowych wskaźników gospodarczych, danych nt. rynku pracy i sytuacji społeczno-demograficznej w powiecie. Kolejnym etapem procesu badawczego były badania ilościowe (z wykorzystaniem wystandaryzowanych kwestionariuszy ankiet) obejmujące szereg interesariuszy związanych z tematyką badawczą:

- Przedsiębiorców;
- Inwestorów.

Badania ilościowe uzupełniono przeprowadzonymi wywiadami indywidualnymi, o charakterze jakościowym, z następującymi respondentami:

- Przedsiębiorcy;
- Eksporterzy;
- Przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego;
- Przedstawiciele Instytucji Otoczenia Biznesu, tj. Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna, Łódzka Agencja Rozwoju Regionalnego.
- Eksperti, tj. Polska Agencja Inwestycji i Handlu, Centrum Obsługi Inwestora i Eksportera.

Założenie triangulacji pozyskanych danych i informacji, zarówno pierwotnych jak i wtórnych, pozwoliło na kompleksową charakterystykę miasta Tomaszowa Mazowieckiego i powiatu tomaszowskiego.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

2. Wyniki badania

2.1 Charakterystyka miasta Tomaszów Mazowiecki i powiatu tomaszowskiego

2.1.1 Ogólna charakterystyka miasta Tomaszów Mazowiecki i powiatu tomaszowskiego

Powiat tomaszowski jest położony we wschodniej części województwa łódzkiego, w niedalekiej odległości od węzłów autostradowych oraz portów lotniczych w Łodzi i Warszawie. Zajmuje powierzchnię 1 024,8 km², w jego skład wchodzi 11 gmin, w tym gmina miejska Tomaszów Mazowiecki oraz 10 gmin wiejskich: Tomaszów Mazowiecki, Będków, Budziszewice, Czerniewice, Inowódz, Lubochnia, Rokiciny, Rzeczyca, Ujazd i Żelechlinek. Miasto Tomaszów Mazowiecki jest czwartym co do wielkości ośrodkiem miejskim w województwie łódzkim (za Łodzią, Piotrkowem Trybunalskim i Pabianicami). Pełni ponadto rolę stolicy powiatu tomaszowskiego, jak również centrum administracyjnego, gospodarczego oraz usługowego dla jego mieszkańców. Obszar powiatu tomaszowskiego położony jest w zlewniach dwóch ważnych rzek: Pilicy (centralna i południowa część powiatu) oraz Bzury (północna część powiatu).

Powiat tomaszowski znajduje się w strefie oddziaływania dwóch obszarów metropolitalnych: łódzkiego oraz warszawskiego. Uznaje się jednak, że obecnie powiat pozostaje poza strefą bezpośredniego wpływu tych obszarów, jednakże w związku z dynamicznie zachodzącymi procesami metropolizacji przestrzeni Polski, należy się spodziewać, że w przyszłości oddziaływanie Łodzi oraz Warszawy będzie w dużym stopniu kształtować charakter, kierunek i dynamikę gmin tworzących powiat tomaszowski.

Powiat tomaszowski charakteryzuje się zróżnicowanym profilem działalności gospodarczej. Specjalizacja gospodarcza powiatu tomaszowskiego opiera się na sześciu podstawowych filarach, do których należą¹:

- przemysł ceramiczno-budowlany,
- wydobywanie surowców skalnych,
- przemysł drzewny i meblarski oraz papierniczy,
- przetwórstwo rolno- spożywcze,
- przemysł chemiczny,
- przemysł elektromaszynowy.

Uzupełnieniem specjalizacji gospodarczej powiatu tomaszowskiego są rozwijające się przemysły: włókienniczy i odzieżowy oraz metalowy i budownictwo.

Z punktu widzenia rozwoju ekonomicznego powiatu tomaszowskiego niezwykle ważne znaczenie posiada przede wszystkim przemysł ceramiczno-budowlany. Część spośród gmin tworzących powiat tomaszowski stanowi element szerszego układu gospodarczego, jakim jest teren Zagłębia Ceramiczno-Budowlanego Opoczno – Tomaszów Mazowiecki. Obszar powiatu odznacza się największą w przestrzeni województwa łódzkiego koncentracją przemysłu materiałów budowlanych, którego podstawą jest miejscowa baza surowcowa (m.in.: złoża piasków szklarskich i formierskich,

¹ Raport z badania rynku pracy i szkolnictwa zawodowego Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilic w powiecie tomaszowskim, Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2014, s. 30.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

złoża piasków kwarcowych, złoża piasków filtracyjnych i specjalistycznych oraz złoża kaolinu)².

Obszar powiatu tomaszowskiego odznacza się bogactwem oraz zróżnicowaniem fauny i flory. Na jego terenie występują bardzo cenne pod względem przyrodniczym, ekosystemy leśne, polne i łąkowe oraz torfowiskowe. Cechą wyróżniającą powiat tomaszowski, zwłaszcza na tle województwa łódzkiego, jest bardzo wysoki poziom lesistości np. kompleksy leśne Lasów Spalskich oraz Lasów Sulejowskich. Część terenu powiatu tomaszowskiego (10 277,0 ha – 10,0% ogólnego terytorium) pozostaje w granicach dwóch parków krajobrazowych: Sulejowskiego Parku Krajobrazowego oraz Spalskiego Parku Krajobrazowego. Na terenie powiatu znajduje się 12 rezerwatów przyrody (m.in. Rezerwat przyrody Niebieskie Źródła, Rezerwat przyrody Twarda, Rezerwat przyrody Gać Spalska).

W powiecie tomaszowskim w 2015 roku oddano do użytkowania 65 nowych budynków niemieszkalnych, co może pozytywnie wpłynąć na rozwój aktywności inwestycyjnej podmiotów gospodarczych (por. tab. 1) największą liczbę takich budynków oddano do użytkowania w gminie miejskiej Tomaszów Mazowiecki oraz gminach wiejskich Ujazd, Rzeczyca i Tomaszów Mazowiecki.

Tabela 1. Nowe budynki niemieszkalne oddane do użytkowania w latach 2012-2015 w powiecie tomaszowskim według gmin

	2012	2013	2014	2015
łódzkie	1 715	1 760	1 829	1 826
Powiat tomaszowski	56	81	79	65
<i>w tym:</i>				
Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska)	11	31	33	18
Będków	3	3	0	0
Budziszewice	2	2	0	1
Czerniewice	7	7	5	4
Inowódz	4	3	2	2
Lubochnia	1	8	3	2
Rokiciny	10	4	10	9
Rzeczyca	2	4	2	4
Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska)	11	7	13	9
Ujazd	5	8	9	11
Żelechlinek	0	4	2	5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

O potencjale inwestycyjnym powiatu tomaszowskiego świadczą wydatki inwestycyjne powiatu i gmin. W latach 2012-2015 wydatki na ten cel były zróżnicowane w poszczególnych latach, a największe w 2014 i 2015 roku (por. tab. 2). Wynika z nich, że na tle powiatu miasto generuje około jednej czwartej wydatków inwestycyjnych, co może świadczyć o możliwości kreowania warunków korzystnych z punktu widzenia szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym kształtowania warunków dla inwestycji.

² Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na lata 2015-2020, Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2015, s. 28.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Tabela 2. Wydatki inwestycyjne gmin (bez miast na prawach powiatu) w latach 2012-2015 w powiecie tomaszowskim według gmin (tys.)

	2012	2013	2014	2015
łódzkie	894 370,43	878 936,98	965 446,90	910 791,91
Powiat tomaszowski	58 104,2	68 073,26	78 339,99	61 373,69
<i>w tym:</i>				
Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska)	16 147,1	23 038,9	33 323,1	15 768,9
Będków	4 258,4	2 438,0	3 536,5	540,0
Budziszewice	2 003,3	1 100,6	1 036,8	1 691,4
Czerniewice	1 944,2	5 201,9	4 572,3	1 501,3
Inowódz	4 497,8	801,9	1 687,4	7 146,9
Lubochnia	3 314,5	4 410,8	7 148,0	6 930,2
Rokiciny	6 644,1	4 852,0	4 121,0	4 950,8
Rzeczyca	1 973,6	3 466,2	3 697,7	4 701,3
Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska)	6 435,4	9 169,0	5 066,6	7 450,0
Ujazd	9 185,3	9 479,7	11 982,9	4 893,6
Żelechlinek	1 700,4	4 114,3	2 167,7	5 799,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

2.1.2 Sytuacja demograficzna i na rynku pracy miasta Tomaszów Mazowiecki i powiatu tomaszowskiego

Liczba ludności w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016 wynosiła w przybliżeniu 119 tys. W 2012 roku była najwyższa w badanym okresie tzn. 120 383, w kolejnych latach można zaobserwować spadek liczby ludności do 118 234 osób w 2016 roku.

Największą pod względem liczby ludności, gminą wchodzącą w skład powiatu tomaszowskiego jest miasto Tomaszów Mazowiecki (63 601 mieszkańców – tj. 53,8% ogółu ludności powiatu) oraz gmina wiejska Tomaszów Mazowiecki (10 945 mieszkańców – tj. 9,3% ogółu ludności powiatu). Najmniej ludności mieszka w gminach Budziszewice, Będków, Żelechlinek i Inowódz (por. tab. 3).

Tabela 3. Liczba ludności w latach 2012-2016 w powiecie tomaszowskim według gmin

	2012	2013	2014	2015	2016
łódzkie	2 524 651	2 513 093	2 504 136	2 493 603	2 485 323
Powiat tomaszowski	120 383	119 759	119 273	118 671	118 234
<i>w tym gminy:</i>					
Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska)	65 454	64 893	64 513	63 960	63 601
Będków	3 374	3 339	3 344	3 323	3 321
Budziszewice	2 256	2 253	2 219	2 201	2 193
Czerniewice	5 179	5 172	5 166	5 138	5 146
Inowódz	3 921	3 900	3 872	3 861	3 828
Lubochnia	7 260	7 190	7 199	7 211	7 198
Rokiciny	6 193	6 186	6 180	6 167	6 157
Rzeczyca	4 811	4 761	4 728	4 717	4 674
Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska)	10 651	10 772	10 773	10 845	10 945
Ujazd	7 917	7 928	7 906	7 874	7 810
Żelechlinek	3 367	3 365	3 373	3 374	3 361

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Analiza dynamiki zmian liczby ludności w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016 wykazała malejącą liczbę ludności. W największym stopniu ubytki ludności dotyczą gmin: Rzeczyca, Budziszewice i Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska). Tylko w jednej gminie – Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska) – odnotowano nieznaczny wzrost liczby ludności (por. tab. 4), co może między innymi wynikać z migracji mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego poza teren miasta.

Tabela 4. Dynamika zmian liczby ludności w latach 2012-2016 w powiecie tomaszowskim według gmin

	2012	2013	2014	2015	2016
Łódzkie	0,00	0,00	-0,01	-0,01	-0,02
Powiat tomaszowski	0,00	-0,01	-0,01	-0,01	-0,02
<i>w tym gminy:</i>					
Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska)	0,00	-0,01	-0,01	-0,02	-0,03
Będków	0,00	-0,01	-0,01	-0,02	-0,02
Budziszewice	0,00	0,00	-0,02	-0,02	-0,03
Czerniewice	0,00	0,00	0,00	-0,01	-0,01
Inowódz	0,00	-0,01	-0,01	-0,02	-0,02
Lubochnia	0,00	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01
Rokiciny	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,01
Rzeczyca	0,00	-0,01	-0,02	-0,02	-0,03
Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska)	0,00	0,01	0,01	0,02	0,03
Ujazd	0,00	0,00	0,00	-0,01	-0,01
Żelechlinek	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Według prognoz przygotowanych przez GUS w 2030 roku stan ludności powiatu tomaszowskiego będzie wynosił 109 739 mieszkańców ponad 10 tys. mniej niż w roku 2016. Proporcje struktury ludności pod względem płci będą raczej stałe, ale nadal będzie można obserwować wzrost odsetka mieszkańców wsi w powiecie tomaszowskim w odniesieniu do ogółu (por. tab. 5).

Tabela 5. Prognoza zmian liczby i struktury ludności w latach 2020-2030 w powiecie tomaszowskim

	2020	2025	2030
Ogółem	115 967	113 140	109 739
mężczyźni	55 555	54 246	52 649
kobiety	60 412	58 894	57 090
miasto	62 135	60 213	58 002
wieś	53 832	52 927	51 737

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raport z badania rynku pracy i szkolnictwa zawodowego Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilicy w powiecie tomaszowskim oraz danych BDL GUS.

Analiza liczby ludności według ekonomicznego podziału grup wieku mieszkańców powiatu tomaszowskiego wykazała, że ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej) w 2016 roku stanowiła 17,9% ogółu ludności. Osoby w wieku produkcyjnym w powiecie (kobiety w wieku 18-59

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

lat, mężczyźni w wieku 18-64 lata) stanowiły w stosunku do ogółu ludności w 2016 roku 60,3% (71,2 tys.). Natomiast liczba ludności w wieku poprodukcyjnym w 2016 roku w powiecie tomaszowskim wynosiła w 25,8 tys., która stanowiła 21,8% ogółu ludności powiatu tomaszowskiego (por. tab. 6).

Tabela 6. Liczba ludności wg. ekonomicznych grup wieku mieszkańców w latach 2012-2016 w powiecie tomaszowskim

Grupa wieku	2012	2013	2014	2015	2016
przedprodukcyjny (0-17 lat)	22 231	21 809	21 599	21 340	21 168
produkcyjny ogółem (kobiety 18-59 lat, mężczyźni 18-64 lata)	74 855	73 942	73 087	72 133	71 239
<i>w tym:</i>					
produkcyjny mobilny (18-44 lata)	46 088	45 804	45 381	44 891	44 333
produkcyjny niemobilny (kobiety 45-59 lat, mężczyźni 45-64 lata)	28 767	28 138	27 706	27 242	26 906
poprodukcyjny (kobiety 60 lat i więcej, mężczyźni 65 lat i więcej)	23 297	24 008	24 587	25 198	25 827

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Liczba osób w wieku poprodukcyjnym w powiecie tomaszowskim wykazywała w badanym okresie tendencję rosnącą, a wynika to z trendu ogólnoswiatowego starzenia się społeczeństw. Głównie w państwach wysoko rozwiniętych w ciągu ostatnich lat można zaobserwować coraz większą intensywność tego zjawiska. Jest to następstwo postępu cywilizacyjnego, wydłużania czasu trwania życia oraz poprawy jego jakości. Sam wzrost liczby osób starszych nie budzi niepokoju, ale niekorzystnym trendem jest malejący udział najmłodszych członków populacji w stosunku do ogółu ludności. Najwięcej osób w wieku produkcyjnym zamieszkuje w gminie miejskiej Tomaszów Mazowiecki i gminie wiejskiej Tomaszów Mazowiecki oraz gminach Ujazd i Lubochnia (por. tab. 7). Ludność w wieku produkcyjnym z roku na rok maleje z różnym natężeniem w większości gmin powiatu tomaszowskiego, tylko w gminie wiejskiej Tomaszów Mazowiecki odnotowano nieznaczny wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym w latach 2012-2016 (por. tab. 8), co co jest prawdopodobnie uwarunkowane wskazanymi wcześniej względami migracyjnymi.

Tabela 7. Ludność w wieku produkcyjnym* w powiecie tomaszowskim według gmin

	2012	2013	2014	2015	2016
Powiat tomaszowski	74 855	73 942	73 087	72 133	71 239
<i>w tym gminy:</i>					
Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska)	40 637	39 774	39 069	38 299	37 644
Będków	2 100	2 087	2 091	2 064	2 052
Budziszewice	1 381	1 390	1 383	1 364	1 351
Czerniewice	3 275	3 252	3 250	3 242	3 219
Inowódz	2 405	2 395	2 393	2 358	2 340
Lubochnia	4 542	4 466	4 400	4 410	4 373
Rokiciny	3 724	3 760	3 766	3 759	3 726
Rzeczycza	2 935	2 947	2 931	2 923	2 878
Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska)	6 819	6 909	6 907	6 920	6 946
Ujazd	5 042	4 979	4 924	4 841	4 779
Żelechlinek	1 995	1 983	1 973	1 953	1 931

*ludność w wieku produkcyjnym to kobiety 18-59 lat, mężczyźni 18-64 lat

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Tabela 8. Dynamika zmian liczby ludności w wieku produkcyjnym* w powiecie tomaszowskim według gmin

	2012	2013	2014	2015	2016
Powiat tomaszowski	0,00	-0,01	-0,03	-0,04	-0,05
<i>w tym gminy:</i>					
Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska)	0,00	-0,02	-0,04	-0,06	-0,08
Będków	0,00	-0,02	-0,02	-0,02	-0,03
Budziszewice	0,00	0,00	-0,02	-0,03	-0,04
Czerniewice	0,00	-0,01	-0,02	-0,02	-0,03
Inowódz	0,00	-0,01	-0,01	-0,03	-0,04
Lubochnia	0,00	-0,02	-0,03	-0,02	-0,03
Rokiciny	0,00	0,01	0,00	-0,01	-0,01
Rzeczyca	0,00	0,00	-0,02	-0,02	-0,05
Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska)	0,00	0,01	0,01	0,01	0,02
Ujazd	0,00	-0,01	-0,03	-0,04	-0,05
Żelechlinek	0,00	-0,01	-0,01	-0,02	-0,03

*ludność w wieku produkcyjnym to kobiety 18-59 lat, mężczyźni 18-64 lata

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Największy udział liczby ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem w 2016 roku odnotowano w gminach wiejskich Tomaszów Mazowiecki i Czerniewice, a najmniejszy w gminach Żelechlinek i Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska) (por. tab. 9).

Tabela 9. Udział ludności w wieku produkcyjnym* w ludności ogółem w powiecie tomaszowskim według gmin (w %)

	2012	2013	2014	2015	2016
Powiat tomaszowski	62,2	61,7	61,3	60,8	60,3
<i>w tym gminy:</i>					
Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska)	62,1	61,3	60,6	59,9	59,2
Będków	62,2	62,5	62,5	62,1	61,8
Budziszewice	61,2	61,7	62,3	62,0	61,6
Czerniewice	63,2	62,9	62,9	63,1	62,6
Inowódz	61,3	61,4	61,8	61,1	61,1
Lubochnia	62,6	62,1	61,1	61,2	60,8
Rokiciny	60,1	60,8	60,9	61,0	60,5
Rzeczyca	61,0	61,9	62,0	62,0	61,6
Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska)	64,0	64,1	64,1	63,8	63,5
Ujazd	63,7	62,8	62,3	61,5	61,2
Żelechlinek	59,3	58,9	58,5	57,9	57,5

*ludność w wieku produkcyjnym to kobiety 18-59 lat, mężczyźni 18-64 lata

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Jak wskazują dane pochodzące z Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku struktura ludności w powiecie tomaszowskim według wykształcenia była następująca³:

- wykształcenie wyższe – 13 372 osób, tj. 13,4%,

³ Raport z badania rynku pracy i szkolnictwa zawodowego Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilic w powiecie tomaszowskim, Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2014, s. 15.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

- wykształcenie średnie i policealne – 33 092 osób – 32,3%,
- wykształcenie zasadnicze zawodowe – 24 809 osób – 24,3%,
- wykształcenie gimnazjalne – 5 269 osób – 5,2%,
- wykształcenie podstawowe ukończone – 23 713 osób – 23,2%
- wykształcenie podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego – 1 972 osób – 1,9%.

Jak wynika z powyższego zestawienia niemal 6 na 10 mieszkańców powiatu posiada wykształcenie średnie (zawodowe lub ogólne), a co 7-8 legitymuje się dyplomem uczelni wyższej. W tym kontekście należy podkreślić, że w powiecie tomaszowskim funkcjonują dwa oddziały uczelni wyższych, tzn. Filia Uniwersytetu Łódzkiego oraz Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu. W 2016 liczba studentów wg danych GUS w powiecie wynosiła 817.

Według danych GUS liczba pracujących w powiecie tomaszowskim wynosiła w 2015 roku prawie 32 tys. i była nieznacznie wyższa niż w roku 2014. Według klasyfikacji PKD z 2007 roku najwięcej osób było zatrudnionych w sekcjach: przemysł i budownictwo oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, a najmniej w sekcji działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości (por. tab. 10). Tak jak w przypadku całego woj. łódzkiego widoczny jest spadek liczby osób pracujących w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie, natomiast wzrost w sekcjach przemysł i budownictwo oraz handel, naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja.

Tabela 10. Liczba pracujących wg. PKD w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2015

	2012	2013	2014	2015
Ogółem	29 751	30 430	31 540	31 998
<i>w tym:</i>				
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	9 318	9 303	9 312	9 307
Przemysł i budownictwo	8 451	8 809	9 255	9 490
Handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	4 292	4 482	5 002	5 157
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	532	547	530	580
Pozostałe usługi	7 158	7 289	7 441	7 464

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Analiza liczby pracujących wg gmin wykazała, że największa liczba pracujących w latach 2012-2015 była w trzech gminach: Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska), Ujazd i Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska), a najmniejsza w gminach Budziszewice i Będków (por. tab. 11). Ma to swój wyraz również w liczbie pracujących na 1000 mieszkańców, gdzie dominują te same gminy (por. tab. 12).

Tabela 11. Liczba pracujących wg. gmin w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2015

	2012	2013	2014	2015
Powiat tomaszowski	20 590	21 231	22 341	22 799
<i>w tym:</i>				

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska)	14 685	15 145	15 800	16 095
Będków	180	191	188	193
Budziszewice	109	119	100	107
Czerniewice	321	329	477	507
Inowódz	545	611	638	707
Lubochnia	503	581	628	631
Rokiciny	666	655	708	749
Rzeczyca	271	235	304	270
Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska)	1 432	1 523	1 478	1 429
Ujazd	1 620	1 591	1 781	1 878
Żelechlinek	258	251	239	233

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Tabela 12. Liczba pracujących na 1000 ludności wg. gmin w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2015

	2012	2013	2014	2015
Powiat tomaszowski	171	177	187	192
w tym:				
Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska)	224	233	245	252
Będków	53	57	56	58
Budziszewice	48	53	45	49
Czerniewice	62	64	92	99
Inowódz	139	157	165	183
Lubochnia	69	81	87	88
Rokiciny	108	106	115	121
Rzeczyca	56	49	64	57
Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska)	134	141	137	132
Ujazd	205	201	225	239
Żelechlinek	77	75	71	69

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W powiecie tomaszowskim przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wynosiło 3 258,86 zł, a więc było o ponad 500 zł mniejsze niż w całym województwie łódzkim. Analiza dynamiki zmian również wskazuje, że przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto wzrastało znacznie wolniej w powiecie tomaszowskim niż w województwie łódzkim (por. tab. 13).

Tabela 13. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w powiecie tomaszowskim i województwie łódzkim w latach 2012 – 2015 (zł)

Wynagrodzenie brutto	2012	2013	2014	2015
województwo łódzkie	3 383,30	3 510,20	3 618,63	3 790,76
powiat tomaszowski	2 955,16	3 009,61	3 094,40	3 258,86
Dynamika zmian				
województwo łódzkie	0,00	0,04	0,07	0,12
powiat tomaszowski	0,00	0,02	0,05	0,10

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W 2016 w powiecie tomaszowskim liczba zarejestrowanych bezrobotnych wynosiła 4 401 osób - było to prawie 50% mniej w porównaniu z rokiem 2012. Najwięcej osób bezrobotnych pochodziło

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

z gmin miejskiej i wiejskiej Tomaszów Mazowiecki (por tab. 14). Stopa bezrobocia w powiecie wynosiła w 2016 roku 9,6% i jest wyższa od stopy bezrobocia w województwie łódzkim tj. 8,6% i w Polsce – 8,3%.

Tabela 14. Liczba osób bezrobotnych wg. gmin w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Powiat tomaszowski	8 641	8 322	6 279	5 343	4 401
<i>w tym:</i>					
Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska)	5 089	4 860	3 691	3 066	2 522
Będków	157	177	131	98	87
Budziszewice	164	156	116	94	82
Czerniewice	304	319	247	235	191
Inowódz	295	317	214	176	181
Lubochnia	590	515	370	308	246
Rokiciny	287	267	200	203	165
Rzeczyca	206	235	209	192	143
Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska)	776	733	560	462	384
Ujazd	568	525	382	354	275
Żelechlinek	205	218	159	155	125

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Analiza rankingu zawodów w powiecie tomaszowskim⁴ pozwoliła na wyłonienie 8 zawodów maksymalnie deficytowych i 5 deficytowych. Zawody maksymalnie deficytowe to:

- pracownicy usług osobistych gdzie indziej niesklasyfikowani,
- robotnicy wykonujący prace proste przy uprawie roślin i hodowli zwierząt,
- planiści produkcyjni,
- pracownicy wykonujący dorywcze prace proste,
- pracownicy świadczący usługi na ulicach,
- pracownicy centrów obsługi telefonicznej (pracownicy call center),
- pracownicy obsługi płacowej,
- pomocnicy biblioteczni.

Zawody deficytowe:

- kontrolerzy (sterowniczy) procesów przemysłowych gdzie indziej niesklasyfikowani,
- średni personel w zakresie działalności artystycznej i kulturalnej gdzie indziej niesklasyfikowani,
- gońcy, багаżowi i pokrewni,
- doradcy finansowi i inwestycyjni,
- pracownicy przygotowujący posiłki fast food.

Natomiast za zawody nadwyżkowe uznano:

- operatorów maszyn i urządzeń do produkcji wyrobów chemicznych,

⁴ Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych został wykonany według metodyki przygotowanej przez MRPIPS, dane pochodzą z Raportu rocznego MRPIPS dla powiatu tomaszowskiego.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

- robotników leśnych i pokrewnych,
- operatorów maszyn przędzalniczych i pokrewnych,
- pracowników bibliotek, galerii, muzeów, informacji naukowej i pokrewnych,
- pracowników opieki osobistej w ochronie zdrowia i pokrewnych gdzie indziej niesklasyfikowanych.

Z kolei zawody maksymalnie nadwyżkowe to:

- średni personel do spraw zdrowia gdzie indziej niesklasyfikowany,
- rolnicy upraw mieszanych,
- operatorzy urządzeń do spalania odpadów, uzdatniania wody i pokrewni,
- dyżurni ruchu, manewrowi i pokrewni,
- technicy nauk biologicznych (z wyłączeniem medycznych),
- strażacy⁵.

W powiecie tomaszowskim zlokalizowanych jest 7 publicznych szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży (trzy licea ogólnokształcące oraz 4 zespoły szkół ponadgimnazjalnych) oraz 3 szkoły niepubliczne. Analiza kształcenia ponadgimnazjalnego według typów szkół w powiecie tomaszowskim wykazała, że aktualna struktura kształcenia jest ukierunkowana na edukację ogólnokształcącą przygotowującą osoby młode do zdobywania kwalifikacji zawodowych w szkołach policealnych i wyższych. W 2016 roku 741 osoby ukończyły liceum ogólnokształcące, 444 technikum, 252 osoby szkołę policealną, a tylko 129 osób szkołę zawodową. Największa liczba absolwentów pochodziła z I Liceum Ogólnokształcącego im. Jarosława Dąbrowskiego w Tomaszowie Mazowieckim (202 osoby), II Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Żeromskiego w Tomaszowie Mazowieckim (159 osób), Technikum nr 1 (151 osób), Technikum nr 2 (149 osób) oraz III Liceum Ogólnokształcącego im. Płk. Stanisława Hojnowskiego (138 osób). W powiecie tomaszowskim w 2014 roku wskaźnik zdawalności egzaminu maturalnego osiągnął wartość 68%, kształtując się nieznacznie poniżej średniej dla Polski i województwa łódzkiego wynoszącej 71%. Najwyższym poziomem zdawalności matury tzn. 99% mogło się poszczycić II Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego w Tomaszowie Mazowieckim⁶.

Z kolei absolwenci szkolnictwa zawodowego najczęściej kończyli naukę w zawodzie: technicy fizjoterapii i masażyści, recepcjoniści hotelowi, fryzjerzy, kucharze, sprzedawcy sklepowi oraz szefowie kuchni i organizatorzy usług gastronomicznych. Analizując wyniki egzaminów zawodowych w powiecie tomaszowskim w 2013 roku do egzaminu zawodowego przystąpiło 620 uczniów, z tego tylko 44,7% uzyskała dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe. Analiza profilu wykształcenia absolwentów szkół ponadgimnazjalnych wykazała, że kształcenie na tym poziomie jest słabo skorelowane z potrzebami rynku pracy, który jest zdominowany przez stanowiska robotnicze, głównie wykwalifikowane. Sytuacja ta w perspektywie 2-3 lat ulegnie zmianie ze względu na zmianę oferty edukacyjnej szkół ponadgimnazjalnych na rok szkolny 2016/2017 oraz 2017/2018 ukierunkowanej na lepsze dostosowanie przyszłych absolwentów szkół zawodowych do potrzeb rynku

⁵ Por. *Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych w powiecie tomaszowskim w 2016 roku*, PUP, Tomaszów Mazowiecki 2016

⁶ Program rozwoju nt Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na lata 2015-2020, Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2015, s. 36.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

pracy.

W przypadku oferty na rok szkolny 2016/2017 w kontekście zawodów maksymalnie deficytowych i deficytowych istotną okazała się rekrutacja do klas o profilu ekonomicznym, gastronomicznym i wielozawodowych. Co pozwoli w przyszłości odpowiedzieć na potrzeby lokalnych przedsiębiorców odczuwających deficyt pracowników z wykształceniem zawodowym tzn. stolarzy, operatorów maszyn włókienniczych, ślusarzy/spawaczy, piekarzy, drukarzy i szwaczek⁷. W ramach tej oferty kształcenia utworzono w Klasę Patronacką dla Zakładów Przemysłu Wełnianego Tomtex S.A kształcąca w zawodach operator maszyn w przemyśle włókienniczym, operator przemysłu chemicznego, ślusarz i elektryk oraz wzbogacono ofertę kształcenia w klasie wielozawodowej. Natomiast w ofercie na rok szkolny 2017/2018 pojawiła się możliwość zdobycia zawodów: technik usług finansowych, technik analityk, co pozwoli wypełnić w przyszłości lukę w obszarze zawodów maksymalnie deficytowych i deficytowych takich jak: pracownicy usług osobistych gdzie indziej niesklasyfikowani, doradcy finansowi i inwestycyjni .

Na terenie powiatu tomaszowskiego funkcjonuje również Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. Marii Grzegorzewskiej, w ramach którego m.in. działa Zasadnicza Szkoła zawodowa kształcąca w zawodach: kucharz, stolarz, monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie⁸.

Istotne jest zatem podczas projektowania zmian polegających na określaniu oferty edukacyjnej na kolejne lata dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy, zwrócenie uwagi na analizę sytuacji na rynku pracy w zakresie prognozy zawodów maksymalnie deficytowych i deficytowych. Pozwoli to również zaspokoić potrzeby lokalnych przedsiębiorców odczuwających niedostatek pracowników ze specjalistycznym wykształceniem zawodowym.

2.1.3 Profil gospodarczy miasta Tomaszów Mazowiecki i powiatu tomaszowskiego

Na terenie powiatu tomaszowskiego znajduje się znacząca liczba terenów przystosowanych do prowadzenia przedsiębiorstw głównie o charakterze handlowym, przemysłowym oraz transportowym. Dobry klimat dla rozwoju przedsiębiorczości i lokowania inwestycji na obszarze terenu powiatu tworzą m.in. dwie podstrefy Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, zlokalizowane na obszarze miasta Tomaszów Mazowiecki oraz gminy Ujazd. Na terenie podstrefy Łódzkiej SSE, zlokalizowanej w Tomaszowie Mazowieckim, działalność prowadzi 5 podmiotów gospodarczych:

- **Mesgo Polska Sp. z o.o.** (produkcja tworzyw sztucznych tzn. z kauczuku silikonowego i fluorosilikonowego oraz wyrobów gumowych), przedsiębiorstwo zostało stworzone na potrzeby rynku lokalnego, ale prowadzi sprzedaż na terenie krajów Europy Wschodniej, w tym do Rosji⁹;
- **Paradyż Sp. z o.o.** (produkcja płytek ceramicznych), to przedsiębiorstwo z polskim kapitałem, produkcja w Grupie Paradyż odbywa się w 5 nowoczesnych zakładach produkcyjnych, w Wielkiej Woli koło Paradyża, w Opocznie i w trzech zakładach w Tomaszowie

⁷ Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami szczegółowo zaprezentowane w podpunkcie 2.1.4 niniejszego opracowania

⁸ Program rozwoju nt Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na lata 2015-2020, Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2015, s. 36.

⁹ www.mesgo.it

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Mazowieckim. Wszystkie zakłady zlokalizowane są w obrębie Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej w Tomaszowie Mazowieckim. Firma eksportuje swoje towary do 39 krajów (m.in. do Niemiec, Danii, Holandii, Stanów Zjednoczonych czy Wielkiej Brytanii)¹⁰;

- **Chipita Poland Sp. z o.o.** – producent rogalików, ciastek oraz chrupek chlebowych. Produkty firmy są dostępne w 35 krajach świata. W zakładzie produkcyjnym zlokalizowanym w Tomaszowie Mazowieckim w obrębie Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej zatrudnionych jest ok. 500 osób;
- **Izo-Balex Sp. z o.o. Sp. K.** – zakład produkcyjny spółki Balex Metal, producenta materiałów budowlanych – nowoczesna termoizolacji z pianki poliizocyanurowej (PIR) - THERMANO, stosowana szeroko w budownictwie mieszkaniowym, a także w inwestycjach przemysłowych, komercyjnych i rolniczych.
- **Wagran Sp. z o.o.** (produkcja zlewów granitowych), wchodzi w skład grupy Deante - lidera na rynku polskim w zakresie sprzedaży i produkcji wyposażenia łazienek i kuchni¹¹.

Z kolei na terenie podstrefy Łódzkiej SSE, położonej w gminie Ujazd funkcjonuje jeden inwestor, którym jest spółka **Euroglas Polska Sp. z o.o.** (produkcja i obróbka szkła).

W gospodarce powiatu tomaszowskiego istotną rolę odgrywa rolnictwo będące jednym z podstawowych działów gospodarki. Rolnictwo wpływa na stan środowiska przyrodniczego oraz kształtuje krajobraz obszarów wiejskich. Pod względem zasiewów przeważa uprawa żyta i ziemniaków. Biorąc pod uwagę możliwości rozwojowe poszczególnych gmin w powiecie, a także ilość użytków rolnych i procent lesistości, można je podzielić na:

- gminy rolnicze, tzn. Będków, Budziszewice, Rokiciny, Rzeczyca i Żelechlinek;
- gminy turystyczne – Inowódz, Lubochnia i Tomaszów Mazowiecki;
- gminy posiadające warunki do rozwijania różnych typów działalności – Czerniewice i Ujazd.

Na rozwój rolnictwa w powiecie tomaszowskim mają wpływ uwarunkowania przyrodnicze takie jak: warunki klimatyczne, ukształtowanie terenu, pokrywa glebowa i stosunki wodne, jak również czynniki pozapryrodnicze np. struktura agrarna, poziom opłacalności produkcji, mechanizacja prac, chłonność rynku zbytu, rozwój przemysłu spożywczego oraz poziom wykształcenia i kwalifikacji rolników. Tereny rolnicze położone na terenie powiatu tomaszowskiego charakteryzują się korzystnymi warunkami naturalnymi, tzn. nizinne ukształtowanie powierzchni, długi okres wegetacyjny.

Na terenie powiatu tomaszowskiego wg. danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku funkcjonowało 10 430 gospodarstw rolnych, które zajmowały powierzchnię 56 445,1 ha. Przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego w powiecie wynosiła 5,4 ha i była niższa od średniej dla kraju (7,9 ha) i województwa łódzkiego (6,9 ha). W strukturze gospodarstw rolnych przeważały jednostki o niewielkiej powierzchni poniżej 5,0 ha¹².

W strukturze zasiewów duży udział mają zboża podstawowe (przenica, jęczmień, żyto i owies) co ma znaczący wpływ na niższy udział pozostałych upraw. Produkcja rolno-spożywcza jest

¹⁰ www.paradyz.com

¹¹ www.wagran.pl

¹² Program rozwoju nt Strategia Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na lata 2015-2020, Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2015, s. 30.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

ukierunkowa głównie na produkcję mięsa i przetwórstwo mięsne oraz uprawę owoców i warzyw i ich przetwórstwo. Na terenie powiatu tomaszowskiego w miejscowości Łazisko funkcjonują dwie grupy producenckie FARMEX sp. z o.o. i PERFECT DROB sp z o.o. zrzeszające producentów rolnych prowadzących głównie działalność w zakresie hodowli brobiu i produkcji mięsa drobiowego.

Powiat tomaszowski jest także atrakcyjnym ośrodkiem turystycznym ze względu na walory przyrodnicze – na jego terenie znajdują się duże kompleksy leśne, parki krajobrazowe, zbiorniki wodne, rezerваты oraz zabytki architektury. Powiat jest miejscem często odwiedzanym przez turystów przede wszystkim z aglomeracji łódzkiej, warszawskiej i śląskiej. Posiada dobrze rozwiniętą bazę noclegową.

W 2016 roku na terenie powiatu tomaszowskiego do rejestru REGON wpisanych było 9 290 podmiotów gospodarki narodowej. Większość zarejestrowanych podmiotów należała do sektora prywatnego tzn. 96,8%. W latach 2012-2016 liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON zaczęła systematycznie rosnąć (por tab. 15).

Tabela 15. Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON według sektorów własnościowych w latach 2012-2016 w powiecie tomaszowskim

	2012	2013	2014	2015	2016
ogółem	9 042	9 219	9 266	9 294	9 290
sektor publiczny	290	289	285	302	296
sektor prywatny	8 752	8 930	8 981	8 991	8 990

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W powiecie tomaszowskim w 2016 roku największa liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON była w gminie Tomaszów Mazowiecki (zarówno miejskiej, jak i wiejskiej) oraz gminach Ujazd, Lubochnia i Rokiciny. Z kolei najmniej podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON znajdowało się w gminach Żelechlinek, Budziszewice i Będków (por tab. 16).

Tabela 16. Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON według gmin w latach 2012-2016 w powiecie tomaszowskim

	2012	2013	2014	2015	2016
Powiat tomaszowski	9 042	9 219	9 266	9 294	9 290
w tym:					
Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska)	5 493	5 512	5 436	5 430	5 375
Będków	184	198	203	198	195
Budziszewice	167	182	188	182	190
Czerniewice	300	323	306	310	318
Inowłódz	269	273	288	289	294
Lubochnia	457	476	503	510	518
Rokiciny	388	407	429	448	455
Rzeczyca	224	219	232	236	230
Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska)	862	904	928	928	945
Ujazd	550	578	607	610	612
Żelechlinek	148	147	146	153	158

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Analiza rodzaju działalności, w obrębie których funkcjonowały przedsiębiorstwa na terenie powiatu tomaszowskiego w 2016 roku ujawnia, że około 26% stanowiły firmy związane z przemysłem i budownictwem. Od tej wielkości odsetka występowały na przestrzeni lat tylko nieznaczne wahania. Z kolei działalność sklasyfikowana jako rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo stanowiła jedynie 2,9 % wszystkich podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON. (por. tab. 17), co przesądza o wybitnie miejskim charakterze gminy.

Tabela 17. Podmioty gospodarki narodowej wg. rodzajów działalności w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016

	2012	2013	2014	2015	2016
ogółem	9 042	9 219	9 266	9 294	9 290
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	267	278	271	270	268
przemysł i budownictwo	2 348	2 386	2 382	2 401	2 380
pozostała działalność	6 427	6 555	6 613	6 623	6 642

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Biorąc pod uwagę wielkość podmiotów gospodarki narodowej, w powiecie tomaszowskim nie odnotowano żadnego przedsiębiorstwa, które zatrudniałoby więcej niż 1000 pracowników, a tylko w 7 podmiotach liczba pracowników przekraczała 250 osób. W 2016 roku w powiecie tomaszowskim mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające od 0 do 9 pracowników stanowiły 95,0% wszystkich podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, niecałe 4% to małe przedsiębiorstwa, a tylko 1% pozostałe podmioty (por. tab. 18). Struktura ta jest zatem zgodna ze strukturą podmiotów gospodarczych w Polsce.

Tabela 18. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016 wg. klas wielkości

	2012	2013	2014	2015	2016
0-9	8 567	8 755	8 798	8 829	8 832
10-49	394	382	385	377	368
50-249	74	75	76	81	83
250-999	7	7	7	7	7
1000 i więcej	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

W roku 2015 nakłady inwestycyjne i wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w powiecie tomaszowskim wynosiły 410,5 mln zł, co stanowiło niecałe 4% ogółu tych nakładów w województwie łódzkim. Największą wartość nakładów inwestycyjnych i wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w powiecie tomaszowskim odnotowano w przemyśle i budownictwie 353,8 mln. zł, a najmniejsze w pozostałych usługach tylko 2,8 mln zł (por. tab. 19).

Tabela 19. Nakłady inwestycyjne i wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016 (mln zł)

	2012	2013	2014	2015
ogółem	249,8	225,8	317,9	410,5

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	2,8	3,9	6,8	4,2
przemysł i budownictwo	197,0	158,4	248,5	353,8
handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	32,6	43,3	52,9	42,3
działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	13,2	17,8	5,4	7,4
pozostałe usługi	4,2	2,4	4,3	2,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Analiza dynamiki zmian w nakładach inwestycyjnych i wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w latach 2012-2015 wykazała, że w powiat tomaszowski charakteryzował się największą dynamiką zmian w porównaniu z województwem łódzkim. Największy wzrost odnotowano w przemyśle i budownictwie, z kolei największy spadek w działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz obsłudze rynku nieruchomości (por. tab. 20).

Tabela 20. Dynamika zmian nakładów inwestycyjnych i wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016

	2012	2013	2014	2015
ogółem	0,0	-0,1	0,3	0,6
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	0,0	0,4	1,4	0,5
przemysł i budownictwo	0,0	-0,2	0,3	0,8
handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	0,0	0,3	0,6	0,3
działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	0,0	0,3	-0,6	-0,4
pozostałe usługi	0,0	-0,4	0,0	-0,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Analiza danych zastanych oraz konsultacje z ekspertami pozwoliły wytypować najbardziej znaczące dla lokalnej gospodarki przedsiębiorstwa w powiecie tomaszowskim:

- Agroskład Sp. j.;
- BINSTAL;
- Chipita Poland Sp. z o.o.;
- Didex;
- Drukarnia SOFAL Sp. o.o.;
- Etigraf Sp z o.o.;
- Eurobox Polska Sp. z o.o.;
- Euroglas Polska Sp. z o.o.;
- EVIMEX Spółka z o.o.;
- Farmex Sp z.o.o.;
- FM Polska Sp. z o.o.;
- Frito Lay Sp. z o.o. (grupa PepsiCo);
- Giat Polska Sp. z o.o.;

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”,
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

- Grupa Paradyż, w skład której wchodzi m.in. Ceramika Paradyż, Paradyż Sp. z o.o.;
- HILAK Maciej Hille;
- INŻTECH Sp. z o.o.;
- Iteger;
- Izo Balex;
- J&K Romstom Sp. J.;
- Joka Sp. z o.o.;
- Kreisel Sp. z o.o.;
- Maltom Sp. j.;
- Markon Sp. z .o.o.;
- MEGATECH Industries;
- Mikrosil Sp. z o.o. – Kopalnia Inowódz;
- Nowe Koronki Sp. z o.o. SKA;
- P.P.H.U. “ZAKO” s.c.;
- P.P.H.U. JUNA Andrzej Jaborski;
- PB Artom Sp. z o.o.;
- Lewiatan Celner;
- Piekarscy S.J. Zakłady mięsne;
- Posiadało Sp. j.;
- Pro Imex;
- PROFIGIPS Sp. J.;
- Przedsiębiorstwo Innowacyjno-Wdrożeniowe "Glass-Produkt" Sp z o.o.;
- Roldrob S.A.;
- SAI S.C.;
- Syntom S.A.;
- Ice Full Sp. z o.o.;
- Szymańscy– Piekarnictwo, Cukiernictwo Sp.j.;
- TARTOM Zakład Przemysłu Drzewnego Sp. z o.o.;
- TKSM Biała Góra Sp. z o.o.;
- Toma Sp. z o.o.;
- Tomaszowska Fabryka Filców Technicznych Sp. z o.o.;
- Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.;
- ENERIS Surowce S.A.;
- Wagan Sp. z o.o.;
- Weltom Sp. z o.o.;
- Zakład Przetwórstwa Owoców i Warzyw MOTYL S.j.;
- Zakłady Przetwórstwa Mięsnego MIAZEK Sp. j.;
- ZALBART Jan Jacek Zalewski.

W tym **wiodący eksporterzy:**

- Ceramika Paradyż Sp. z o.o.;

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”,
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

- Floren Sp. z o.o.;
- KAROŃ Sp. z o.o Sp. k.;
- Sicher Bautechnik Sp. z o.o.;
- Aniflex Sp. j. Głowacka i Wspólnicy;
- Pieczarka Centrum Sp. z o.o.;
- ZPH Tomtex S.A.;
- UST-M Sp. z o.o.;
- PPHU INSPIRO;
- Imexus Yachts International Sp.z o.o.;
- P.P.H.U. TOMASIK;
- Boro Sp.z o.o.;
- TA-NO;
- KikGel.

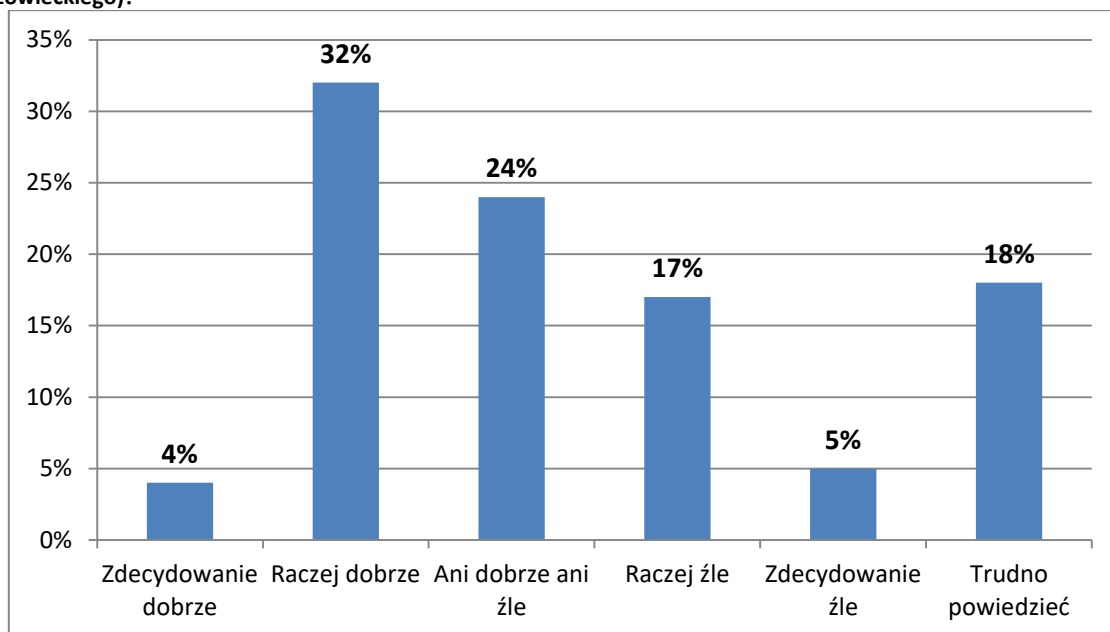
Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

2.1.4 Charakterystyka miasta Tomaszów Mazowiecki i powiatu tomaszowskiego w opinii respondentów badania

Nota: Ze względu na czytelność raportu w całym opracowaniu zastosowano dwie różne kolorystyki wykresów dla grup respondentów: przedsiębiorców (niebieski) i inwestorów (zielony).

Wyniki badania o charakterze ilościowym, pokazują, że **znaczna część przedsiębiorców pozytywnie ocenia obecną sytuację ekonomiczną** powiatu Tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszów Mazowiecki) – wskazało tak ponad 30% badanych przedsiębiorstw. Jednocześnie warto zauważyć, że dość znaczny odsetek respondentów ocenia tę sytuację jako neutralną (ani dobrą ani złą) – 24% wskazań, natomiast aż 22% przedsiębiorców ocenia sytuację gospodarczą tego obszaru negatywnie. Dość duża jest również grupa respondentów, która nie potrafi ocenić sytuacji w tym zakresie (18% wskazań).

Wykres 1: Jak ocenia Pan/i obecną sytuację ekonomiczną powiatu tomaszowskiego (w tym Miasta Tomaszowa Mazowieckiego)?

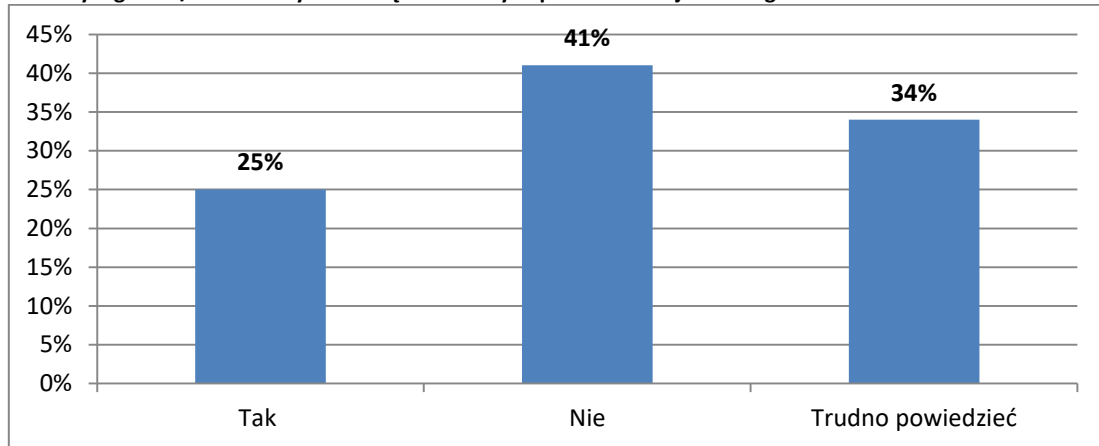

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=100

Warto również zwrócić uwagę, że zdaniem sporej części przedsiębiorców (41%) powiat tomaszowski nie wyróżnia się wśród innych powiatów województwa łódzkiego.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

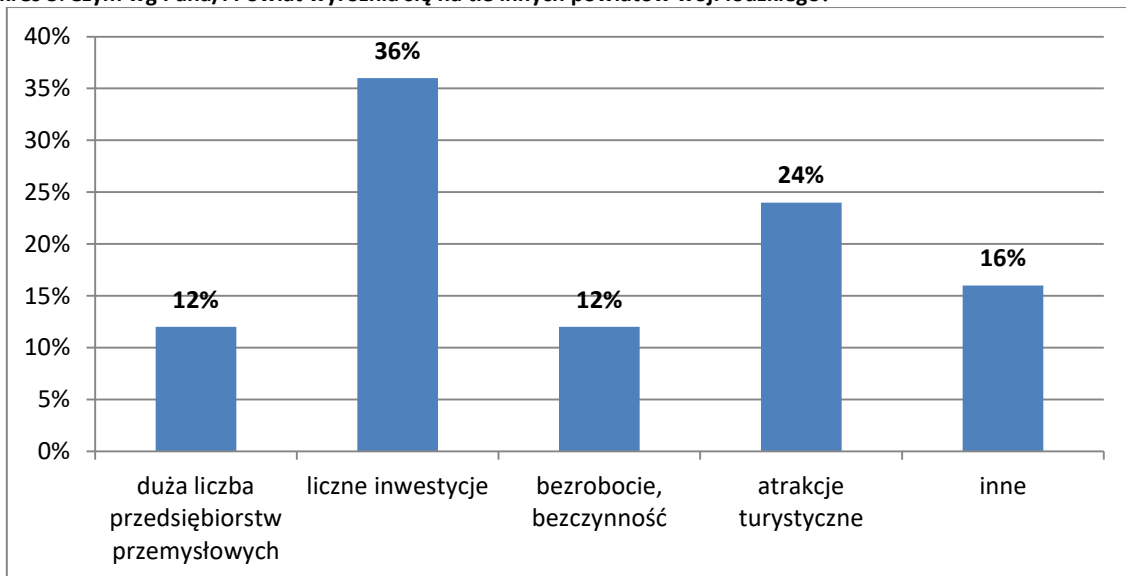
Wykres 2: Czy wg Pana/i Powiat wyróżnia się na tle innych powiatów woj. łódzkiego?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=100

Natomiast respondenci, którzy dostrzegają jednak w tym zakresie jakieś elementy wyróżniające (takiej odpowiedzi udzieliło 25% badanych) wskazują przede wszystkim na **liczne inwestycje**, (36% wskazań), a także **potencjał turystyczny** (postrzegany głównie przez atrakcje turystyczne powiatu). Do pozytywów należy też zaliczyć wskazanie na dużą liczbę przedsiębiorstw przemysłowych działających w powiecie (12% wskazań). Wśród czynników wyróżniających powiat w sposób negatywny, najczęściej pojawiało się wskazanie na panujące w powiecie bezrobocie (12%).

Wykres 3: Czym wg Pana/i Powiat wyróżnia się na tle innych powiatów woj. łódzkiego?

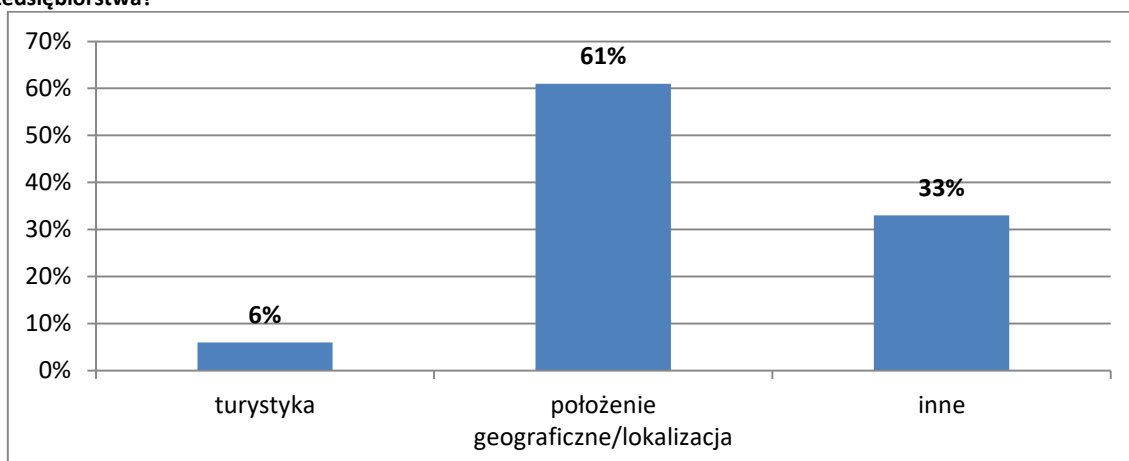
Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=25

Przedsiębiorcy, którzy wzięli udział w wywiadach, do mocnych stron miasta Tomaszów Mazowiecki i całego powiatu, które korzystnie wpływają na rozwój działalności przedsiębiorstw, zaliczają przede wszystkim **położenie geograficzne**, czyli lokalizację powiatu (61% wskazań). Respondenci wskazują w tym kontekście m.in. na położenie w centralnej części Polski, które ułatwia

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

kontakt z odbiorcami i dostawcami, położenie przy trasie S8 i wynikające z tego bardzo dobre połączenia komunikacyjne z Warszawą czy Łodzią.

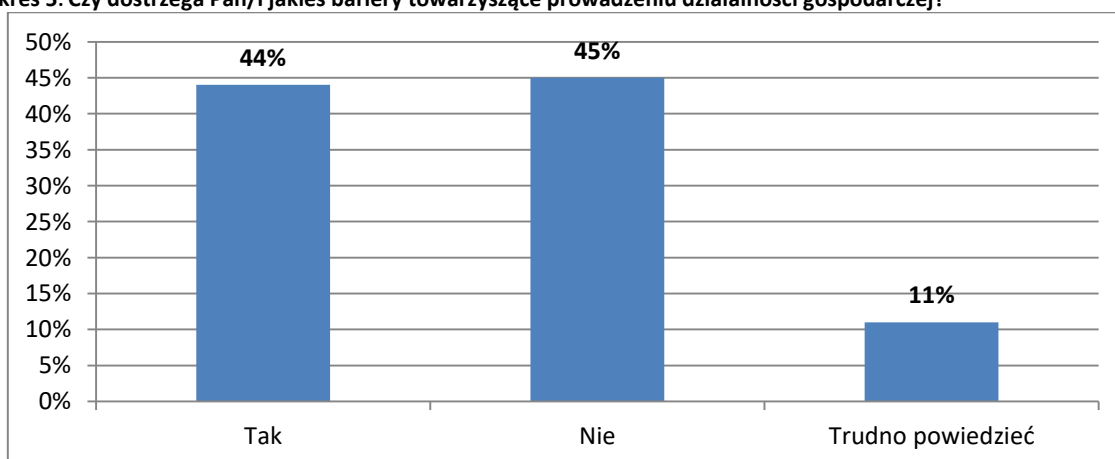
Wykres 4: Jakie dostrzega Pan/i mocne strony Powiatu, które korzystnie wpływają na rozwój działalności Pana/i przedsiębiorstwa?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=33

W zakresie barier, które dostrzegają przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą na terenie powiatu, warto zwrócić uwagę na bardzo równomierny rozkład odpowiedzi respondentów w tym zakresie. **44% badanych przyznało, że dostrzega jakieś bariery towarzyszące prowadzeniu działalności gospodarczej w powiecie, natomiast 45% nie dostrzega takich barier.**

Wykres 5: Czy dostrzega Pan/i jakieś bariery towarzyszące prowadzeniu działalności gospodarczej?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=100

Wśród wskazywanych przez przedsiębiorców barier pojawia się przede wszystkim odniesienie do **braków kadrowych** – niewystarczającej liczby specjalistów z danej branży (38%). Potwierdzają to respondenci wywiadów, którzy wskazują, że na terenie powiatu istnieje filia Uniwersytetu Łódzkiego, która kształci w obszarze zawodów humanistycznych, które są nieprzydatne dla przedsiębiorców, np. firm typowo produkcyjnych.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

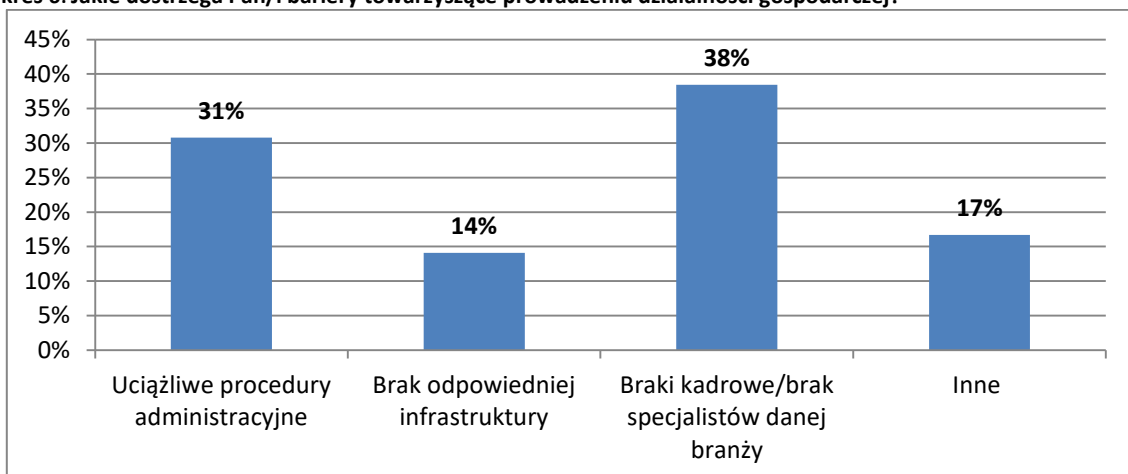
Są filie Uniwersytetu Łódzkiego, ale kierunki jakieś takie zupełnie nieperspektywiczne, jeżeli chodzi o biznes. (FGI_przedsiębiorstwa)

Problemy z dostępem do pracowników, nie tylko tych wykwalifikowanych, wskazali również przedstawiciele IOB. Wskazują oni, że przedsiębiorcy zgłaszają swoje potrzeby do władz powiatu i przedstawicielei sektora edukacji. Braki w dostępie do pracowników są zaspokajane zatrudnianiem osób zza granicy, szczególnie z Ukrainy.

Dzwonią do mnie często różnego rodzaju przedsiębiorcy i proszą: daj mi dwóch ludzi, daj mi trzech ludzi, daj mi, no naprawdę, oni nie muszą być super wykształceni, ważne, żeby potrafili liczyć i myśleć logicznie i my ich już tu przeszkolimy, wykształcimy i tak dalej. Daj mi takich ludzi. Tak że jest to zapotrzebowanie, to się bardzo zmienia i powolutku robi się rynek pracy praktycznie pracownika a nie rynek producenta. Tak, że zdecydowanie to też jest ważne. No oczywiście, z jednej strony dobrze, no coraz więcej tych z zagranicy nam tu przyjeżdża Ukraińców i oni pracują w wielu już tych firmach, bo jak mam kontakt z przedsiębiorcami, to w jednej firmie, która jest firmą transportową, to jest chyba zatrudnionych dosłownie nawet już do 30% tych Ukraińców, jako kierowców. (filia UŁ w Tomaszowie)

Badani wskazują również na **uciążliwe procedury administracyjne** towarzyszące prowadzeniu działalności gospodarczej (31%) oraz **braki w zakresie infrastruktury** (14%). Wśród innych odpowiedzi pojawia się m.in. wskazanie na wysokie koszty prowadzenia własnej działalności gospodarczej, powstanie sklepów wielkopowierzchniowych stanowiących konkurencję dla handlu detalicznego czy płatne usługi parkingu w centrum miasta (ten aspekt z kolei przekłada się na utrudnienia w dostępie ze strony potencjalnych klientów do obiektów handlowych czy usługowych zlokalizowanych w centrum miasta).

Wykres 6: Jakie dostrzega Pan/i bariery towarzyszące prowadzeniu działalności gospodarczej?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=78

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

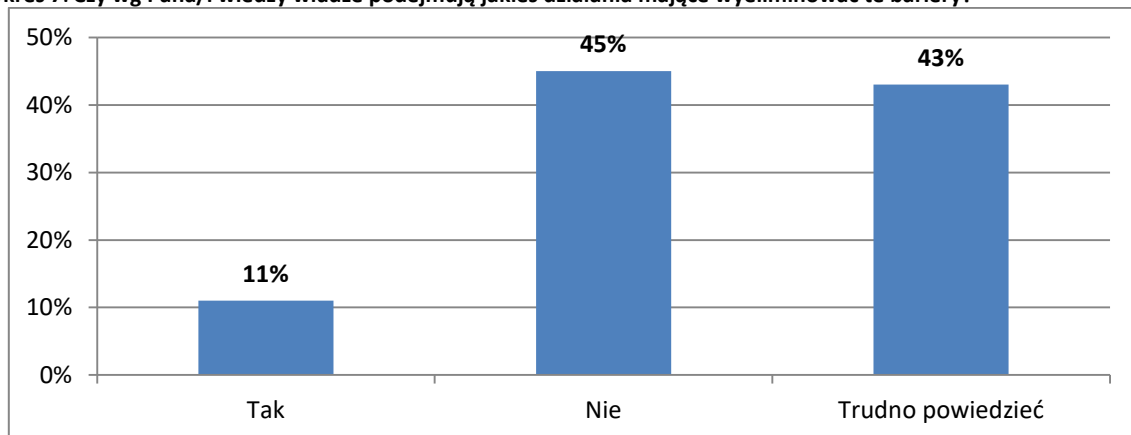
Uciążliwe procedury i zbyt długi czas rozpatrywania spraw były wskazywane przez respondentów reprezentujących przedsiębiorstwa także podczas wywiadów. Wskazywali oni na różne sytuacje, w których bardzo negatywnie ocenili pracę urzędów:

Potwierdzam i jeszcze z biurokracją jeszcze też się lokalną tutaj zderzyłem, gdzie miałam problem z drogą dojazdową, żeby mi usunęli gałęzie, bo sobie tiry darty plandeki i rok trwało zanim ustalili czyja w ogóle jest droga. (FGI_przedsiębiorstwa)

Ja też uważam, że właśnie ta biurokracja coraz to gorsza jest, znaczy w sensie załatwiania, bo w sumie zakup działki to trwa ponad rok, a potem następne rzeczy. (FGI_przedsiębiorstwa)

Kwestie nadmiernego sformalizowania procedur administracyjnych są tematem dość często pojawiającym się w kontekście analiz związanych z diagnozą potencjału inwestycyjnego czy rozwoju przedsiębiorczości. Z punktu widzenia biznesu kluczowa jest bowiem optymalizacja procesów, czego wyrazem jest choćby sprawne przeprowadzanie formalności istotnych z punktu widzenia działalności firmy. W kontekście analizowanych wyników badania należy ponadto zwrócić uwagę, że zdaniem niemal połowy respondentów biorących udział w badaniu (45%) władze nie podejmują żadnych działań, żeby te bariery wyeliminować. Znacząca jest też grupa przedsiębiorców, która nie ma zdania na ten temat (43%). Tylko 11% badanych, którzy dostrzegają jakiegokolwiek bariery stwierdza, że zauważa pewne działania władz zmierzające do ich wyeliminowania.

Wykres 7: Czy wg Pana/i wiedzy władze podejmują jakieś działania mające wyeliminować te bariery?

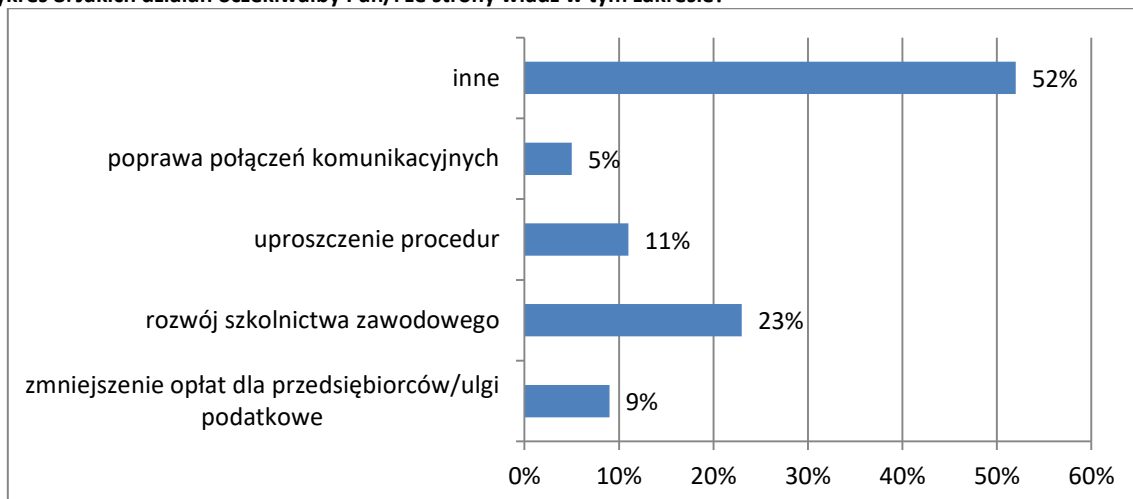
Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=44

Wyniki badania pokazują również, że tylko 20% przedsiębiorców twierdzących, że władze podejmują jakieś działania w celu wyeliminowania istniejących barier, traktuje te działania jako skuteczne. Natomiast działania, których przedsiębiorcy oczekują od przedstawicieli władz, to przede wszystkim zwiększenie nacisku na **rozwój szkolnictwa zawodowego** (23% wskazań), a także **uproszczenie procedur** (11%) oraz **zmniejszenie opłat** dla przedsiębiorców/ulgi podatkowe (9%). Są to działania leżące w zakresie możliwości oddziaływania samorządu lokalnego, tym niemniej nie wszystkie z nich są możliwe do szybkiego wdrożenia. Wśród innych odpowiedzi, które przeważają,

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

pojawia się m.in. postulat większego zainteresowania władz małymi i średnimi firmami, a także większej promocji lokalnych firm na targach i wydarzeniach branżowych, co zresztą idzie w parze z zamierzeniami programu leżącego u podstaw niniejszej analizy. Z bardziej prozaicznych kwestii pojawia się także postulat dotyczący wcześniejszego informowania o planowanych remontach dróg.

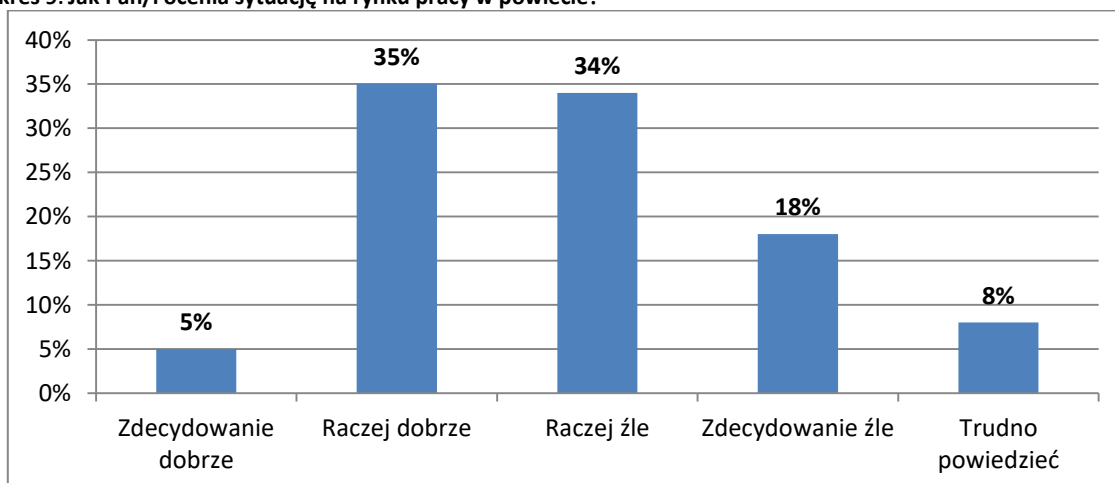
Wykres 8: Jakich działań oczekiwaliby Pan/i ze strony władz w tym zakresie?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=44

Badani przedsiębiorcy ocenili też sytuację na rynku pracy w powiecie. Zdaniem znacznej części badanych **sytuacja na rynku pracy jest niekorzystna** (zdecydowanie źle i raczej źle oceniło ją łącznie ponad 50% respondentów). Natomiast 40% badanych ocenia ją pozytywnie.

Wykres 9: Jak Pan/i ocenia sytuację na rynku pracy w powiecie?

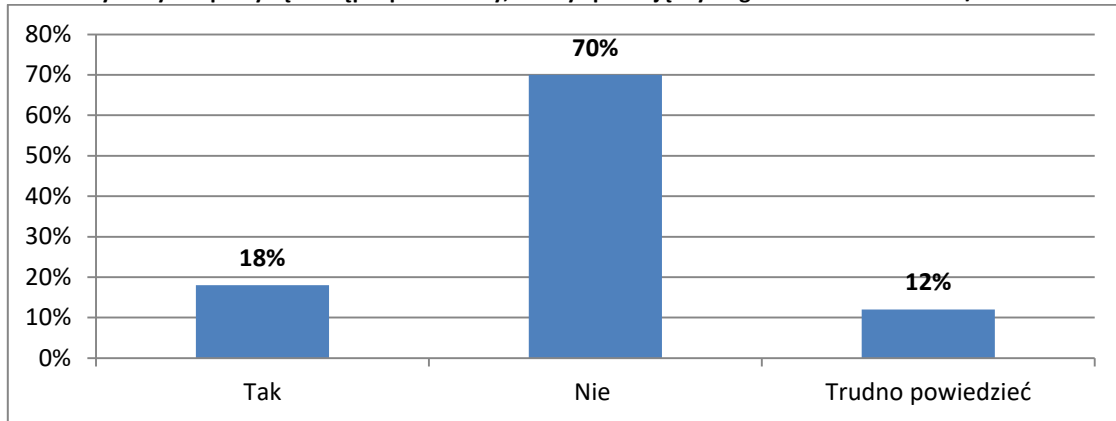

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=100

Warto również podkreślić, że **70% badanych przedsiębiorców wskazuje na brak pracowników**, którzy spełnialiby wymogi zatrudnienia w danej firmie.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

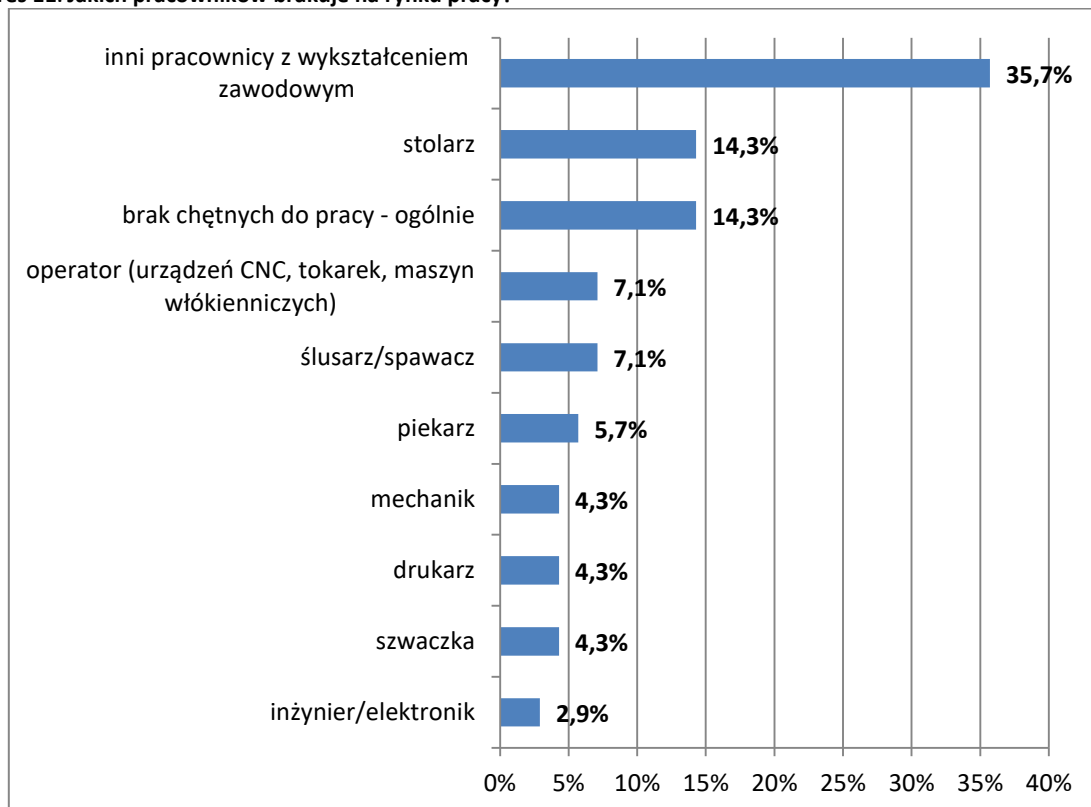
Wykres 10: Czy na rynku pracy są dostępni pracownicy, którzy spełniają wymogi zatrudnienia w Pana/i firmie?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=100

Przedsiębiorcy uczestniczący w wywiadach wskazywali, że odczuwają **deficyt pracowników** przede wszystkim z wykształceniem zawodowym, pojawiają się tutaj wskazania na takie zawody jak stolarz, operator maszyn i urządzeń, ślusarz/spawacz. Pracodawcy z terenu powiatu wskazują również na braki w zakresie piekarzy, drukarzy, szwaczek, a także inżynierów. Taki rozkład odpowiedzi pokrywa się z branżami, jakie są kluczowe w rozwoju miasta Tomaszowa Mazowieckiego i powiatu.

Wykres 11: Jakich pracowników brakuje na rynku pracy?

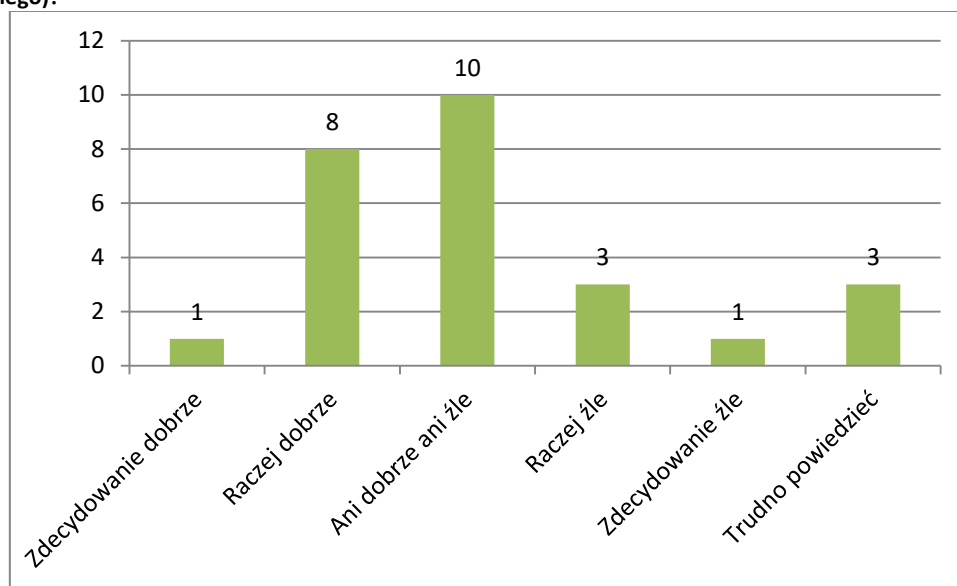

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=70

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Na potrzeby niniejszej diagnozy zbadano także opinie obecnych **inwestorów** na temat potencjału powiatu tomaszowskiego. Wyniki badania pokazują, że znaczna część inwestorów ocenia sytuację ekonomiczną powiatu tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszów Mazowiecki) jako neutralną – ani dobrą ani złą (takiej odpowiedzi udzieliło 10 respondentów). Jako raczej dobrą ocenia tę sytuację 8 badanych. Co ważne niewielki jedynie odsetek inwestorów ocenia tę sytuację negatywnie (4 wskazania).

Wykres 12: Jak ocenia Pan/i obecną sytuację ekonomiczną powiatu tomaszowskiego (w tym Miasta Tomaszowa Mazowieckiego)?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

W zakresie czynników, które zadecydowały o wyborze takiej lokalizacji przez inwestorów uczestniczących w badaniu była bliskość geograficzna – dostępność klientów, dostawców (10 wskazań). Potwierdza to słuszność przyjętego wcześniej założenia, zgodnie z którym położenie (lokalizacja) jest jednym z atutów powiatu tomaszowskiego i samego Tomaszowa Mazowieckiego w kontekście pozyskiwania inwestorów. Zachętę do podejmowania działań na tym obszarze stanowiły dla inwestorów również wcześniejsze, dobrze prosperujące inwestycje (7 wskazań). Na uwagę zasługuje niski odsetek inwestorów, dla których czynnikami, które wpłynęły na podjęcie decyzji o rozpoczęciu działalności gospodarczej na terenie powiatu są zachęty finansowe i współpraca z władzami powiatu (po jednym wskazaniu).

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

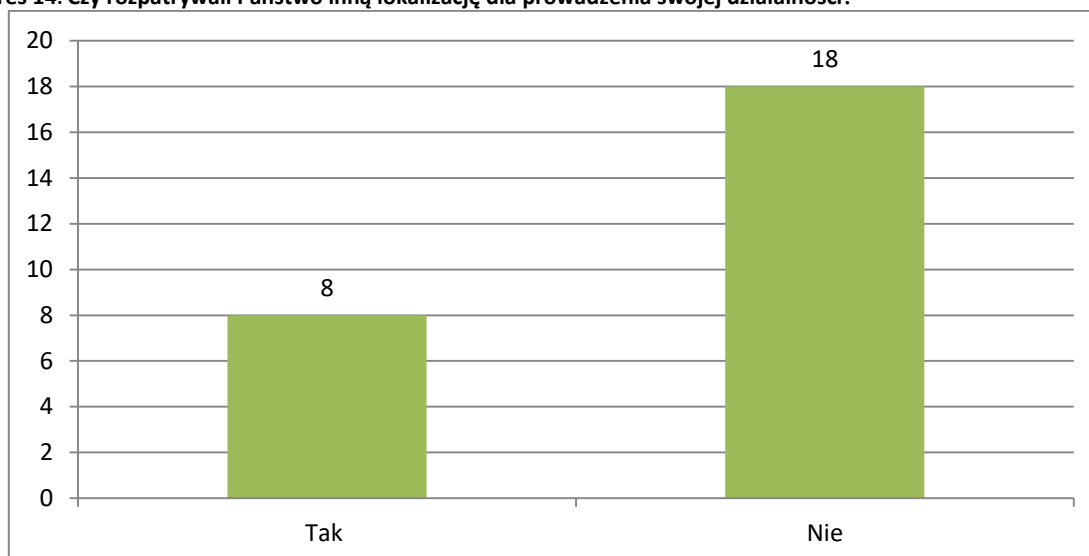
Wykres 13: Jakie czynniki zadecydowały o rozpoczęciu przez Państwa działalności w powiecie tomaszowskim?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Warto zauważyć jednak, że zdecydowana większość respondentów nie rozpatrywała innej lokalizacji dla prowadzenia swojej działalności gospodarczej (18 wskazań).

Wykres 14: Czy rozpatrywali Państwo inną lokalizację dla prowadzenia swojej działalności?

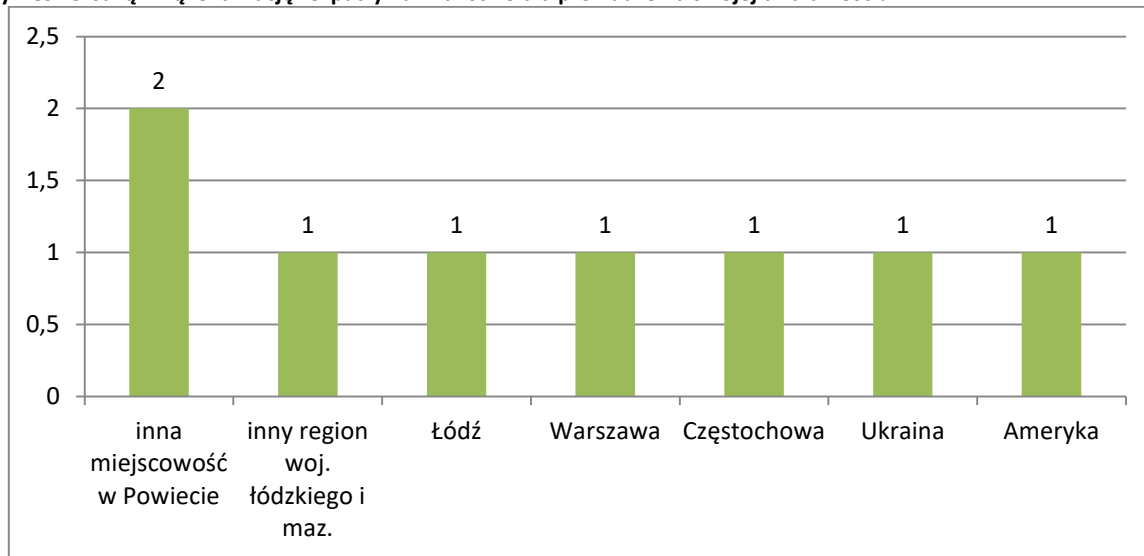
Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Wśród inwestorów, którzy jednak brali pod uwagę inne umiejscowienie swojej inwestycji, rozpatrywali m.in. inną miejscowość w powiecie tomaszowskim (2 wskazania), a także inny obszar

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

województwa łódzkiego i mazowieckiego (1 wskazanie). Wśród odpowiedzi inwestorów pojawiają się również konkretne miasta takie jak: Łódź, Warszawa, Częstochowa (każde po jednym wskazaniu). Niektórzy inwestorzy rozważali ponadto lokalizacje zagraniczne np. Ukrainę (1 wskazanie) czy Amerykę (1 wskazanie).

Wykres 15: Jaką inną lokalizację rozpatrywali Państwo dla prowadzenia swojej działalności?

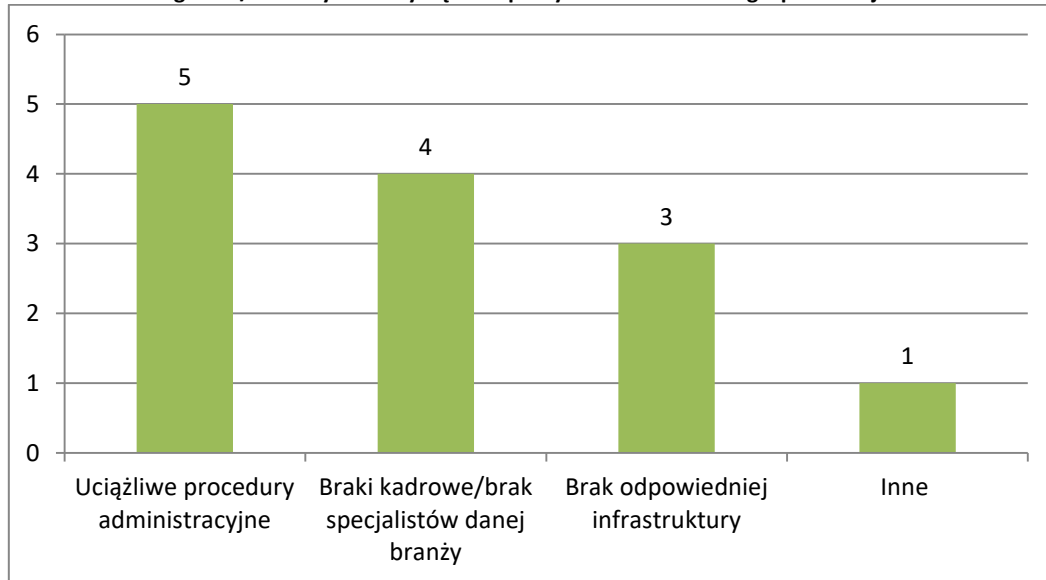
Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Warto podkreślić, że zdecydowana większość inwestorów biorących udział w badaniu jest zadowolona z decyzji o podjęciu działalności gospodarczej na terenie powiatu (wskazało tak 21 badanych). Niezadowolenie z takiej decyzji ujawnia niewielka liczba respondentów (5 wskazań). Pojawia się tutaj również wskazanie na niezadowalającą ofertę dla inwestorów ze strony władz – „gmina bierze pieniądze i nic nie daje w zamian” – wskazuje jeden z inwestorów.

Istotne w kontekście przedmiotowego badania jest również to, że część inwestorów dostrzega pewne bariery, które utrudniają prowadzenie działalności na terenie powiatu (8 wskazań). Wśród nich pojawiają się m.in. **uciążliwe procedury administracyjne** (5 wskazań), niedobór wykwalifikowanych pracowników (4 wskazania), a także **brak odpowiedniej infrastruktury** (3 wskazania).

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

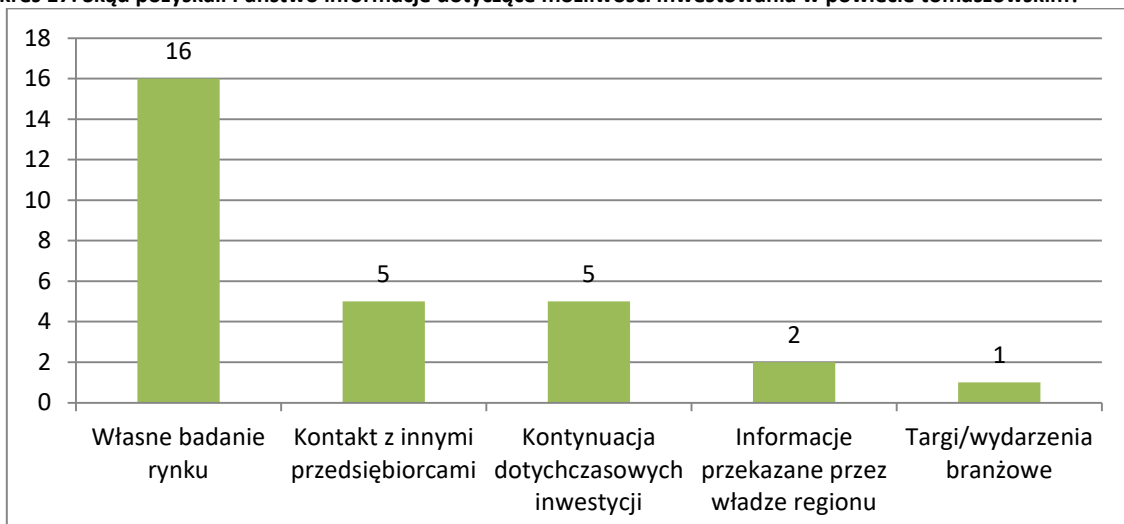
Wykres 16: Jakże dostrzeżę Pan/i bariery towarzyszące rozpoczynaniu działalności gospodarczej w Powiecie?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Wyniki badania pokazują, że informacje dotyczące możliwości inwestowania na terenie powiatu inwestorzy czerpią przede wszystkim z własnego badania rynku (16 wskazań). Dla części inwestorów, źródłem takiej wiedzy są kontakty z innymi przedsiębiorcami (5 wskazań), a także dotychczasowe inwestycje prowadzone na tym obszarze. Zdecydowanie rzadziej źródłem takich danych są informacje przekazywane przez władze, a także targi i wydarzenia branżowe.

Wykres 17: Skąd pozyskali Państwo informacje dotyczące możliwości inwestowania w powiecie tomaszowskim?

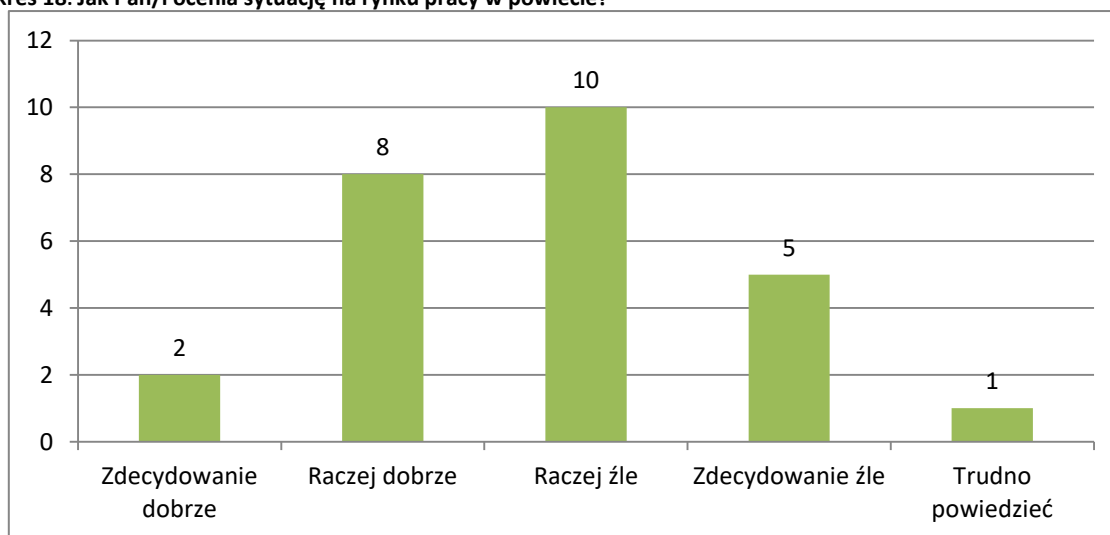

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Inwestorzy zostali również zapytani, jak oceniają sytuację na rynku pracy w powiecie. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że znaczna część respondentów ocenia ją negatywnie (łącznie 15 wskazań). Pozytywnie ocenia ją natomiast 10 badanych.

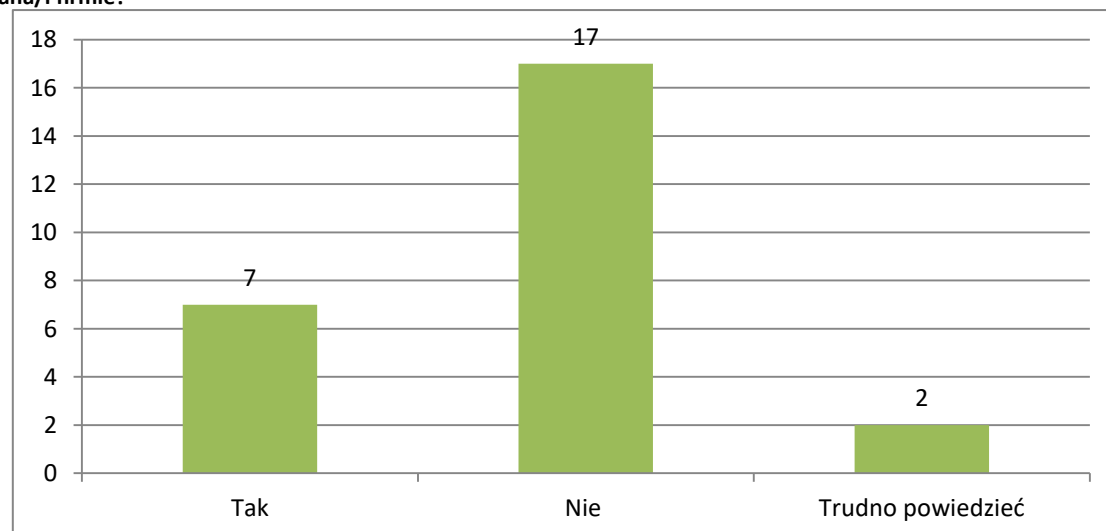
Wykres 18: Jak Pan/i ocenia sytuację na rynku pracy w powiecie?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Wyniki badania pokazują, że w wielu przypadkach inwestorzy napotykają na przeszkodę w postaci **braku odpowiednich pracowników**, którzy spełniają wymagania zatrudnienia w danej firmie.

Wykres 19: Czy na rynku pracy w powiecie tomaszowskim są dostępni pracownicy, którzy spełniają wymogi zatrudnienia w Pana/i firmie?

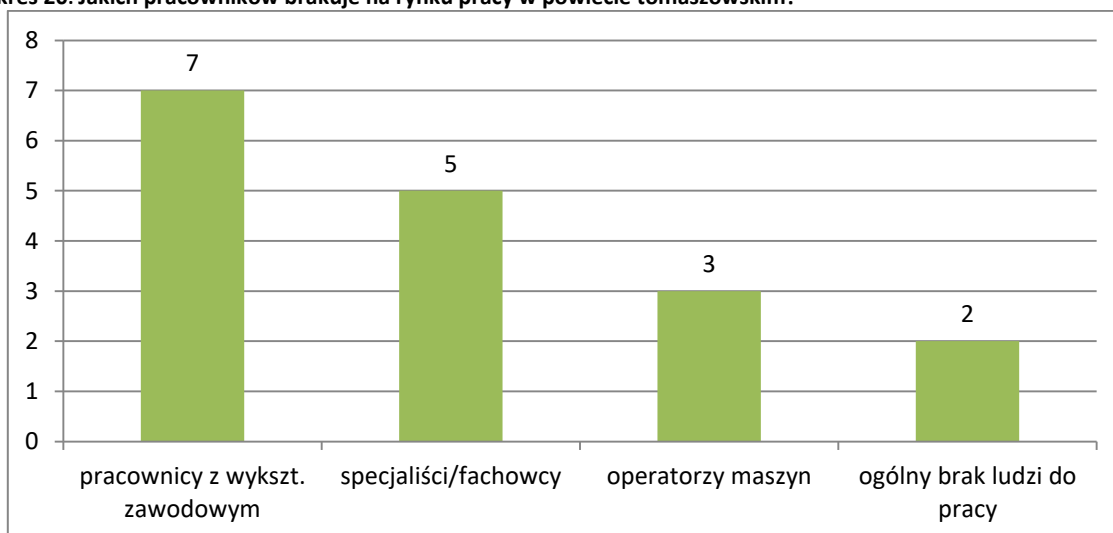
Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Inwestorzy wskazują, że brakuje przede wszystkim pracowników o wykształceniu zawodowym (7 wskazań). Pojawia się tutaj wskazanie na takie zawody jak: drukarz, tkacz, szwacz, piekarz,

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

cukiernik, elektryk, kierowca. W odpowiedziach badanych ujawnia się również zapotrzebowanie na specjalistów w danej branży (5 wskazań), np. specjalistów w branży medycznej, graficznej, a także projektantów. Widoczne jest też zapotrzebowanie na operatorów maszyn (3 wskazania), takich jak: operator wózków widłowych, maszyn prędkalniczych czy maszyn ciężkich.

Wykres 20: Jakich pracowników brakuje na rynku pracy w powiecie tomaszowskim?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Respondenci wywiadów pogłębionych wskazywali, że Tomaszów Mazowiecki kojarzy im się przede wszystkim ze Spałą, jednostką wojskową (Dwudziesta Piąta Brygada Kawalerii Powietrznej), Zalewem Sulejowskim, Inowłodzem, ceramiką, Toyotą i rzeką Pilicą.

Proszę Pani, przede wszystkim: Spała, Inowłódz, ceramika, znaczny płytki w Tomaszowie, no i Pilica. Z przeszłości jeszcze przemysł lekki, który upadł, kominy tylko pozostały. (Bionanopark)

Zawsze był kojarzony z Zalewem Sulejowskim. To jasne. Takiemu pokoleniu, jak ja, to jeszcze się kojarzył z Borkami, bo zawsze się do Borek jeździło. (ŁARR Łódź)

Tomaszów kojarzy mi się jednak z takim miastem, tam było włókiennictwo zdaje się (...) i kojarzy mi się właśnie z zakładami i dużymi kominami. Te kominy i pewien rodzaj może nazwijmy to zaniedbania, ale mimo wszystko taki pobieżny wizerunek miasta kojarzy się jednak z przedsiębiorczością i z biznesem. (CIB)

Ekspert wskazał, że powiat tomaszowski nie wyróżnia się na tle województwa łódzkiego, choć ma potencjał gospodarczy. Dowodem tego stanu jest brak wolnych terenów inwestycyjnych w ramach podstrefy tomaszowskiej i funkcjonujący już zagraniczni inwestorzy, tj. Toyota Boshoku (obecnie MEGATECH).

To znaczy jeżeli chodzi o województwo łódzkie, to on ani nie wyróżnia się w sposób zasadniczy. Bo jeżeli chodzi o atrakcyjność inwestycyjną, to tu trzy powiaty dominują,

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

mianowicie zgierski ze Strykowem, gmina Stryków, gmina Kutno i gmina Radomsko. Tomaszów też ma bardzo duży potencjał z uwagi na bardzo dobre skomunikowanie przez drogę S8 i drogę wojewódzką 713. To tutaj jest dosyć wysoka pozycja, myślę, że ma szanse. Tym bardziej że w tej chwili Tomaszów Mazowiecki nastawia się na przygotowanie terenów inwestycyjnych, przy S8 powstaje bardzo duży kompleks kilkudziesięciu hektarów, myślę że to będzie impulsem do przyciągnięcia inwestorów. (COIE Łódź)

[obszary w województwie atrakcyjne gospodarczo] No niektóre obszary, na przykład Kutno, przez siedzibę Polfarmexu, czy chociażby Sieradz, gdzie jest tam główne centrum logistyczne Biedronki (...) No i najbardziej to wszystko, co jest w okolicy Strykowa, to już bliżej Łodzi. Okolica jest atrakcyjna i sam Stryków nie wie, co z pieniędzmi robić. (Bionanopark)

Za atuty powiatu tomaszowskiego respondenci wywiadów pogłębionych uznali:

- Lokalizację w pobliżu trasy S8, bliskość autostrady północ-południe oraz zachód-wschód; *Ja myślę generalnie, że te elementy o których mówiliśmy, co do zasady, to znaczy lokalizacja, czyli te atuty to spowodowały, że w centrum Polski, że ta autostrada północ – południe i przede wszystkim autostrada w kierunku zachodnim daje możliwość szybkiego wydobycia się na rynki zewnętrzne. (ekspert, PAIH)*

Teraz godzina do Warszawy, godzina do Radomia, godzina do Częstochowy, godzina do Łodzi, godzina do Kielc. Usytuowanie. Katowice, Śląsk – półtorej godziny, dwie maksymalnie. Bliskość na dzisiaj, logistyka jest to bardzo dobry atut. Piotrków to wykorzystuje bardzo dobrze, robiąc te centra logistyczne. My tu w Tomaszowie jakoś władzy nie potrafimy się spiąć, żeby coś z tym zrobić. (przedsiębiorstwa_4)

- Dostęp do lotniska cargo w Łodzi; *Chociaż też o ile Łódź to pod kątem jakby pasażerskim to nie wygląda to dobrze, ale podobno Łódź to jest duży terminal cargo, to jest w ogóle trzeci w Polsce, jeśli tak to ja tutaj widzę szansę na i potencjał, tym bardziej, że za chwilę Łódź będzie zamknięta dookoła autostradą, materiały by można było łatwo wszystko dystrybuować. (FGI_przedsiębiorstwa)*
- Dostęp do surowców naturalnych (np. gmina Sławno);
- Duża ilość terenów rolnych;
- Zasoby leśne;
- Atrakcyjne tereny turystyczne i rekreacyjne (np. Niebieskie Źródła);
- Położenie i specyficzne warunki geograficzne, w związku z tym region jest w niewielkim stopniu narażony na zagrożenie żywiołowe;
- Coraz lepsza oferta kulturalna (choć nadal zbyt mało atrakcyjna względem Łodzi);

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Do tej pory nie było, mogę powiedzieć. Troszeczkę się to zmienia. Jest też po rewitalizacji i mogę powiedzieć, że troszeczkę się to zmienia. Trochę więcej imprez, tych koncertów jakichś. Trochę takich, często ta scena powstaje. Czy występy, czy dzieci, czy nie dzieci. Coś zaczyna się dziać w tym kierunku i nie powiem, że nie, bo to jest na plus. Może za krótki okres, żeby coś powiedzieć, ale no w tym kierunku się coś dzieje. Galerie mamy też tam, jakieś imprezy koło tej galerii też zaczynają powstawać. Co rok, do tej pory nie było żadnych takich. Oprócz dni Tomaszowa, które się właśnie odbyły. (przedsiębiorstwa_6)

W ramach oferty kulturalnej respondenci wskazywali przede wszystkim Dni Tomaszowa Mazowieckiego, Jarmark Spalski, Święto XXV Kawalerii Powietrznej, Dożynki Prezydenckie w Spale.

Wśród słabości regionu respondenci wymieniali:

- Brak wykwalifikowanych pracowników (stolarzy, tapicerów, operatorzy maszyn CNC, inżynierzy włókiennictwa) oraz managerów (wynika to także ze słabej oferty kulturalnej);
Głównie menadżerów. To miasto jest mało przyjazne do tego, żeby ludzie chcieli tu mieszkać, menadżerowie, bo tu się nigdy nic nie dzieje. (przedsiębiorstwa_5)

Powinno w Tomaszowie bezrobocia nie być w ogóle. Bo wszystkie firmy, które są w Tomaszowie, to bez przerwy chcą ludzi zatrudniać. (przedsiębiorstwa_1)

Jeżeli u nas nie ma przemysłu samochodowego, a techników samochodowych kształcą na potęgę, to jaki to ma sens. (FGI_JST)

Przedstawiciele badanych przedsiębiorstw wskazują, że do tej pory nie udało podjąć się współpracy na poziomie: władze samorządowe – biznes – edukacja:

Pan prezes podjął kiedyś tutaj próbę współpracy ze szkołami, ale nie jest to starostwo powiatowe chyba podlega szkolnictwo, ale to się skończyło niczym, żadna klasa włókiennicza nie została otwarta. Prawdopodobnie z braku chętnych, taką mamy informację. Więc poza jakimiś dwoma, trzema spotkaniami nic to nie dało. Starostwo powiatowe organizowało urząd pracy, jakieś spotkania, na których byłem, zachęcałem do przyścia do firmy. Było na tych spotkaniach po czterdzieści osób i nie przyszedł do pracy nikt, absolutnie. (eksporterzy_2)

Respondenci wskazują, że władze powinny podjąć współpracę z przedsiębiorcami w celu stworzenia bazy poszukiwanych pracowników, która zawierałaby wymagane kwalifikacje, oferowane wynagrodzenie, listę potencjalnych pracodawców w regionie. Baza powinna być następnie upubliczniona na poziomie szkół średnich, uczelni oraz instytucji rynku pracy. W kontekście omawianego problemu należy wskazać, że na 2019 rok planowane jest otwarcie w Tomaszowie Mazowieckim nowoczesnego Centrum Kształcenia Praktycznego, które zapewni możliwość podjęcia kompleksowych działań w kierunku rozwoju zawodów technicznych.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

- Odptyw ludzi do większych miast, starzenie się społeczeństwa;
- Rozdrobioną ilość gruntów rolnych, w rękach prywatnych;
- Słaba jakość dróg dojazdowych, odległy zjazd z trasy S8;
- Brak obwodnicy miasta, mieszkańcy protestują przeciw ruchowi transportu ciężarowego;

(...) jedyny problem, który Tomaszów w tej chwili ma, to nie ma obwodnicy. Tiry jadą przez miasto, znaczy przez centrum miasta. Prezydent siedzi spokojnie, ale ludzie w okolicy ciężko cierpią z tego powodu. Między innymi, że huta szkła powstała Niewiadowie, a piasek jest wydobywany z drugiej strony Tomaszowa z Grudzenia. (przedsiębiorstwa_1)

Tutaj niezbędna jest obwodnica Tomaszowa. Bo tutaj mamy kopalnię, zapomniałem dodać, kopalnia Biała Góra Grudzeń-Las, gdzie większość tego piasku, który zużywany jest do hut szkła, powiedzmy do klejów, do zapraw, wszystko przejeżdża przez Tomaszów. I to jest jak gdyby bolączka. Tutaj jest ta trasa kielecka, miała być kiedyś obwodnica, pierwszy wariant, potem miało być puszczone na Piotrków, teraz słyszałem, że tamten wariant też jak gdyby poddany jest kwestii przez ekologów. Także może być, może wróci wariant tomaszowski. Wróci, nie wróci, niezbędna jest obwodnica wyprowadzenia TIR-ów z Tomaszowa. Bo cały transport się odbywa przez miasto, przez centrum. (przedsiębiorstwa_6)

- Zły stan obecnych dróg, ciągle remonty dróg;

Jako mieszkanka Tomaszowa to cieszy mnie, że jest fajna okolica. Natomiast co do samego miasta, to uważam, że jest zaniedbane, brudne. Chodzi się w chwastach po kolana. Czasami jest mi wstyd za miasto, jeżeli przyjmuję gości, a przyjmujemy gości nie tylko z kraju, a z różnych miejsc w kraju, ale też z zagranicy. I jest mi czasami po prostu wstyd jak widzę. Na mojej ulicy nie ma nawet kawałka chodniczka, nie ma jak dojść tutaj. Są dziurawe jezdnie, które są łatanie kilka razy w roku, czyli pieniądze są marnowane. To jest po prostu smutne. Gdzieś w centrum może coś, ale obraz jaki widzimy wjeżdżając do miasta, to stare kamienice, coś teraz się trochę buduje, ale nie wiem jak inni przedsiębiorcy, być może mają lepsze doświadczenie, natomiast ja niekoniecznie. Moja firma nie zyskuje nic od tego miasta, ale też miasto nie daje mi zarobić pieniędzy. (przedsiębiorstwa_7)

- Brak wystarczającej komunikacji lokalnej;

Do Tomaszowa jest szesnaście kilometrów. Pracownicy nie mają czym dojeżdżać, nie ma żadnej sieci autobusowej. (przedsiębiorstwa_3)

[Należy] Poprosić [władze], żeby autobus, który dowozi pracowników naszych do pracy, jak gdyby no zjeżdżał z trasy i wjeżdżał na teren zakładu, przed zakładem wysadzał pracowników i wracał. Tak, żeby nasi pracownicy mieli ten komfort tego przystanku, można powiedzieć, przed zakładem, ale jednocześnie część osób, które pewnie chodzi

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

pieszo czy tam jedzie rowerami, jednak nie ma takiej ścieżki rowerowej, która by połączyła nasz zakład z całą pozostałą infrastrukturą w mieście. (przedsiębiorstwa_12)

- Ograniczenia w dostępie do drewna – współpraca z Lasami Państwowymi jest w tym zakresie oceniana negatywnie;

I władzy nie mają ani nad Lasami Państwowymi, ani nad nikim. Bo nad Lasami Państwowymi, gdzie my musimy surowiec kupić, to jest monopolista i my, rząd nie ma na nich wpływu, a co tu mówić o władzach samorządowych. (przedsiębiorstwa_1)

- Brak Instytucji Otoczenia Biznesu oferujących wsparcie dla przedsiębiorców;

Kiedyś był inkubator przedsiębiorczości, w Starzycach. A poza tym, no nie wiem, mamy co filię Uniwersytetu Łódzkiego. (przedsiębiorstwa_6)

- Brak strategii dotyczącej wykorzystania i zagospodarowania Zalewu Sulejowskiego;

Ja jestem zszokowany, to jest związane z wodą, czyli moim hobby. Jeżeli jest proste, łatwe rozwiązanie, ono jest stosowane w Europie, lub nieco kosztowniejsze dzisiaj i świat wie, świat sprawdził, a my ciągle szukamy swojego rozwiązania. Na przykład ograniczanie możliwości korzystania ze środków pływających na silnikach, tłumacząc to strefą ciszy, nie robi się tego nigdzie na świecie w takich miejscach. Wydziela się strefy dla zwierząt, ja nie pływałam na środkach motorowych, więc mogę mówić łatwo. Ja jestem wędkarzem, więc to nie jest prowokowanie do mojego hobby, żeby coś zmienić. Ale te środki powodują, że woda się natlenia, zabija się sinicę. Sinica nie lubi tlenu, stawia się takie proste wiatraczki, które się kręcą, wieje wiatr. A u nas od 20 lat słyszę, że naukowcy pracują. Więc Zalew jest atrakcyjny do czasu, do kiedy ktoś nie przyjedzie i nie zobaczy. (przedsiębiorstwa_5)

2.1.5 Podsumowanie

Wyniki badania pokazują, że **znaczna część przedsiębiorców pozytywnie ocenia obecną sytuację ekonomiczną** powiatu tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszów Mazowiecki). Do mocnych stron powiatu zaliczają oni przede wszystkim **położenie** powiatu w centralnej części Polski, które ułatwia kontakt z odbiorcami i dostawcami, w bliskim sąsiedztwie trasy S8 i bardzo dobre połączenia komunikacyjne z Warszawą czy Łodzią.

Niemal połowa przedsiębiorców biorących udział w badaniu przyznała jednak, że **dostrzega pewne bariery** towarzyszące prowadzeniu działalności gospodarczej na terenie powiatu. Badani wskazywali na **uciążliwe procedury administracyjne** towarzyszące prowadzeniu działalności gospodarczej (pod pojęciem uproszczenia najczęściej rozumiano kwestię skrócenia czasu realizacji danej sprawy, a także sugestie aby większa ilość spraw możliwa była do realizacji zdalnie, online). oraz **braki w zakresie infrastruktury**, a także istotne **braki kadrowe** – niewystarczającą liczbę pracowników o odpowiednich kwalifikacjach. Zdaniem znacznej części badanych przedsiębiorców **sytuacja na rynku pracy jest niekorzystna** (zdecydowanie źle i raczej źle oceniło ją łącznie ponad 50%

respondentów). **Deficyt pracowników** odnosi się, zdaniem tej grupy, przede wszystkim do osób z wykształceniem zawodowym/technicznym.

Należy zwrócić uwagę, że zdaniem niemal połowy respondentów biorących udział w badaniu władze nie podejmują żadnych działań, żeby wyeliminować istniejące bariery rozwoju działalności gospodarczej. Natomiast działania, których przedsiębiorcy oczekują od przedstawicieli władz, to przede wszystkim zwiększenie nacisku na **rozwój szkolnictwa zawodowego**, a także **uproszczenie procedur** oraz **zmniejszenie opłat** dla przedsiębiorców/ulgi podatkowe. Zasadne zatem jest oferowanie inwestorom zwolnień z podatku od nieruchomości w zależności od nakładów inwestycyjnych i ilości nowo tworzonych miejsc pracy.

W odniesieniu do inwestorów, należy zaznaczyć, iż znaczna część tej grupy ocenia sytuację ekonomiczną powiatu tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszów Mazowiecki) jako neutralną – ani dobrą ani złą. Podobnie jak w przypadku przedsiębiorców istotne znaczenie dla inwestorów ma położenie geograficzne powiatu – dostępność klientów i dostawców.

Inwestorzy dostrzegają jednak również bariery, które utrudniają prowadzenie działalności na terenie powiatu. Wśród nich, podobnie jak w przypadku przedsiębiorców, pojawiają się m.in. **uciążliwe procedury administracyjne związane z długim okresem wydawania decyzji** w zakresie warunków zabudowy, pozwoleń na budowę, przyłączanie do sieci elektroenergetycznej, **brak odpowiedniej infrastruktury** drogowej, energetycznej, wodno-kanalizacyjnej, a także niedobór wykwalifikowanych pracowników o wykształceniu zawodowym.

Kwestia obowiązujących procedur była jednym z najczęściej podejmowanych wątków przez respondentów badania. Warto jednak podkreślić, że pokonanie barier administracyjnych i infrastrukturalnych nie zawsze jest możliwe na poziomie gminy, czy powiatu ze względu na obowiązujące przepisy prawa na poziomie centralnym m.in. prawo geodezyjne i kartograficzne, ustawa o planowaniu przestrzennym, ustawa o drogach publicznych, prawo budowlane. Dobrym rozwiązaniem tego problemu może okazać się wprowadzenie od 1 stycznia 2018 roku przepisów kodeksu urbanistyczno-budowlanego, w ramach którego zmianie będzie podlegało ponad 140 ustaw. Jako główne cele kodeksu wskazuje się skrócenie i usprawnienie procesu inwestycyjno-budowlanego, w tym likwidację zbędnych procedur dla najprostszych budowli, efektywne gospodarowanie przestrzenią, tzw. ład przestrzenny, wzmocnienie udziału społeczeństwa w planowaniu przestrzennym oraz stworzenie środowiska budowlanego dla inwestycji w regionach.

Respondenci wywiadów jakościowych wskazywali, że Tomaszów Mazowiecki kojarzy im się przede wszystkim ze Spałą, jednostką wojskową, Zalewem Sulejowskim, Inowłodzem, ceramiką, Toyotą i rzeką Pilicą. Ekspert argumentował w tym względzie, że powiat tomaszowski nie wyróżnia się na tle województwa łódzkiego, choć posiada znaczny potencjał gospodarczy.

2.2 Ocena dostępności zachęt inwestycyjnych oraz jakości obsługi inwestorów

2.2.1 Oferta inwestycyjna w powiecie tomaszowskim

O atrakcyjności inwestycyjnej powiatu tomaszowskiego decyduje kombinacja czynników lokalizacyjnych, czyli korzyści, jakie może osiągnąć inwestor w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej, wynikających ze specyficznych cech powiatu opisanych w podpunkcie 2.1 niniejszego

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

opracowania. W celu skutecznego pozyskiwania inwestorów urzędy gmin na terenie powiatu powinny dysponować aktualnymi ofertami inwestycyjnymi. Jednak analiza stron internetowych poszczególnych gmin powiatu wykazała, że zamieszczone informacje o terenach inwestycyjnych są nieaktualne lub jest ich po prostu brak.

W przypadku gmin Będków, Inowłódz, Żelechlinek, Ujazd, Rzeczyca na stronie internetowej brak jest jakiegokolwiek informacji lub zakładki dla inwestorów/przedsiębiorców, jedynie co można znaleźć to plany zagospodarowania przestrzennego oraz stare oferty inwestycyjne. Z kolei na stronach internetowych gmin Budziszewice, Lubochnia, Rzeczyca są zamieszczone tylko informacje o zrealizowanych na terenie gminy inwestycjach, zaś aktualna oferta pomimo przygotowanej stosownej zakładki jest pusta. Z kolei w gminie Rokociny strona internetowa gminy w części dedykowanej inwestorom zawiera informacje o szkoleniach i procedurach formalno-prawnych uruchomienia działalności gospodarczej. Nie są to zatem informacje, które są bezpośrednio skierowane do przyszłych inwestorów krajowych i zagranicznych.

Za dobrą praktykę można zasadniczo uznać układ informacji dla inwestora zamieszczony na stronie internetowej gminy Czerniewice, która posiada zakładkę dla inwestora, w której można znaleźć ofertę inwestycyjną, plan miejscowy oraz informację o obecnych terenach inwestycyjnych¹³. Oceniając zamieszczone informacje można uznać, że przygotowany tekst ma dużą wartości informacyjną¹⁴. Również jako dobrą praktykę należy przyjąć stronę internetową Urzędu Miasta Tomaszów, która posiada zakładkę „Strefa Biznesu” informującą na bardzo podstawowym poziomie o terenach inwestycyjnych, instytucjach otoczeniu biznesu, ofercie eksportowej oraz ofercie Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej¹⁵. Zamieszczone na stronie informacje charakteryzują się aktualnością i zawierają kontakt do instytucji/osób, które są kompetentne w danej dziedzinie.

Uzupełnieniem informacji na stronach internetowych gmin są strony: (1) Starostwa Powiatowego w Tomaszowie Mazowieckim, posiadająca zakładkę „Przedsiębiorca”, w której można znaleźć informacje odnośnie targów, misji gospodarczych, wydarzeń branżowych oraz dostępnych funduszach unijnych¹⁶ oraz (2) Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej zawierającej ofertę terenów inwestycyjnych¹⁷. Należy podkreślić jednak, że aktualności na stronie Starostwa Powiatowego zawierają dane przedawnione, najświeższe z 2016 roku.

Z danych uzyskanych podczas wywiadów z ekspertami i przedstawicielami JST wynika, że obecnie w powiecie tomaszowskim są dostępne trzy wolne tereny inwestycyjne:

1. W Lubochni (62 ha) to tereny prywatne, obecnie niezabudowane:

Teren płaski, teren z własnym zjazdem ze stacji S8, media wszystkie, także pod tym względem to naprawdę teren powiedziałbym super. Bardzo dobrze skomunikowany.

¹³ Obecnie na stronie www komuniakt: “strona w budowie”

¹⁴ Szerzej: <http://czerniewice.pl/pl/dla-inwestora>

¹⁵ Szerzej: <http://www.tomaszow-maz.pl/urząd-miasta/wydzialy/kancelaria-prezydenta-miasta/główny-specjalista-ds-rozwoju-gospodarczego/oferta-inwestycyjna>

¹⁶ http://www.powiat-tomaszowski.pl/?ng_cat=3

¹⁷ http://sse.lodz.pl/images/stories/do-pobrania/folder_tereny_inwestycyjne.pdf

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Zarówno oferta terenu jak i prezentacja w ppt. o tym terenie bardzo dobrze przygotowana. (COIE, Łódź)

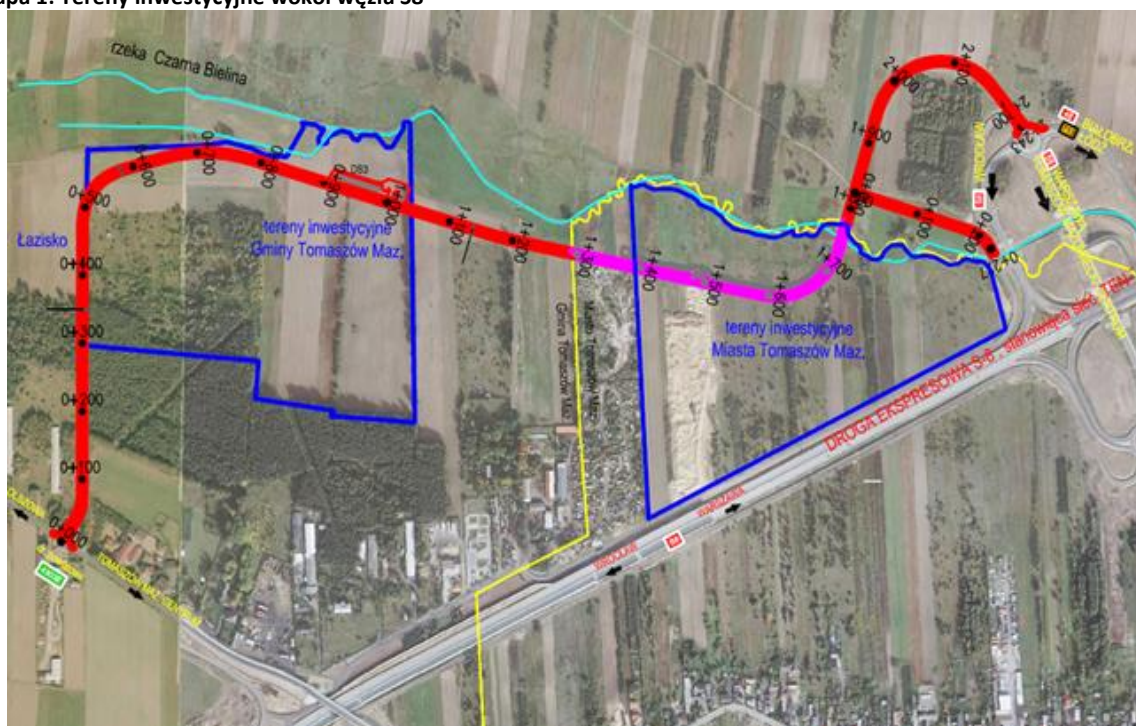
2. W Łazisku (12,5 ha) to własność gminy Tomaszów Mazowiecki (gmina wiejska), część działek w rękach prywatnych (kilka działek), greenfield tj. zielone, puste pole pod dużą inwestycję. Własność gminy miasta Tomaszów Mazowiecki, obecnie niezabudowane (sąsiaduje z terenem z punktu 3):

Bardzo dobrze skomunikowany. Grunty nie są odrolnione. Z mediów jest tylko elektryczność. Prawdopodobnie trzeba by było dobudować drogę wewnętrzną, żeby umożliwiła dojazd z trasy S8. Do samego terenu, ale to już jest to kwestia odrębna.. (COIE, Łódź)

3. Tereny w Tomaszowie Mazowieckim, węzeł S8, (4,58 ha), to własność miasta Tomaszów Mazowiecki. Z kolei kolejne (13,5 ha) w okolicy węzła S8, to własność gminy miasta Tomaszów Mazowiecki, greenfield tj. zielone, puste pole pod dużą inwestycję, obecnie niezabudowane. Bardzo dobrze skomunikowany. Z mediów dostępna jest tylko elektryczność:

I w Tomaszowie miasto, tam jest prawie pięć hektarów też. Też wypełnili koledzy na takiej formatce, z tym, że – o ile dobrze pamiętam – tam nie ma załączonego żadnego zdjęcia. Jedno, dwa ładne zdjęcia. Najlepiej przy pogodzie takiej słonecznej. Żeby to dobre wrażenie wszystko sprawiało. (COIE, Łódź)

Mapa 1: Tereny inwestycyjne wokół węzła S8

Źródło: Dane z COIE

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Informacje o dostępnych terenach inwestycyjnych lub planach gmin w tym zakresie uzupełniono i uaktulniono o dane pobrane ze stron www gmin oraz uzyskane podczas kontaktów z poszczególnymi gminami (osobami, które zajmują się inwestycjami w gminie, planowaniem przestrzennym). Na podstawie tych źródeł w poniższej tabeli przedstawiono opis obecnych terenów inwestycyjnych oraz planów gmin w przygotowaniu nowych terenów.

Tabela 21. Podsumowanie oferty terenów inwestycyjnych

Gmina	Tereny inwestycyjne obecne i planowane na terenie gmin powiatu tomaszowskiego
Tomaszów Mazowiecki (gmina miejska i wiejska)	<p>Miasto Tomaszów Mazowiecki posiada tereny pod inwestycje przemysłowe, usługowe i rekreacyjno-turystyczne, znajdujące się zarówno w posiadaniu miasta, jak i podmiotów prywatnych. Aktualna oferta miejskich nieruchomości na sprzedaż znajduje się na stronie: http://bip.tomaszow.miasta.pl/public/?id=143948.</p> <p>Miasto Tomaszów Mazowiecki wspólnie z gminą Tomaszów Mazowiecki prowadzi prace nad otwarciem nowych terenów inwestycyjnych, położonych bezpośrednio przy węźle Tomaszów Centrum, przy drodze ekspresowej S8 (droga międzynarodowa E67). Miasto i gmina mają zamiar złożyć wnioski o dofinansowanie przedsięwzięcia ze środków europejskich na budowę drogi dojazdowej wraz z uzbrojeniem, która udostępni teren o powierzchni co najmniej 20 ha.</p> <p>Obecna oferta terenu inwestycyjnego:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Węzeł S8 Tomaszów Centrum (4,5 ha), greenfield tj. zielone, puste pole pod dużą inwestycję, teren niezabudowany, własność Urzędu Miasta Tomaszów Mazowiecki, - łązisko (ok 20 ha), greenfield tj. zielone, puste pole pod dużą inwestycję, teren niezabudowany, własność gminy miasta Tomaszów Mazowiecki.
Będków	<p>Na podstawie wywiadu telefonicznego z przedstawicielem gminy Będków, ustalono, że gmina obecnie nie posiada terenów inwestycyjnych i nie planuje działań w tym zakresie.</p>
Budziszewice	<p>Na podstawie wywiadu telefonicznego z przedstawicielem gminy Budziszewice ustalono, że gmina obecnie nie posiada terenów inwestycyjnych i nie planuje działań w tym zakresie. Jedynie planowane są tereny pod budownictwo mieszkaniowe.</p>
Czerniewice	<p>Zgodnie z obowiązującym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego podjętego Uchwałą Rady Gminy Czerniewice Nr XVI/101/2004 wyznaczono na terenie gminy następujące tereny usytuowane przy drodze krajowej nr 8 Warszawa-Wrocław z przeznaczeniem pod inwestycje produkcyjno - usługowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Węzeł Podkonice (50 ha), grunty rolne, własność prywatna

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

	<p>(kilkunastu właścicieli). Przez wyznaczony teren przebiega droga publiczna o nawierzchni utwardzonej, łącząca drogę krajową nr 8 z drogą gminną nr 116103E. W chwili obecnej istnieje możliwość podłączenia się do sieci elektrycznej jak również sieci wodociągowej. Ponadto w rejonie Podkonic planowana jest budowa sieci kanalizacji sanitarnej, a w perspektywie sieć gazowa,</p> <ul style="list-style-type: none"> - Węzeł Wólka Jagielczyńska. W tej lokalizacji istnieje możliwość podłączenia do sieci elektrycznej oraz sieci wodociągowej. Tereny te znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie drogi krajowej nr 8, - Węzeł Czerniewice. W tych lokalizacjach istnieje możliwość podłączenia do sieci elektrycznej, wodociągowej oraz sieci kanalizacji sanitarnej. Dostęp do tych terenów zapewnia droga publiczna o nawierzchni utwardzonej. W węźle Czerniewic planowane jest powiększenie obszaru przeznaczonego pod inwestycje. <p>Największa powierzchnia pod tereny usługowo-produkcyjne znajduje się w miejscowości Podkonice Duże. W planie zagospodarowania przestrzennego tereny inwestycyjne znajdują się również w miejscowości Lipie, Wólka Jagielczyńska, Czerniewice i Studzianki. Tereny te stanowią własność prywatną, lecz istnieje możliwość ich wykupu.</p>
Inowódz	Na podstawie wywiadu telefonicznego z przedstawicielm gminy Inowódz, ustalono, że gmina obecnie nie posiada terenów inwestycyjnych i nie planuje działań w tym zakresie.
Lubochnia	<p>Obecna oferta terenu inwestycyjnego: Lubochnia – Nowy Olszowiec (ok. 100 ha), greenfield tj. zielone, puste pole pod dużą inwestycję. Teren składa się z wielu działek należących do osób prywatnych, teren niezabudowany.</p> <p>W planach miejscowych obecnie są dwa obszary:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lubochnia Dworska (12 ha), własność prywatna, - Nowy Glinnik (3 ha), własność gminy.
Rokiciny	Na podstawie wywiadu telefonicznego z przedstawicielm gminy Rokiciny, ustalono, że gmina obecnie nie posiada terenów inwestycyjnych, jedynie puste budynki. W planie jest wykonanie nowego studium wykonalności w ramach zagospodarowania przestrzennego gminy.
Rzeczyca	<p>Obecna oferta terenu inwestycyjnego:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Raszowska Wola (4,16 ha), własność prywatna (dwóch właścicieli), tereny rolnicze, - Glina (1,92 ha), własność gminy, tereny rolnicze, - Rzeczyca (3,78 ha), własność prywatna (trzech właścicieli), tereny rolnicze, - Zawady (8,80 ha), własność prywatna (jeden właściciel), tereny kopalniane w trakcie rekultywacji.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

<p>Ujazd</p>	<p>Na podstawie wywiadu telefonicznego z przedstawicielem gminy Ujazd, ustalono, że gmina obecnie nie posiada wolnych terenów inwestycyjnych. W planie jest wykonanie nowego studium wykonalności w ramach zagospodarowania przestrzennego gminy. Gmina ma już wstępnie wytypowane tereny, kilka działek, z których blisko 80% to tereny zielone.</p>
<p>Żelechlinek</p>	<p>Obecna oferta terenu inwestycyjnego:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 5 ha, własność gminy, tereny rolnicze, zielone, - 2,5 ha, własność prywatna, tereny rolnicze (właściciel prywatny gotowy w każdej chwili na rozpoczęcie inwestycji). <p>W planach miejscowych jeden obszar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 25 ha, gotowy będzie do końca 2018 roku, obecnie trwa uzbrajanie terenu w kanalizację.

Źródło: opracowanie własne na podstawie stron www, informacji uzyskanych z gmin

Ulgi inwestycyjne będące w gestii miasta lub gminy to ulgi od podatku od nieruchomości (od gruntu, budynków i budowli). Inwestor może otrzymać te ulgi na okres od 1 do 5 lat wyłącznie w oparciu o uchwałę Rady Miasta Tomaszowa Mazowieckiego lub Uchwałę Rady Gminy Tomaszowa Mazowieckiego.

Na podstawie analizy danych zastanych oraz IDI przeprowadzonych z ekspertami można wskazać na deficyty w zakresie dostępności terenów inwestycyjnych, jak również w postaci niewystarczającej jakości obsługi inwestorów:

– Jak wskazują eksperci PAIH, brakuje obecnie na terenie powiatu tomaszowskiego terenów inwestycyjnych, w związku z czym inwestorzy muszą starać się o tereny prywatne:

Funkcjonuje na terenie miasta obszar aktywności gospodarczej, strefa aktywności gospodarczej, działka ŁSSE, ale obecnie nie mają już wolnych terenów, czyli zostały te tereny zagospodarowane. (ekspert, PAIH)

Przede wszystkim brakuje terenów, więc trzeba albo znaleźć nowe tereny inwestycyjne, albo wykorzystać stare, porujnowane, które stoją odłogiem i od 20 lat tam się nic nie zmienia. (przedsiębiorstwa_9)

- Niewystarczająca jest promocja gospodarcza powiatu, chociaż jak wynika z wypowiedzi eksperta COIE w Łodzi, władze samorządowe podejmują liczne działania promujące gminę/powiat.

Władze podejmują szereg inicjatyw promujących swoją gminę. Ale najważniejsza jest ta determinacja, jeżeli chodzi o tereny inwestycyjne, dobrze przygotowane. I tutaj jest to zauważalne i tak jak powiedziałem, my będziemy promować i już promujemy tereny o tych kilkudziesięciu hektarach położone przy drodze S8, jest to bardzo atrakcyjne położenie i myślę, że prędzej czy później inwestor, inwestorzy znajdą się i będą tam inwestować. (ekspert, COIE Łódź)

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Są podpisywane umowy partnerskie na przykład z miastem z zagranicy, więc warto byłoby gdzieś zapytać, zaprosić tutaj firmy. Przecież to urząd miasta ma wiedzę, ile tutaj jest firm, które eksportują mniejszych, większych, gdzie można by jako region w danym kraju się zaprezentować, jadąc z jakąś wizytą rewizyjną czy z jakąś wizytą jakkolwiek, która ma miejsce, zawsze warto zrobić taką opcję, że zabieramy ze sobą, typujemy 10 eksporterów, drugim razem tyłu, mamy taką i taką rzecz. czasem kontakt, a firmy sobie już poradzą. Myślę tu w takim zakresie. (...) Natomiast zakładam, że [miasto] promuje swoje produkty w kraju X i tam spotyka się producent miasta Tomaszowa z prezydentem tego kraju, przecież można podczas takiej wizyty powiedzieć: Słuchajcie, w naszym regionie u nas takich towarów, materiałów brakuje, ale wiem że są firmy takie i takie, może my zostawimy do was kontakt, spotkajcie się, porozmawiajcie i firmy sobie już załatwią. Chodzi o stworzenie możliwości do rozmów. Przy okazji takich wizyt. (eksporterzy_5)

– Niewystarczająca promocja przedsiębiorstw funkcjonujących w powiecie tomaszowskim. Przedsiębiorcy wskazują przy tym, że przedstawiciele JST zwracają się do biznesu wyłącznie, aby zdobyć sponsorów.

Natomiast ja też nie znam, żeby... Urząd Miasta czy Starostwo Powiatowe określiło jakąś wizję swojej promocji tutaj regionu, żeby zapraszało przedsiębiorców do działania. (FGI_przedsiębiorstwa)

Nie, nie słyszałem o tym. Nie słyszałem też żeby wyjątkowo coś się tutaj robiło miasto czy powiat. Są sporadyczne rzeczy, jak wizyty gości z zagranicy, gdzie bardziej pod kątem zwiedzania naszych fabryk jest ktoś u nas i to my staramy się, żeby zaprosić te osoby. Może nie staramy się, tylko otrzymujemy taką informację i oczywiście chętnie gościmy, pomagamy, że reprezentować cały region. Natomiast nie mam wiedzy w tym temacie, że dzieją się jakieś duże rzeczy, że powiat czy Urząd Miasta robi. (eksporterzy_5)

– Brak określonego symbolu, marki czy wyróżnika, powiatu tomaszowskiego:

Zobaczcie sobie Rzeszów. I pomimo tego, że to jest daleko na wschodzie Polski, ale gdzieś zawsze Rzeszów, pewnie każdy gdzieś słyszał, dolina lotnicza, w ogóle lotnictwo i tak dalej. Tutaj też brakuje takiego znaku jakby może towarowego tego powiatu, regionu. Gdzieś w Polsce, gdzie by ktoś myślał Tomaszów Mazowiecki to by powiedział aha, tam jest branża ceramiczna (...) Natomiast nie ma czegoś takiego, chyba nie ma określonej tej strategii. FGI_przedsiębiorstwa)

– Słaba jakość stron WWW gmin, pomimo projektu PAIH pt. Wzorcowa witryna Internetowa, którego celem jest wsparcie gmin w zakresie tworzenia atrakcyjnych stron internetowych skierowanych do potencjalnych inwestorów:

Od 2013 roku Agencja prowadzi projekt w pewnym sensie spontaniczny, bo to nie jest projekt który beneficjentem jest oczywiście Gmina, natomiast nie jest zobligowana do

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

jego zastosowania. Czyli my przygotowaliśmy pewne narzędzie do wdrożenia samodzielnego (...) to narzędzie nazywa się Wzorcową witryna internetowa gminy przyjaznej dla inwestora (...) pomysł powstał podczas pozyskiwania bezpośrednich inwestycji zagranicznych, bo nasza Agencja przede wszystkim zajmowała się i nadal się zajmuje pozyskiwaniem inwestorów zagranicznych (...) wspieramy również polskich przedsiębiorców od strony budowy ich marki, od strony promocji eksportu i również od strony umożliwiania im prowadzenia inwestycji poza granicami Polski” (ekspert, PAIH)

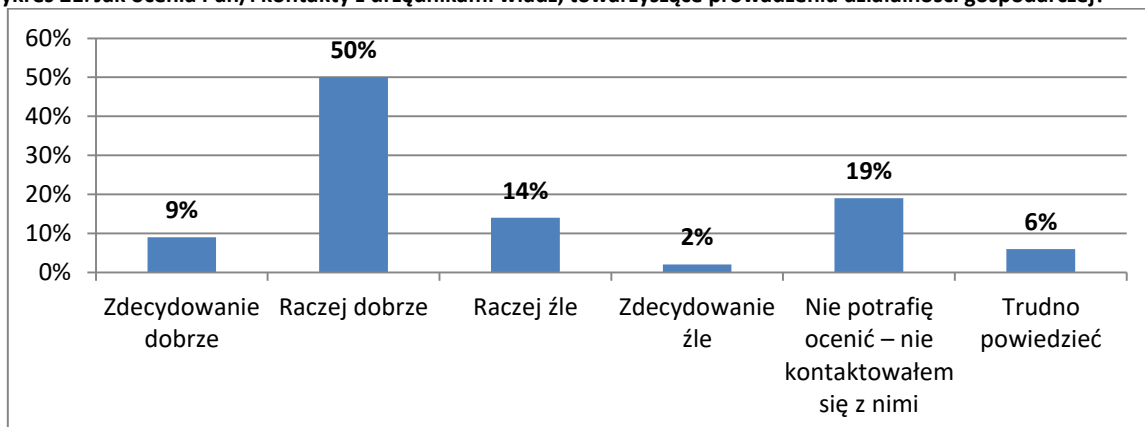
- Kontaktami z inwestorami w gminach rzadko zajmują się specjalnie powołane do tego celu osoby i jednostki, co wpływa często na niewystarczającą jakość obsługi potencjalnych i obecnych inwestorów;
- Niedostateczna promocja tomaszowskiej podstrefy ŁSSE – przyczyną tego stanu rzeczy może być brak wolnych terenów inwestycyjnych.

Za wzorcowy przykład promowania powiatu, który ma podobny potencjał do powiatu tomaszowskiego, eksperci uznali powiat rawicki, promujący się hasłem „Invest in Rawicz”.¹⁸

2.2.2 Charakterystyka obsługi przedsiębiorców i inwestorów w opinii respondentów badania

Należy zauważyć, że przedsiębiorcy, którzy wzięli udział w wywiadach telefonicznych raczej pozytywnie oceniają kontakty z urzędami, które towarzyszą prowadzeniu działalności gospodarczej na terenie powiatu. Jako zdecydowanie dobre i raczej dobre oceniło je łącznie 59% badanych. Co ważne niewielki jest odsetek przedstawicieli firm, którzy oceniają te kontakty negatywnie – 16%. Prawie 20% badanych wskazało natomiast, że nie miało takich kontaktów.

Wykres 21: Jak ocenia Pan/i kontakty z urzędnikami władz, towarzyszące prowadzeniu działalności gospodarczej?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=100

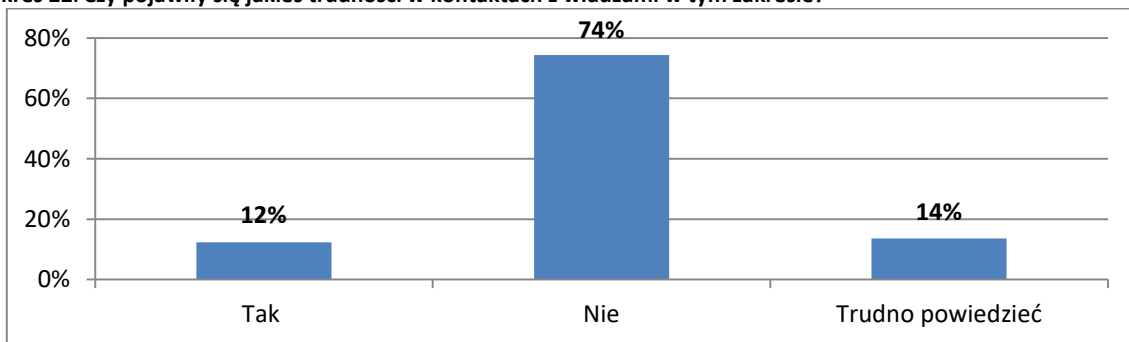
Wśród przedsiębiorców, którzy taki kontakt z władzami mieli przeważa opinia, że nie towarzyszyły im żadne problemy ani trudności (74%). Na pojawienie się pewnych problemów wskazało natomiast 12% badanych. Wśród takich problemów wymieniali oni m.in. trudności

¹⁸ <http://www.rawicz.pl/otworz-biznes-w-rawiczu.html>

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

w komunikacji, długi czas oczekiwania na decyzje, a także uciążliwe procedury. W kategoriach utrudnień respondenci traktują również brak jednej, jasno wskazanej osoby odpowiedzialnej za dane zagadnienia, a także protekcyjalne podejście do klientów urzędu oraz ogólny brak zainteresowania firmą. Są to oczywiście wskazania respondentów bazujące na ich subiektywnych odczuciach, tym niemniej należy je brać pod uwagę w kontekście kształtowania odpowiedniego poziomu jakości obsługi potencjalnych i obecnych inwestorów. Tego rodzaju opinie mówią bowiem wiele o oczekiwaniach przedsiębiorców względem urzędów zarządzających daną gminą czy powiatem.

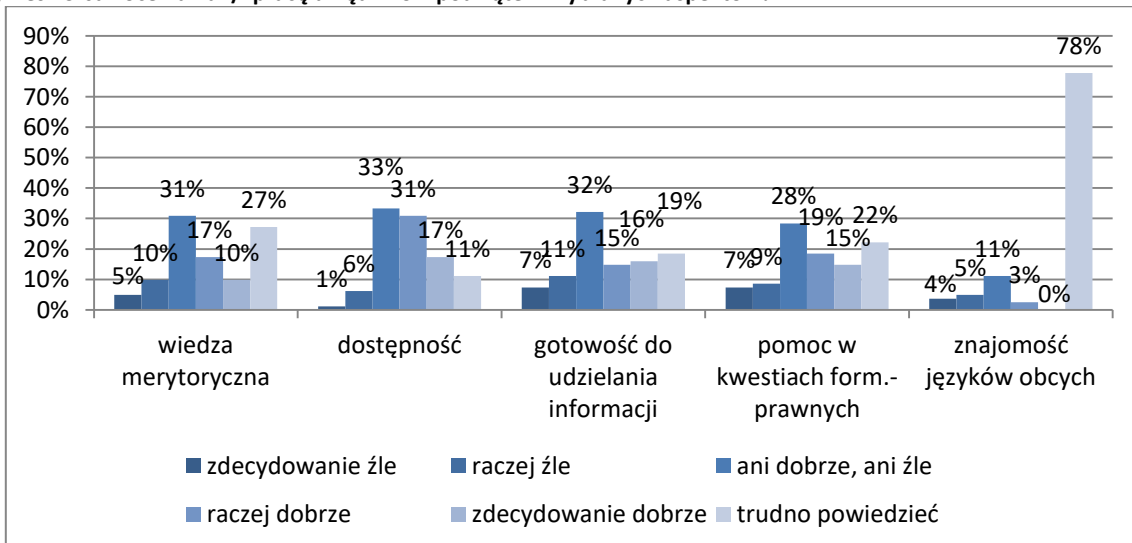
Wykres 22: Czy pojawiły się jakieś trudności w kontaktach z władzami w tym zakresie?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=81

Respondenci ocenili również pracę urzędników pod kątem poszczególnych jej aspektów, takich jak wiedza merytoryczna urzędników, ich dostępność i gotowość do udzielania informacji, a także pomoc w kwestiach formalno-prawnych oraz znajomość języków obcych. Wyniki pokazują, że ocena ta jest w przeważającym stopniu neutralna (ani dobra, ani zła).

Wykres 23: Jak ocenia Pan/i pracę urzędników pod kątem wybranych aspektów?

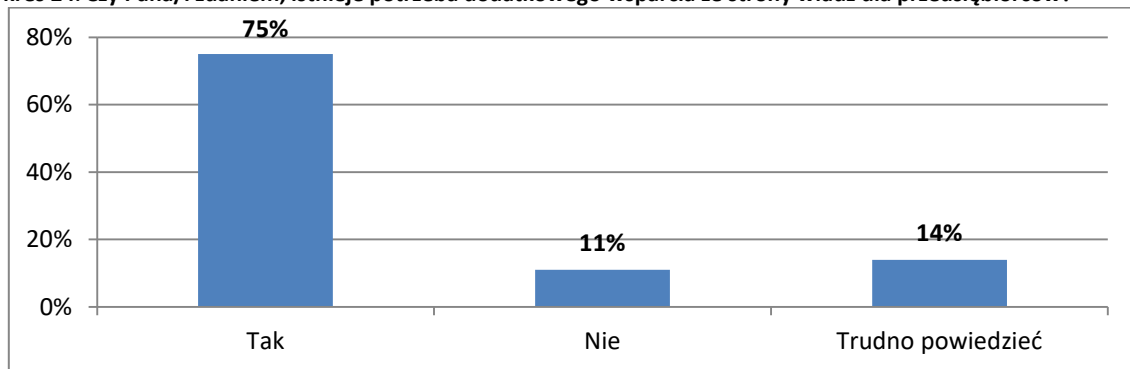

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=81

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Kluczowe w aspekcie przedmiotowego badania wydaje się jednak to, że ponad 70% badanych firm wskazało, że **istnieje potrzeba dodatkowego wsparcia** dla przedsiębiorców ze strony władz samorządowych.

Wykres 24: Czy Pana/i zdaniem, istnieje potrzeba dodatkowego wsparcia ze strony władz dla przedsiębiorców?

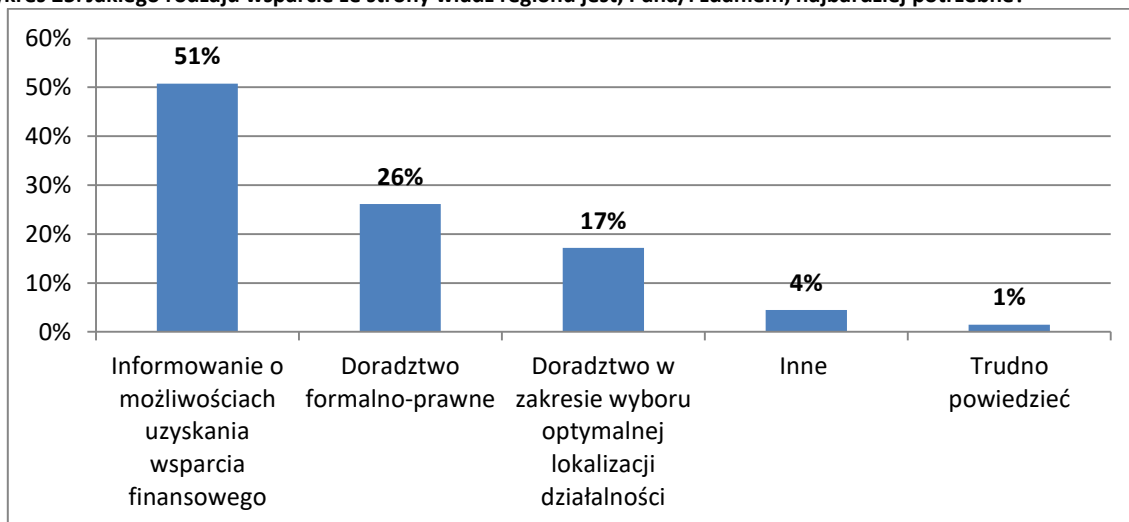

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=100

Warto w tym względzie podkreślić, jakiego rodzaju wsparcia w największym stopniu oczekują przedsiębiorcy. Wyniki badania wskazują na fakt, że w największym stopniu przedsiębiorcy potrzebują wsparcia w postaci **informowania o możliwościach uzyskania dofinansowania** (51% wskazań). Z punktu widzenia przedsiębiorców informacje o źródłach pozyskiwania kapitału są niezwykle istotne. Co prawda obecnie informacje te są dość powszechnie dostępne, w dużej mierze dzięki internetowi, tym niemniej nie zawsze są one dla przedsiębiorców zrozumiałe w odbiorze i odpowiednio ukierunkowana pomoc w tym zakresie mogła by być przydatna. W dalszej kolejności przedsiębiorcy wskazują również na potrzebę w **zakresie doradztwa formalno-prawnego** (26% wskazań), a także doradztwa w zakresie **wyboru optymalnej lokalizacji działalności** (17%). Implikuje to konieczność wyposażania urzędników w odpowiednie kompetencje (wiedzę), tak aby w profesjonalny i ekspercki sposób odpowiadać na potrzeby inwestorów w tym zakresie.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

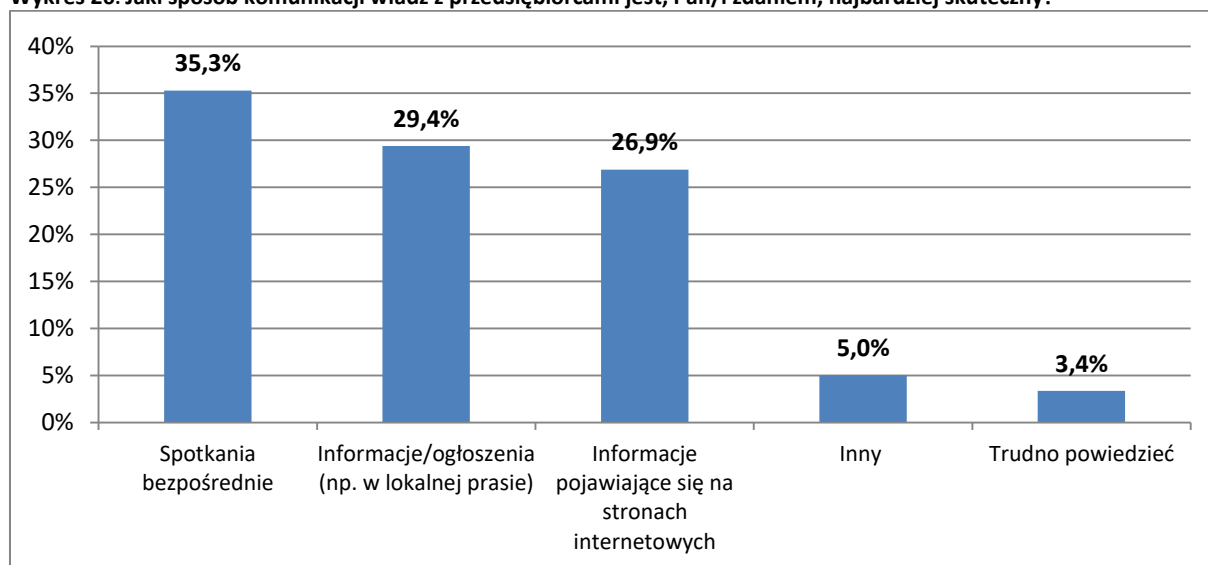
Wykres 25: Jakiego rodzaju wsparcie ze strony władz regionu jest, Pana/i zdaniem, najbardziej potrzebne?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=134

Warto również zaznaczyć, że mniej więcej co trzeci przedsiębiorca (35% badanych) ocenił sposób komunikacji władz z przedsiębiorcami jako odpowiedni i podobny odsetek (36% badanych) wystawił ocenę negatywną. Znaczny jest również udział respondentów, którzy nie mają zdania na ten temat (29% badanych). Wyniki badania wskazują, że najbardziej skutecznym, oczywiście zdaniem respondentów, sposobem komunikacji są **bezpośrednie spotkania** przedsiębiorców z przedstawicielami władz (35% wskazań), a następnie informacje pojawiające się na stronach internetowych (27%) oraz w lokalnej prasie (30%).

Wykres 26: Jaki sposób komunikacji władz z przedsiębiorcami jest, Pan/i zdaniem, najbardziej skuteczny?

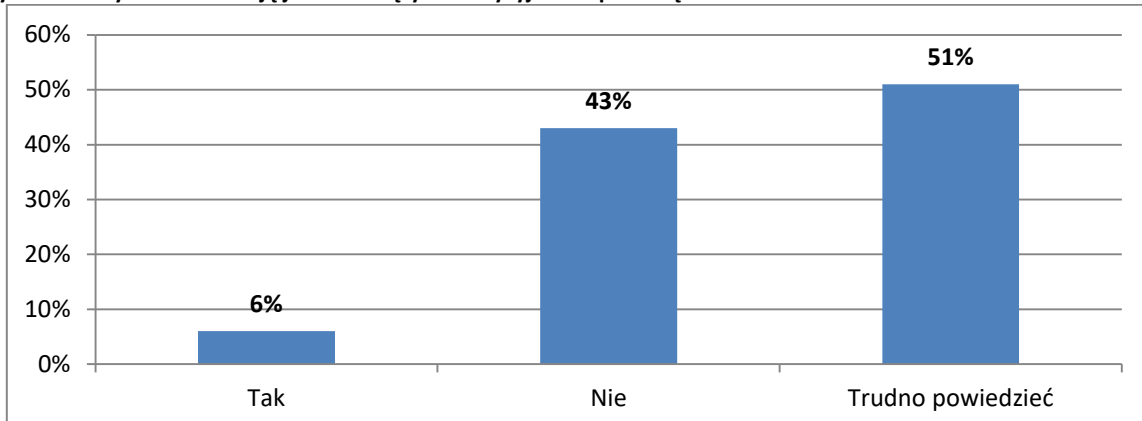

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=119

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Warto również podkreślić, że zdaniem znacznej części respondentów, władze nie stosują żadnych zachęt inwestycyjnych dla przedsiębiorców (43% wskazań), choć jednocześnie ponad 50% badanych nie ma żadnej wiedzy na ten temat. Jest to również symptomatyczne bo świadczy o niewystarczającej aktywności promocyjnej w analizowanym zakresie.

Wykres 27: Czy władze stosują jakieś zachęty inwestycyjne dla przedsiębiorców?

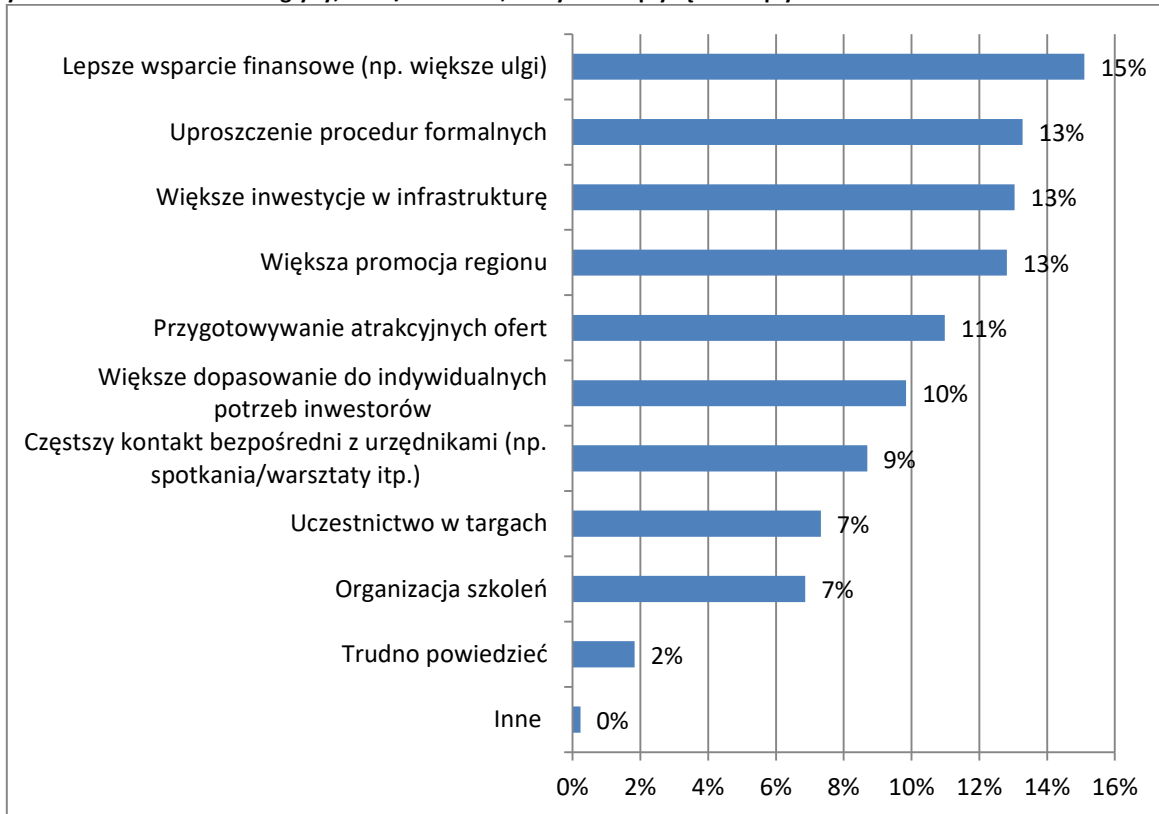

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=100

Przedsiębiorcy, którzy wzięli udział w wywiadach, wskazali również działania, które mogłyby zachęcić inwestorów do podejmowania aktywności gospodarczej na terenie powiatu. Do takich działań respondenci zaliczają przede wszystkim większe wsparcie finansowe (w tym większe ulgi).

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

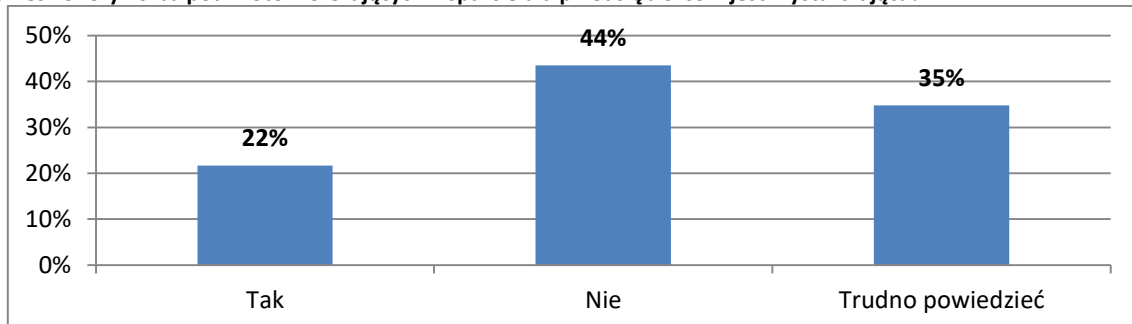
Wykres 28: Jakie działania mogłyby, Pana/i zdaniem, korzystnie wpłynąć na napływ inwestorów?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=437

W zdecydowanej większości przedsiębiorcy działający na terenie powiatu wskazują, że prowadząc działalność gospodarczą nie korzystali z jakiegokolwiek wsparcia instytucji otoczenia biznesu (wskazało tak 77% badanych). Na takie doświadczenia wskazał jedynie co piąty przedsiębiorca (21% respondentów). Co ważne przedsiębiorcy, którzy skorzystali ze wsparcia IOB, w zdecydowanej większości oceniają je pozytywnie (78% wskazań). Należy jednak wskazać, że zdaniem dużej części badanych, liczba podmiotów oferujących wsparcie dla przedsiębiorców jest niewystarczająca (44%).

Wykres 29: Czy liczba podmiotów oferujących wsparcie dla przedsiębiorców jest wystarczająca?

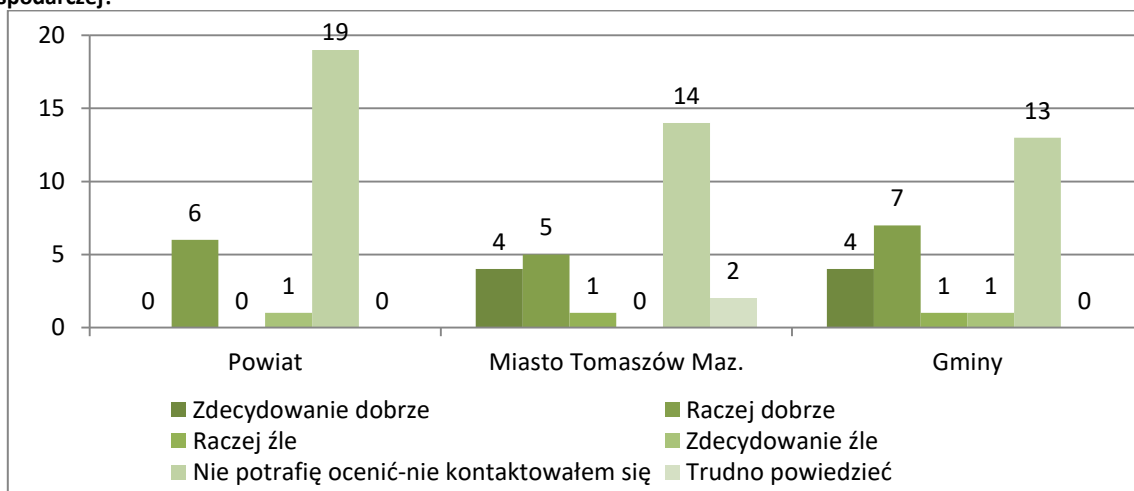

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=23

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Inwestorzy również zostali zapytani w badaniach ankietowych, jak oceniają kontakty z przedstawicielami władz samorządowych. Warto w tym kontekście wskazać, że z przedstawicielami władz powiatu kontakt miało jedynie 7 respondentów, z władzami miasta – dziesięciu respondentów, natomiast z władzami gmin – trzynastu respondentów. Większość respondentów oceniło te kontakty pozytywnie, choć znaczna część respondentów nie miała w tym względzie wykrystalizowanego zdania.

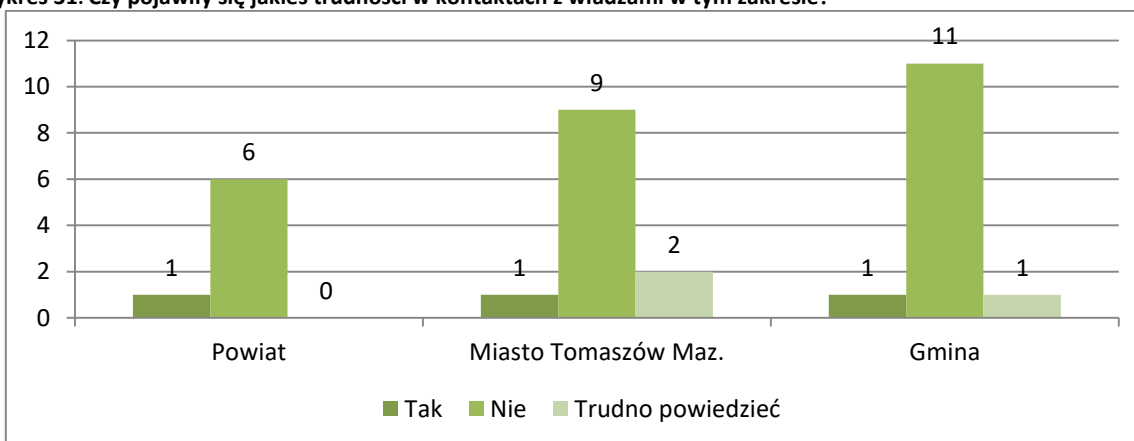
Wykres 30: Jak ocenia Pan/i kontakty z urzędnikami władz Powiatu, towarzyszące rozpoczynaniu działalności gospodarczej?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Większość inwestorów, którzy takie kontakty z władzami mieli oceniła, że nie pojawiły się w ich toku żadne trudności. W odniesieniu do władz powiatu wskazało tak 6-ciu respondentów, w odniesieniu do władz miasta Tomaszów Mazowiecki – 9-ciu badanych, natomiast w odniesieniu do gmin – 11 respondentów. Wśród problemów w zakresie kontaktów z władzami pojawiło się m.in. wstrzymywanie wydania (długi czas wydania decyzji) zezwolenia na budowę (powiat, gmina), a także utrudnianie kontaktu z prezydentem (miasto).

Wykres 31: Czy pojawiły się jakieś trudności w kontaktach z władzami w tym zakresie?

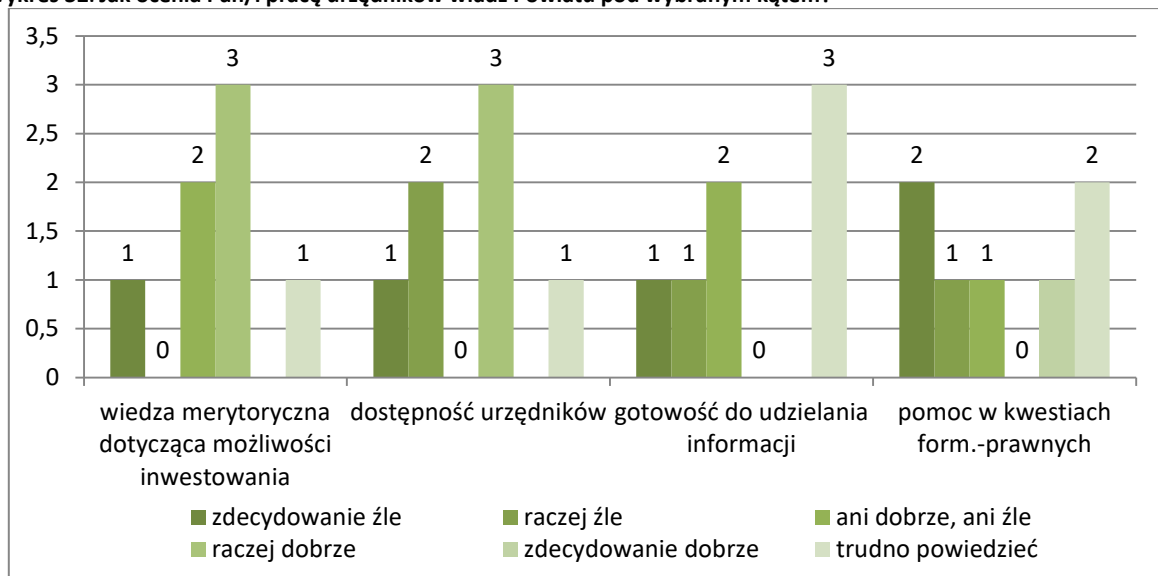

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Inwestorzy ocenili również pracę urzędników władz pod kątem ich wiedzy merytorycznej dotyczącej możliwości inwestowania, a także dostępności urzędników oraz gotowości do udzielania informacji, a także ich pomocy w kwestiach formalno-prawnych. Wyniki badania w tym zakresie zostały przedstawione na poniższym wykresie. Warto wskazać, że władze powiatu naj słabiej zostały ocenione w zakresie świadczenia pomocy dla inwestorów w kwestiach formalno-prawnych.

Wykres 32: Jak ocenia Pan/i pracę urzędników władz Powiatu pod wybranym kątem?

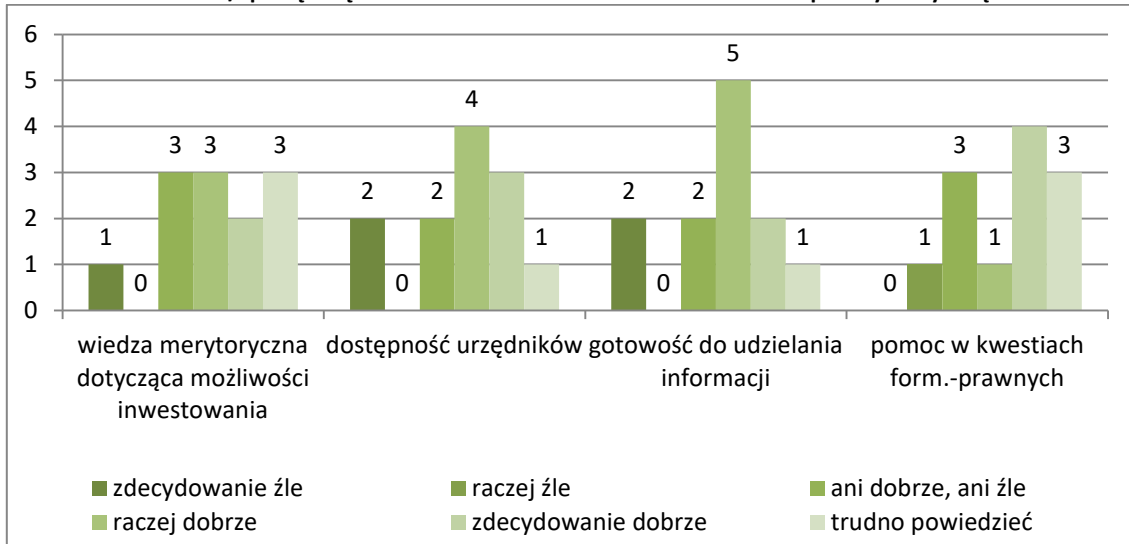

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Przedstawiciele władz miasta Tomaszów Mazowiecki najkorzystniej zostali ocenieni m.in. w zakresie gotowości do udzielania informacji. Podobnie władze gmin, choć w ich przypadku dobre oceny zawdzięczane były również dostępności urzędników.

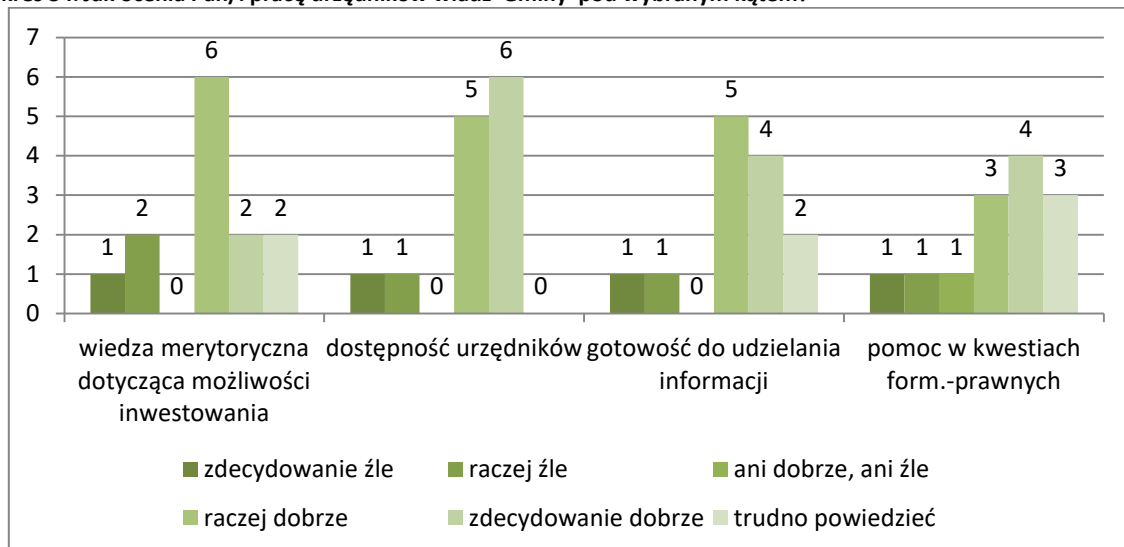
Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszów Mazowiecki i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Wykres 33: Jak ocenia Pan/i pracę urzędników władz miasta Tomaszów Mazowiecki pod wybranym kątem?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Wykres 34: Jak ocenia Pan/i pracę urzędników władz Gminy pod wybranym kątem?

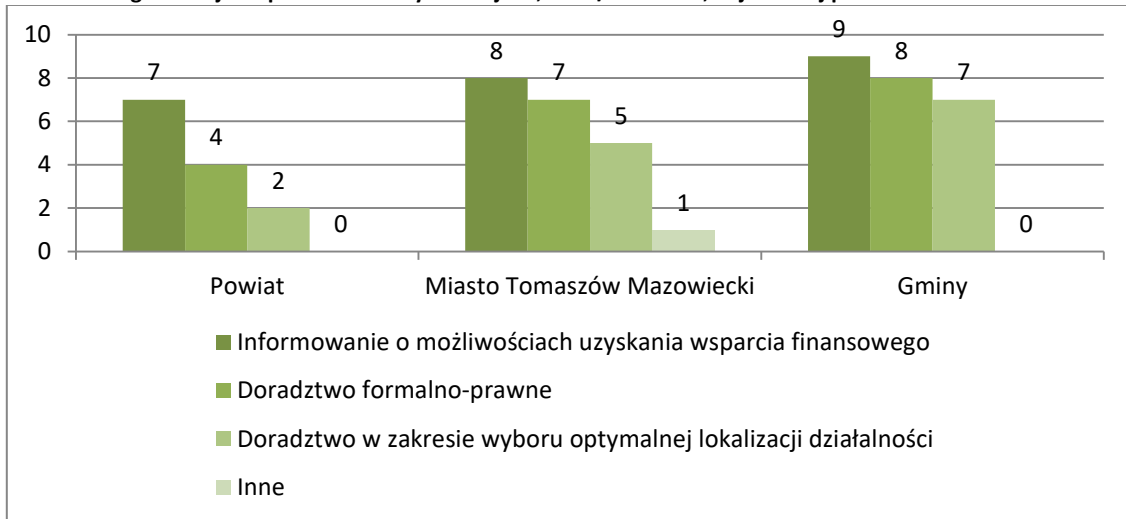

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Inwestorzy wskazali, że istnieje potrzeba dodatkowego wsparcia ze strony władz dla inwestorów. Za najbardziej pożądane wsparcie uznają oni **potrzebę informowania o możliwościach uzyskania wsparcia finansowego**. Takie odpowiedzi pojawiają się zarówno w odniesieniu do władz powiatu (7 wskazań), jak też przedstawicieli władz miasta Tomaszów Mazowiecki (8 wskazań) oraz władz gminy (9 wskazań). W dalszej kolejności pojawia się potrzeba doradztwa formalno –prawnego. Inwestorzy wskazują również na potrzebę w zakresie wyboru optymalnej lokalizacji działalności (2 wskazania w przypadku władz powiatu, 5 w przypadku władz miasta oraz 7 w odniesieniu do władz gminy). Wyniki pokazują, że największa potrzeba w tym zakresie kierowana jest pod adresem przedstawicieli władz gmin.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

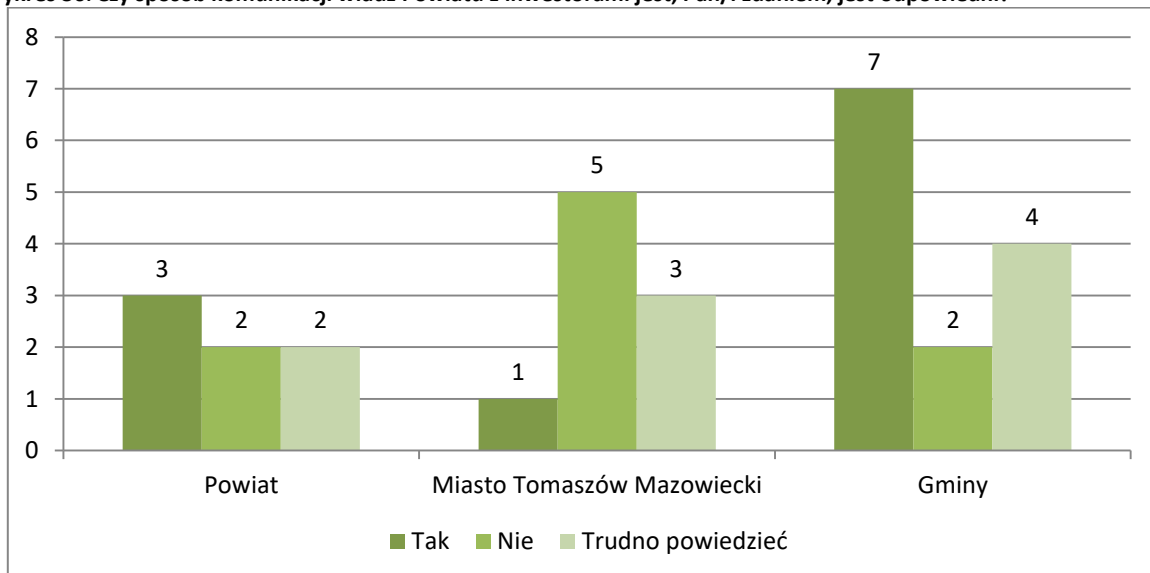
Wykres 35: Jakiego rodzaju wsparcie ze strony władz jest, Pana/i zdaniem, najbardziej potrzebne?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Wyniki badania pokazują też, że w zakresie sposobu komunikacji władz z inwestorami, najwięcej zastrzeżeń pojawiło się w odniesieniu do władz miasta Tomaszów Mazowiecki (5-ciu respondentów wskazało, że sposób komunikacji przyjęty przez władze miasta nie jest odpowiedni). Zdecydowanie najkorzystniej zostały w tym kontekście ocenione władze gmin (7 respondentów wskazuje, że sposób komunikacji w tym przypadku jest odpowiedni).

Wykres 36: Czy sposób komunikacji władz Powiatu z inwestorami jest, Pan/i zdaniem, jest odpowiedni?

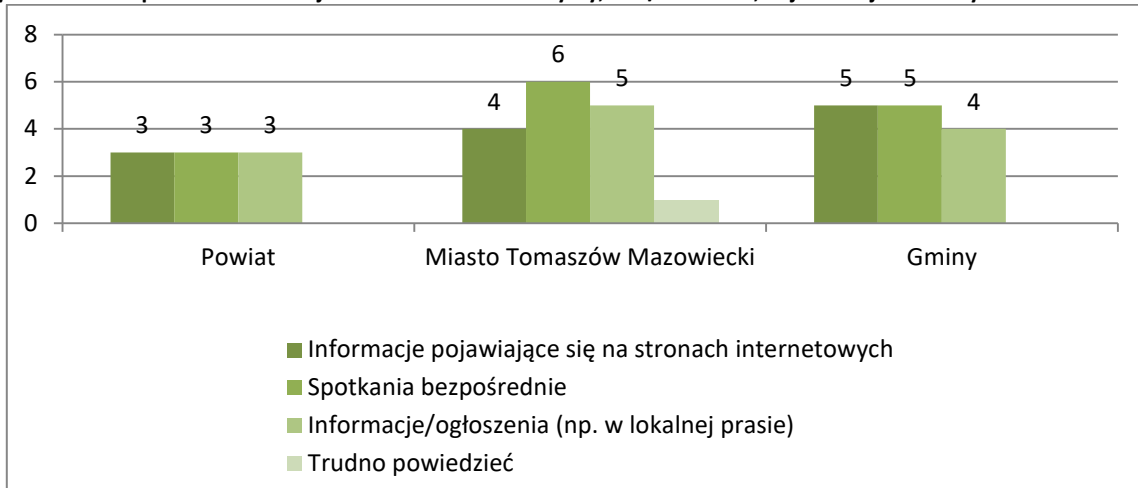
Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Inwestorzy wskazali również jaki byłby ich zdaniem najbardziej skuteczny sposób komunikacji władz z inwestorami. Na uwagę w tym zakresie zasługuje szczególnie wyraźna potrzeba inwestorów

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszów Mazowiecki i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

w zakresie bezpośrednich spotkań z przedstawicielami władz miasta Tomaszów Mazowiecki (6 wskazań). Można wysnuć wniosek, że niewystarczająca liczba bezpośrednich kontaktów z inwestorami ze strony przedstawicieli władz miasta w tym zakresie może być powodem wcześniej sygnalizowanego niepełnego zadowolenia tej grupy z kontaktów z władzami miasta w tym obszarze.

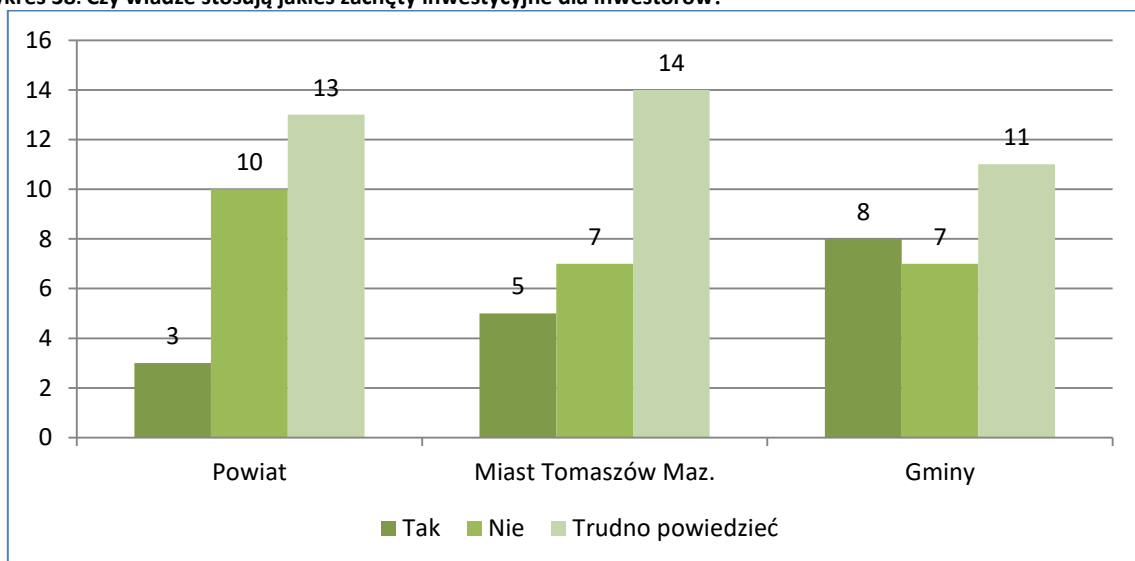
Wykres 37: Jaki sposób komunikacji władz z inwestorami byłby, Pan/i zdaniem, najbardziej skuteczny?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Wyniki badania pokazują też, że znaczna część respondentów uważa, że władze nie stosują żadnych zachęt inwestycyjnych dla inwestorów (10 wskazań w przypadku powiatu, 7 w mieście Tomaszów Mazowiecki oraz 7 w przypadku gmin). Ponownie należy jednak wskazać, że znaczna grupa badanych przedstawicieli firm nie posiada w tym zakresie wiedzy.

Wykres 38: Czy władze stosują jakieś zachęty inwestycyjne dla inwestorów?

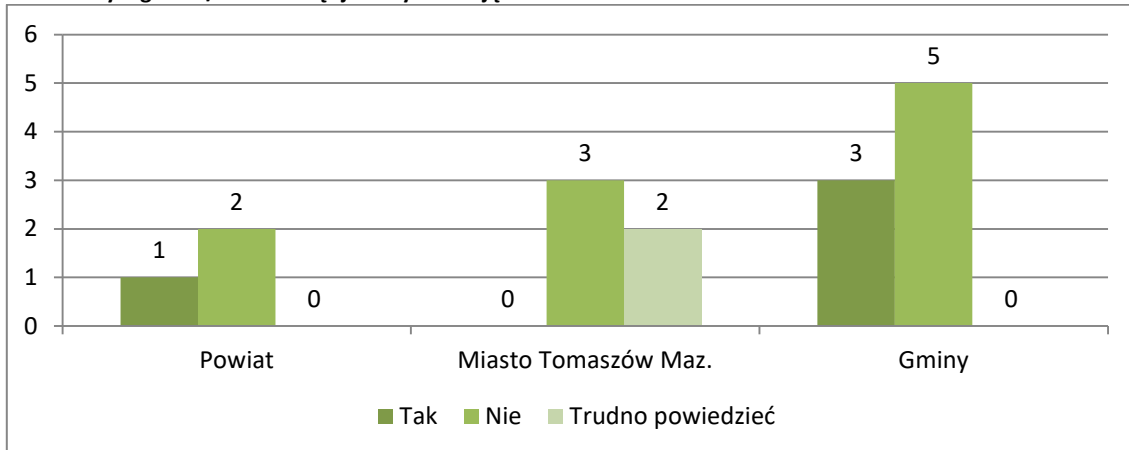

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Wśród inwestorów, którzy wskazują, że takie zachęty inwestycyjne są przez władze oferowane, dominuje jednak przekonanie, że liczba tych zachęt jest niewystarczająca. Odnosi się to zarówno do zachęt stosowanych przez władze powiatu (2 wskazania), jak też władz miasta Tomaszów Mazowiecki (3 wskazania) oraz zachęt oferowanych przez władze gmin (5 wskazań).

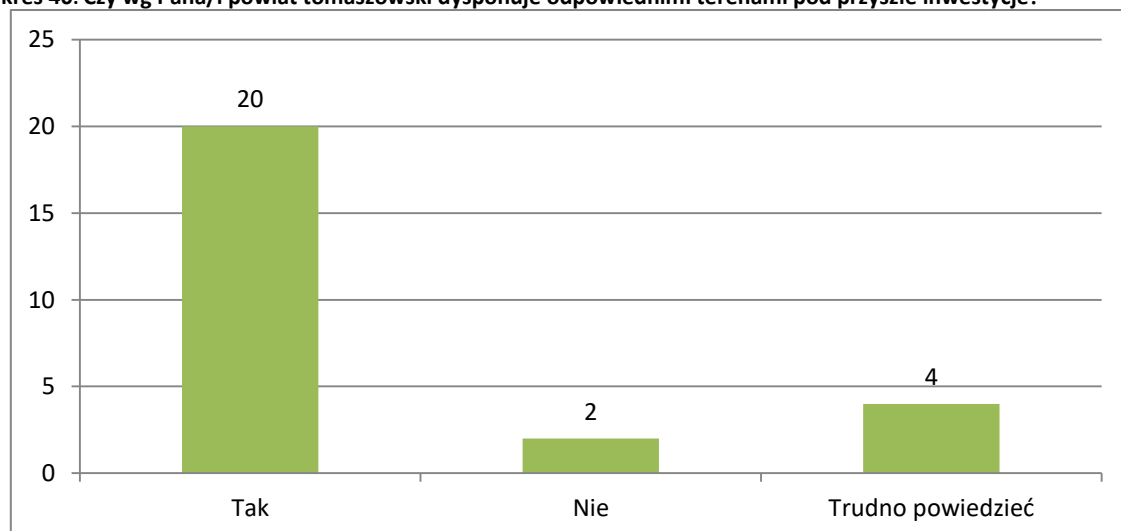
Wykres 39: Czy wg Pana/ ilość zachęt jest wystarczająca?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Zdecydowana większość inwestorów rozpoczynając inwestycje nie korzystała też ze wsparcia instytucji otoczenia biznesu (23 wskazania). Wśród powodów inwestorzy wskazują przede wszystkim na brak potrzeby tego typu wsparcia (7 wskazań), a także brak odpowiedniej oferty IOB (6 wskazań). Z tego typu wsparcia skorzystała bardzo niewielka grupa inwestorów biorących udział w badaniu (3 podmioty). Zdaniem większości inwestorów biorących udział w badaniu, powiat tomaszowski dysponuje natomiast odpowiednimi terenami pod przyszłe inwestycje (20 wskazań).

Wykres 40: Czy wg Pana/i powiat tomaszowski dysponuje odpowiednimi terenami pod przyszłe inwestycje?

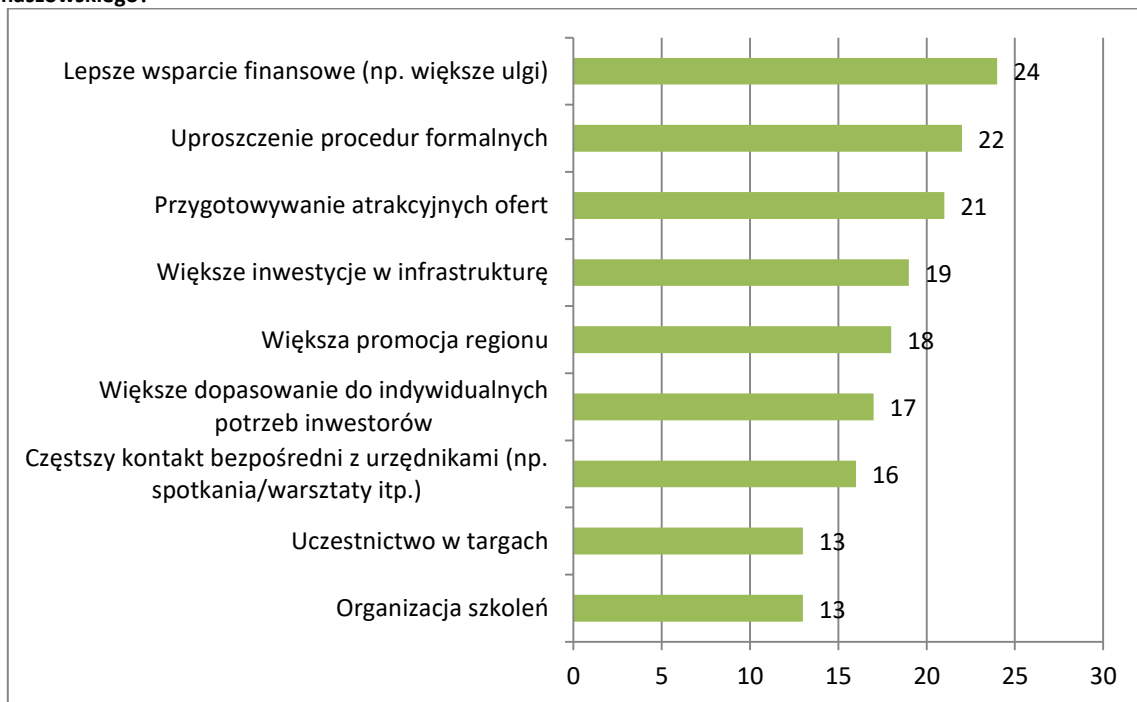

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Zdaniem dużej części inwestorów na napływ inwestorów do powiatu korzystnie mogłyby wpłynąć m.in. lepsze wsparcie finansowe dla inwestorów, a także uproszczenie procedur formalnych. Pomocne byłyby również większe inwestycje w infrastrukturę, a także przygotowanie atrakcyjnych ofert. Z drugim z czynników powiązane są również działania w zakresie promocji regionu oraz dostosowanie oferty do indywidualnych potrzeb inwestorów. W tym przypadku mówimy bowiem o szeroko rozumianych działaniach marketingowych.

Wykres 41: Jakie działania mogłyby Pana/i zdaniem korzystnie wpłynąć na napływ inwestorów do powiatu tomaszowskiego?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Przedsiębiorcy, którzy wzięli udział w wywiadach w następujący sposób ocenili działania władz samorządowych z Tomaszowa Mazowieckiego:

- Negatywna ocena długości procesów administracyjnych, ustaleń co do podłączenia mediów, stanów terenu inwestycyjnych. Niektórzy respondenci wskazali wręcz, że władze dążą do tego, aby sprzedać tereny jak najdrożej (nie myśląc przyszłościowo):

Za małe zaangażowanie władz samorządowych w przygotowanie profesjonalne całego zjawiska, teren i wszystkie media, infrastruktura, do tego żeby można tam działać. I jeszcze te oczekiwania, żeby sprzedać to jak najdrożej. Tu do dzisiaj mamy taką sytuację, grunty nad Zalewem, dziesiąty przetarg już mamy. (przedsiębiorstwa_5)

- Brak kompleksowej obsługi przedsiębiorców i inwestorów w urzędach:

Patrzemy kiedyś z jednym z moich inwestorów, szukamy terenu, wskazuję kawałek Polski, szukam po gminach i burmistrz z jednej gminy nachalnie dzwoni, żebym do niego

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

przyjechał. Wysłałem tam mojego pracownika, który przyjechał i mówi: „Szefie, to co widziałem, to po prostu mistrzostwo. Przyjeżdżam, 9 osób, około 10 osób, pytają, jaki teren jest potrzebny? Jakie media będą potrzebne? Panie prezesie spółki, proszę powiedzieć w ciągu jakiego czasu dostarczy Pan media?” To wszystko szybciotko. Gdzie zakład energetyczny w Tomaszowie może powiedzieć „podamy tam prąd za dwa lata”. A to jest epoka w biznesie. To powinna być lepsza współpraca z zarządcami dróg miejskich. Czyli władze samorządowe powinny stworzyć taki system, że przychodzi inwestor, jest rzeczywiście zainteresowany, to trzeba mu pokazać, jak szybko mu się pomoże we wszystkim, co zależy od władz samorządowych. (przedsiębiorstwa_5)

- Za przykład braku decyzyjności i wizji rozwoju władz przedsiębiorcy podają tereny dawnej fabryki Wistom, gdzie jest działka podzielona z powodu obecności kilku właścicieli. Skutkuje to trudnościami w odpowienim zarządzaniu tym tereny i przygotowaniem go pod potrzeby potencjalnych inwestycji.
- Przedstawiciele przedsiębiorstw nie zauważają działań promujących miasto i region ani działań promujących konkretnych przedsiębiorców. Takie działania, wg tej grupy badanych, powinny być systematyczne i przemyślane:

Nie widzę tego. Nie czuję. Są zajęci sobą. (przedsiębiorstwa_4)

Gdzieś w mediach czasami widzę takie zjawiska, że władze samorządowe chwalać się ceramiką Paradyż. Natomiast takiego zjawiska, żeby się władze samorządowe w jakiś sposób chciały pochwalić przedsiębiorcami w szerszej grupie, na przykład takimi firmami jak ta, o której mówiłem, to nie widzę takich działań. - Znaczą myślę, że jest słabo albo nikt tego nigdy nie wyciąga. Czy wie Pani, że mamy w Tomaszowie firmę, która jest największym producentem tkanin technicznych w Polsce? No widzi Pani. A ja się dowiedziałem zupełnie przypadkowo o tym, że wywodzi się z dawnych zakładów włókienniczych tomaszowskich. Czyli można powiedzieć, że to jest coś, co powinno się wynosić na piedestał. (przedsiębiorstwa_5)

- Brak podmiotów z otoczenia biznesu (IOB), które mogłyby oferować wsparcie dla przedsiębiorców. Najbliższy podmiot, który oferuje wsparcie dla biznesu i jest dobrze oceniany przez przedsiębiorców to Łódzka Agencja Rozwoju Regionalnego w Łodzi. Potrzeby zmiany tego stanu są zauważone także przez przedstawicieli samorządu i świata nauki. Przedstawiciele filii Uniwersytetu Łódzkiego w Tomaszowie poczynili już kroki w tym kierunku:

To znaczą wynika to stąd, że ponad półtora roku temu mieliśmy taką kontrolę Polskiej Komisji Akredytacyjnej, ta kontrola dotyczyła kierunku zarządzania i generalnie byliśmy [Tomaszów] bardzo dobrze ocenieni. Ten element, który powinniśmy właśnie rozwijać a w małym stopniu rozwijamy to jest właśnie budowanie sobie tego otoczenia biznesowego i od tego półtora roku staramy się budować to otoczenie, ale tak mówiąc

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

szczerze tak bardziej intensywniej zaczęliśmy od wiosny tego roku. Stworzyliśmy sobie taką bazę firm, ja się tym osobiście nie zajmuję, tylko koleżanka (...) Przygotowaliśmy ankietę, którą chcielibyśmy skierować właśnie do przedsiębiorców i to jest taka ankieta, chcieliśmy, żeby pytania były takie same, żeby porównać czego przedsiębiorstwa też oczekują od nas, a czego my oczekujemy od nich. (filia Uł w Tomaszowie)

Jak wskazują przedstawiciele tomaszowskiej filii Uniwersytetu Łódzkiego realizowane są spotkania z przedsiębiorcami, jak również trwają rozmowy w celu uruchomienia praktyk w firmach z miasta Tomaszów (np. Miejski Zakład Komunikacyjny w Tomaszowie Mazowieckim, Ceramika Paradyż).

- Za sukces władz przedsiębiorcy uznają rewitalizację zabudowań w centrum Tomaszowa; *To są różnego rodzaju imprezy związane z kulturą przede wszystkim, w centrum miasta, czyli nasza betonowa płyta. Zrobiono rewitalizację centrum, są fontanny i jest morze granitu. Więc to znowu ja takie zjawiska krytykuje, ale i tak jest lepiej, niż było, bo było brzydko. Dla mnie to powinna być zieleń i niekoniecznie najdroższy kamień. (przedsiębiorstwa_5)*

Pomimo wyżej wymienionych krytycznych głosów pojawiły się informacje na temat tego, że przedsiębiorcy z powiatu tomaszowskiego dostają ze Starostwa Powiatowego informacje o wydarzeniach branżowych i targach, które dotyczą ich branży.

2.2.3 Podsumowanie

Należy wskazać na fakt, że przedsiębiorcy, którzy wzięli udział w badaniach ankietowych raczej pozytywnie ocenili kontakty z urzędnikami władz, które towarzyszą prowadzeniu działalności gospodarczej na terenie powiatu. Na pojawienie się pewnych problemów wskazało 12% badanych. Wśród takich problemów wymieniali oni m.in. **długi czas oczekiwania na decyzje**, a także **uciążliwe procedury** (pod pojęciem uproszczenia najczęściej rozumiano kwestię skrócenia czasu realizacji danej sprawy, a także sugestie aby większa ilość spraw możliwa była do realizacji zdalnie, online). W kategoriach utrudnień respondenci traktują również brak jednej, jasno wskazanej osoby odpowiedzialnej za dany obszar zagadnień.

Kluczowe w aspekcie przedmiotowego badania wydaje się jednak to, że ponad 70% badanych firm wskazało, że **istnieje potrzeba dodatkowego wsparcia** ze strony władz dla przedsiębiorców. W największym stopniu przedsiębiorcy potrzebują wsparcia w postaci **informowania o możliwościach uzyskania dofinansowania**. W dalszej kolejności wskazują również na potrzebę w **zakresie doradztwa formalno-prawnego**, a także doradztwa w zakresie **wyboru optymalnej lokalizacji działalności** (17%). Wyniki badania pokazały również, że najbardziej skutecznym, zdaniem przedsiębiorców, sposobem komunikacji są **spotkania bezpośrednie** przedsiębiorców z przedstawicielami władz. Warto również podkreślić, że zdaniem znacznej części respondentów, władze nie stosują żadnych zachęt inwestycyjnych dla przedsiębiorców. Do działań, które mogłyby zachęcić inwestorów do podejmowania działań na obszarze powiatu przedsiębiorcy zaliczają przede wszystkim lepsze wsparcie finansowe tej grupy, **wprowadzenie większych ulg**.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Podczas wywiadów ankietowych większość inwestorów również pozytywnie oceniła kontakty z władzami samorządowymi. Wśród problemów w tym zakresie pojawiło się m.in. wskazanie na wstrzymywanie pozwolenia na budowę, a także utrudniony kontakt z osobami decyzyjnymi.

Podobnie jak przedsiębiorcy, również i inwestorzy wskazywali, że istnieje wg nich potrzeba dodatkowego wsparcia ze strony władz samorządowych. Za najbardziej pożądane wsparcie uznali oni **potrzebę informowania o możliwościach uzyskania wsparcia finansowego**. Na uwagę w tym zakresie zasługuje szczególnie wyraźna potrzeba inwestorów w zakresie bezpośrednich spotkań z władzami.

Wyniki badania pokazują też, że znaczna część inwestorów jest zdania, iż władze nie stosują żadnych zachęt inwestycyjnych dla inwestorów. Wśród inwestorów, którzy wskazują, że takie zachęty inwestycyjne są przez władze oferowane, dominuje jednak przekonanie wskazujące, że liczba tych zachęt jest niewystarczająca. Zdaniem dużej części inwestorów, korzystnie na napływ inwestorów do powiatu mogłoby wpłynąć m.in. lepsze wsparcie finansowe dla inwestorów, a także uproszczenie procedur formalnych oraz większe inwestycje w infrastrukturę.

Natomiast respondenci wywiadów indywidualnych w ocenie działań władz i jakości obsługi odnosili się m.in. do braku kompleksowej obsługi przedsiębiorców i inwestorów w urzędach, a także niewystarczającej liczby działań promujących miasto, region, a także konkretnych przedsiębiorców i ich sukcesów.

Jak wynika z przeprowadzonej analizy miasto Tomaszów Mazowiecki i powiat tomaszowski, posiadają znaczący potencjał dla lokowania inwestycji zarówno krajowych jak i zagranicznych, o czym świadczą już zrealizowane inwestycje. Obecna sytuacja wskazuje na okres przejściowy ze względu na niewielką liczbę dostępnych terenów inwestycyjnych oraz problem związany z uzbrojeniem terenu niezbędnym dla realizacji tych inwestycji. Konieczne jest zatem przygotowanie kompleksowej oferty dla przyszłych inwestorów przez władze samorządowe w postaci nowych terenów inwestycyjnych, jak również zachęt pozwalających na lokowanie się kapitału w regionie.

Dla zwiększenia atrakcyjności gospodarczej powiatu tomaszowskiego rekomenduje się następujące działania:

- Gminy powinny stworzyć plany zagospodarowania przestrzennego i szukać prywatnych terenów pod inwestycje;
- Konieczne jest stworzenie profesjonalnej oferty inwestycyjnej, która przede wszystkim byłaby dostępna na stronie WWW poszczególnych gmin;
- W celu skutecznego pozyskiwania inwestorów urzędy gmin muszą dysponować aktualnymi ofertami inwestycyjnymi;
- Jednym z rozwiązań, pozwalających na sprawne zarządzanie informacją, jest stworzenie w urzędach gminy jednolitego Systemu Informacji Inwestycyjnej. Za gromadzenie, aktualizację i przygotowanie danych w ramach Systemu Informacji Inwestycyjnej odpowiadają wybrani pracownicy urzędu. Pracownicy są pośrednikiem w kontaktach inwestora z wydziałami urzędu zaangażowanymi w proces inwestycyjny, władzami samorządowymi oraz instytucjami zewnętrznymi (dostawcami mediów, urzędem pracy itp.);
- Współpraca z instytucjami wspierającymi pozyskiwanie inwestorów, np. PAIH, ŁSSE, COIE;

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

- Stworzenie stanowiska ds. obsługi inwestora pozwalającego na profesjonalną obsługę, w tym realizacji bezpośrednich spotkań;
- Oferowanie kompleksowych usług doradczych przez gminy w celu zapewnienia informacji pozwalających wybrać inwestorowi właściwie lokalizację, pomóc w załatwieniu formalności związanych z uruchomieniem inwestycji, dostarczyć informacje na temat zachęt inwestycyjnych możliwych na szczeblu lokalnym, ułatwienie kontaktów z władzami samorządowymi oraz lokalnymi przedsiębiorcami;
- Wprowadzenie skutecznych działań promocyjnych opierających się na następujących instrumentach takich jak: strona internetowa urzędu, reklama w mediach, uczestnictwo w targach inwestycyjnych, organizowanie wydarzeń i imprez na terenie gminy/powiatu formularze informacyjne terenów/obiektów inwestycyjnych opracowane według wzoru PAIH, marketing bezpośredni oraz materiały promocyjne takie jak ulotki, foldery czy biuletyny;
- Usuwanie wszelki barier i zagrożeń ograniczających napływ inwestycji zarówno krajowych, jak i zagranicznych (tj. zbyt słaba infrastruktura szerokopasmowego dostępu do internetu, odpowiednie przesyły energii);
- Proaktywna promocja gmin i powiatu;
- Podnoszenie kwalifikacji urzędników w obszarze obsługi inwestora;
- Współpraca z inwestorem w trakcie realizacji inwestycji i po jej zakończeniu.

2.3 Kluczowe sektory i produkty eksportowe z terenu powiatu tomaszowskiego

2.3.1 Określenie sektorów najwyższej szansy

Powiat tomaszowski charakteryzuje się zróżnicowanym profilem działalności gospodarczej. Specjalizacja gospodarcza powiatu opiera się na sześciu podstawowych sektorach działalności gospodarczej, do których należą¹⁹:

- przemysł ceramiczno-budowlany,
- wydobywanie surowców skalnych,
- przemysł drzewny i meblarski oraz papierniczy,
- przetwórstwo rolno-spożywcze,
- przemysł chemiczny,
- przemysł elektromaszynowy

oraz czterech sektorach uzupełniających względem wymienionych wyżej specjalizacji gospodarczych:

- włókiennicza,
- odzieżowa,
- metalowa,
- budownictwo.

Dodatkowo ze względu na walory przyrodnicze m.in. Sulejowski Park Krajobrazowy, Spalski

¹⁹ Raport z badania rynku pracy i szkolnictwa zawodowego Obszaru Funkcjonalnego Dolina Rzeki Pilic w powiecie tomaszowskim, Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2014, s. 30.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Park Krajobrazowy, 12 rezerwatów przyrody (m.in. Rezerwat przyrody Niebieskie Źródła, Rezerwat przyrody Twarda, Rezerwat przyrody Gać Spalska) oraz dobrze rozwiniętą bazę turystyczną, również ważną specjalizacją powiatu okazała się turystyka.

Jak wynika ze *Strategii Województwa Łódzkiego do roku 2020* na terenie powiatu tomaszowskiego wyodrębniono 2 z 5 obszarów funkcjonalnych województwa łódzkiego, które ze względu na swoje cechy przestrzenne, potencjał endogeniczny, koncentrację i rozwój specjalistycznych funkcji gospodarczych oraz istniejące i kształtujące się powiązania funkcjonalne mogą stanowić podstawę budowania silnej pozycji konkurencyjnej powiatu. Jest to *Zagłębie Ceramiczno-Budowlane Opoczno – Tomaszów Mazowiecki* oraz *Obszary Turystyczne Dolin Rzecznych Pilicy, Warty i Bzury*.

Analiza *Zagłębia Ceramiczno-Budowlanego Opoczno – Tomaszów Mazowiecki*²⁰ wykazała, że obszar ten charakteryzuje się największą w województwie łódzkim koncentracją przemysłu materiałów budowlanych, którego podstawą są miejscowe zasoby surowców skalnych m.in.: złoża piasków szklarskich i formierskich, złoża piasków kwarcowych, złoża piasków filtracyjnych i specjalistycznych oraz złoża kaolinu, mające zastosowanie w chemii budowlanej. W oparciu o te surowce naturalne na terenie powiatu tomaszowskiego rozwinął się przemysł ceramiczny i szklarski oraz przemysł wydobywczy, wydobywanie surowców skalnych. Na terenie powiatu swoje zakłady mają czołowi producenci płytek ceramicznych w Polsce – Grupa Paradyż oraz producent szkła Euroglas, wytwarzający szkło płaskie, głównie na potrzeby budownictwa i motoryzacji. Uzupełnieniem działalności przemysłowej są hurtownie: materiałów budowlanych oraz płytek ceramicznych. Dlatego też przemysł ceramiczno-budowlany można uznać za sektor najwyższej szansy w procesie przyciągania inwestorów, w tym inwestorów zagranicznych. Rozwój tego obszaru funkcjonalnego dokonywał się będzie dzięki istniejącym surowcom i przemysłowi ceramicznemu. Wzmocnienie pozycji miejscowych producentów na rynku polskim i zagranicznym powinno się odbywać poprzez powołanie klastra ceramicznego o typologii łańcucha wartości dodanej (obejmującego producentów oraz ich otoczenia: dostawców, dystrybutorów) oraz poszerzenie współpracy z instytucjami naukowo-badawczymi i otoczenia biznesu oraz środowiskiem plastycznym (wzornictwo przemysłowe).

Drugi obszar funkcjonalny – *Obszary Turystyczne Dolin Rzecznych Pilicy, Warty i Bzury*²¹ – rozciągający się wzdłuż doliny rzeki Pilicy charakteryzuje się walorami przyrodniczymi oraz kulturowymi i w sposób szczególny predysponowany jest do rozwoju różnych form turystyki. Do mocnych stron tego obszaru funkcjonalnego zalicza się:

- Zbiornik Sulejowski umożliwiający rozwój wielu form turystyki aktywnej m. in. żeglarstwa, kajakarstwa i windsurfingu oraz turystyki konferencyjnej i biznesowej;
- dolina rzeki Pilicy, a w niej doskonałe warunki dla różnorodnych form wypoczynku i rekreacji: kajakarstwa, turystyki rowerowej, turystyki wypoczynkowej i weekendowej oraz turystyki zdrowotnej;
- Spała jako centrum kongresowe, konferencyjno-biznesowe, zaplecze noclegowo-gastronomiczne i sportowe;

²⁰ Szerzej: Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, www.strategia.lodzkie.pl

²¹ Szerzej: Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, www.strategia.lodzkie.pl

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

- unikatowy w skali światowej zespół skamieniałości morskich i lądowych sprzed 148 mln lat w gminie Sławno.

Z powyższych powodów turystykę można rozważyć jako sektor szansy w procesie przyciągania inwestorów, w tym inwestorów zagranicznych. Rozwój tego obszaru funkcjonalnego dokonywał się będzie dzięki stworzeniu jego wizerunku jako obszaru atrakcyjnego turystycznie czy przygotowaniu produktów turystycznych opartych na walorach przyrodniczych, w dużej mierze sprzyjających rozwojowi turystyki aktywnej.

2.3.2 Określenie głównych produktów eksportowych

Proces identyfikacji rynków docelowych eksportu uwzględniał wykorzystanie analizy danych zastanych, w tym danych statystycznych. Wyniki tych analiz zostały skonfrontowane z opiniami ekspertów z JST oraz IOB. W efekcie stworzono listy krajów docelowych eksportu w podziale na:

- **rynki kluczowe** – w przypadku których eksport danej grupy produktów odgrywa istotne znaczenie w strukturze eksportu powiatu tomaszowskiego;
- **rynki perspektywiczne** – w przypadku których występuje znaczna dynamika wzrostu eksportu.

Na podstawie analizy danych jako wiodące produkty eksportowe można uznać produkty związane z naturalnymi zasobami powiatu tzn. płytki ceramiczne produkowane na terenie powiatu. Mają one duży potencjał eksportowy ze względu na nowoczesne wzornictwo oraz innowacyjne technologie wytwarzania. Jako rynki kluczowe wskazano: niemiecki, czeski, słowacki, rumuński, ukraiński i rosyjski, a jako perspektywiczne: skandynawski, austriacki i francuski oraz rynki Azji Środkowej np. Kazachstan, Uzbekistan. Głównymi eksporterami są producenci płytek ceramicznych z powiatu tomaszowskiego.

Za produkty o wysokim potencjale eksportowym uważa się również produkty ze szkła, w tym szkło płaskie, dla których wyznaczono rynki kluczowe: niemiecki, francuski, holenderski, włoski, czeski, rosyjski oraz hiszpański oraz rynki perspektywiczne: Stany Zjednoczone, rynki skandynawskie oraz turecki. Głównymi eksporterami są producenci wyrobów ze szkła z powiatu tomaszowskiego.

W przypadku przetwórstwa rolno-spożywczego eksperci dostrzegają potencjał eksportowy dla przemysłu drobiarskiego. Rekomenduje się eksport drobiu i wyrobów z drobiu na rynki kluczowe: niemiecki, ukraiński, rosyjski, białoruski i litewski oraz rynki perspektywiczne: Egipt, Indie, Pakistan. Głównymi eksporterami są producenci drobiu i wyrobów z drobiu z powiatu tomaszowskiego. Jako kierunek eksportowy dla przemysłu rolno-spożywczego rekomenduje się rynek niemiecki ze względu na jego bliskość, dynamikę eksportu produktów spożywczych oraz chłonność. Szczególnie duży potencjał eksportowy mają produkty ekologiczne, które mogą stać się perspektywiczne dla branży rolno-spożywczej w powiecie tomaszowskim. Rynek niemiecki, pomimo, że jest wymagający to stwarza przedsiębiorcom możliwości rozwojowe oraz pozyskiwanie nowych klientów i kontaktów biznesowych.

Obecnie największy potencjał eksportowy mają branże związane z naturalnymi zasobami, ceramika - szkło, produkty, to płytki ceramiczne oraz szkło płaskie, ale również

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

respondenci widzą szanse dla przemysłu drobiarskiego. Jako rynek zbytu widzą Europę (ekspert, JST)

*Przetwórstwo rolno-spożywcze, to jest numer jeden. A jeżeli chodzi o drugie miejsce, to innowacyjny przemysł włókienniczy i przemysł mody. Na trzecim jest AGD. No i płytki (...)
(COIE Łódź)*

Dodatkowo, ważnym kierunkiem eksportowym w świetle opinii ekspertów okazał się rynek chiński, na którym rekomenduje się głównie sprzedaż artykułów spożywczych (np. mleka skondensowanego), owoców i warzyw.

Jako główne bariery prowadzenia działalności eksportowej należy uznać:

- Nieznajomość zagranicznych rynków: brak rozeznania na nowych rynkach, brak wiarygodnych, potwierdzonych informacji na temat potencjalnych kontrahentów;
- Niska rozpoznawalność polskich firm na rynkach międzynarodowych z uwagi na ograniczone działania marketingowe;
- Brak odpowiedniej informacji o rynkach zagranicznych oraz publicznego wsparcia, w tym braku dostępu do wiarygodnej informacji w zakresie analizy rynkowej (ekonomiczno-politycznej), słaby przepływ informacji i wiedzy w zakresie możliwości poszerzenia rynków zbytu;
- Bariery wynikające z uregulowań prawnych, np. prawo patentowe i wysokie ceny rejestrowania patentów;
- Brak inwestycji w promocję marki w Polsce i poza jej granicami;
- Nadmiar formalności i konieczność gromadzenia obszernej dokumentacji związanej z rozpoczęciem działalności eksportowej, co generuje wysokie koszty;
- Niedostosowanie instrumentów wsparcia do potrzeb eksporterów, zbyt mała liczba programów ukierunkowanych na wsparcie ekspansji zagranicznej;
- Braki na lokalnym rynku pracy specjalistów z wykształceniem technicznym (frazerów, tokarzy, ślusarzy, monterów, elektrotechników, elektryków, automatyków ruchu, informatyków), specjalistów od spedycji i eksportu, kadry menadżerskiej ze znajomością języków obcych;
- Utrudniony dostęp do kapitału niezbędnego do ekspansji przedsiębiorstwa na rynki zagraniczne działalności (kredyty, pożyczki);
- Różnice kulturowe, inne wzorce zachowań;
- Konieczność spełnienia standardów jakościowych na poszczególnych etapach dystrybucji oraz uwzględnienia wymagań jakościowych kraju przeznaczenia;
- Jakość kapitału ludzkiego i związane z tym trudności w znalezieniu pracowników o kluczowym znaczeniu. Braki kadrowe i kompetencyjne: brak specjalistów o miękkich, menadżerskich kompetencjach, którzy mogliby realizować strategię wejścia na nowe rynki, jednocześnie dostosowując ją do zmieniających się warunków otoczenia.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

2.3.3 Kluczowe sektory i produkty w opinii respondentów badania

Najbardziej znanymi wśród respondentów wywiadów przedsiębiorstwami w powiecie tomaszowskim były firmy: Boshoku (obecnie MEGATECH), Ceramika Paradyż, Weltom S.A., Kreisel, JOKA Group oraz Balex Metal.

No to tylko ten Paradyż, chociaż my dokładnie, na przykład ja, my teraz wiemy, że ten Paradyż jest w Tomaszowie Mazowieckim, natomiast on tak generalnie może jest znany w Polsce jako Paradyż, ale nikt go nie kojarzy z Tomaszowem Mazowieckim. (ekspert, PAIH)

Przedstawiciele COIE w Łodzi wskazywali, że największą aktywność pro-eksportową z obszaru powiatu tomaszowskiego wykazuje Ceramika Paradyż – w samym 2017 roku w związku z planowanymi działaniami eksportowymi kontaktowała się z COIE kilkanaście razy. Eksperti wskazali, że przedsiębiorstwa z powiatu tomaszowskiego w największym stopniu potrzebują wsparcia przy pozyskaniu kontrahentów zza granicy.

Najczęściej przedsiębiorcy oczekują, żeby znaleźć ich potencjalnych kontrahentów do współpracy. To jest ich najczęstsza potrzeba i wtedy z tym najczęściej występują. Czasami potrzebują informacji o konkretnych rynkach, o targach, o wydarzeniach promocyjnych, gdzie się mogą promować. Oczywiście też, czyli wszystkie, czyli też szukają informacje odnośnie instrumentów finansowych, wsparcia eksportu, poza finansowych, poza naszymi tymi, tymi również. Ale najczęściej szukają po prostu kooperantów w biznesie. (COIE, Łódź)

Respondenci w ramach wywiadów indywidualnych za kluczowe branże powiatu tomaszowskiego uznali:

- Branżę spożywczą (Frito Lay Sp. z o.o., Roldrob S.A., Las Vegas):
Przetwórstwo rolno-spożywcze, to jest numer jeden. A jeżeli chodzi o drugie miejsce, to innowacyjny przemysł włókienniczy i przemysł mody. Na trzecim jest AGD. No i płytki. Z tego co wiem to Ceramika Paradyż ogromne nakłady ponosiła, w związku z tym ten kryzys, który był w płytkach ceramicznych na świecie, oni jakoś przeskoczyli. W tej chwili właśnie, bym powiedział, no nie wiem czy tutaj nie za bardzo docenię ceramikę Paradyż, ale zdystansowała swoją konkurencję we Włoszech i Hiszpanii. (COIE, Łódź)
- Branżę włókienniczą (Tomaszowska Fabryka Filców Technicznych, Zakłady Przemysłu Wełnianego Tomtex S.A. i Fabryka Dywanów Weltom S.A.);
- Przemysł związany z wydobyciem piasku kwarcowego (Biała Góra, las Brudzeń) i szkłem płaskim (Euro Glass);
- „Zagłębie” płytek ceramicznych i materiałów budowlanych (Ceramika Paradyż);
- Produkcję jachtów i łodzi;
- Produkcję plandek dla samochodów ciężarowych, lawet i przyczep (Niewiadów, BORO);
- Drobiarstwo (Roldrob);
- Logistykę i transport (FM Logistic, Transpik, Cel-Trans, Trans-Plus);

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

- Automotive (MEGATECH);
- Turystykę i rekreację – wykorzystanie zasobów naturalnych oraz powstającego lodowiska:

Natomiast w tej chwili złożyliśmy taki duży projekt na 10 milionów złotych, zagospodarowanie Pilicy od zalewu Sulejowskiego, od zapory Zalewu Sulejowskiego, który się znajduje w Smardzewicach, poprzez Tomaszów, poprzez Spałę, Inowódz do Rzeczycy, tam do gminy Rzeczycza. To jest taki odcinek, który chcemy zagospodarować, po prostu przybliżyć Pilicę mieszkańcom. I poza tym mamy zalew Sulejowski, bo akurat w mojej gminie jest zapora zalewu Sulejowskiego i są atrakcyjne tam tereny rekreacyjne. Może nie tyle wypoczynkowe, bo to taki wypoczynek aktywny, ale rekreacyjne tereny. (FGI_JST)

Tak, jak powiedzieliśmy sobie, atrakcje turystyczne, i Spała jest blisko i różnego rodzaju te nasze grotty i Zalew Sulejowski, no jest tu trochę atrakcji wokół. I fajne położenie tych różnych hoteli, powiedzmy Magellan, są inne jakieś tam ośrodki takie wypoczynkowe. Coś się rozwija w tym naszym regionie. W Spale jest sporo też tych takich hoteli, to też widać, że to się zaczyna coraz bardziej dynamicznie rozwijać. No i generalnie, Tomaszów, tak samo, jak i ma położenie w centrum, coraz więcej turystów nas odwiedza, tak samo i myślę, że do Tomaszowa będzie coraz więcej przyjeżdżało, chociażby z powodu tej areny lodowej, że ona się buduje - to będzie na pewno niesamowity inwestycyjny strzał w dziesiątkę. Dlatego ja myślę, że jesteśmy w stanie nawet za jakiś czas zorganizować jakieś mistrzostwa świata w sensie właśnie zawodów sportowych na tej arenie. (filia UŁ w Tomaszowie)

W kontekście rozwoju sektora turystyki i rekreacji eksperci wskazali także na możliwość współpracy powiatu tomaszowskiego z powiatem piotrkowskim, szczególnie pod kątem promocji zasobów naturalnych.

Ściągnąć kogoś z regionu, z zagranicy, powiedzmy, że jest ta Tomaszowska Okrąglica, są Niebieskie Źródła, dla samego tego jednego produktu ciężko będzie zachęcić, to musi być obudowane czymś jeszcze. Nie jest to na pewno produkt regionalny. Można wykorzystać potencjał Piotrków Trybunalski - Tomaszów, oni mogą sobie tam jechać z Warszawy, z Modlina i mogą skręcić do tych Źródeł, ale czy tam spędzą 5, 10 minut? Czy byłby pobyt z noclegami, czy może i współpraca miasta Piotrków Trybunalski – Tomaszów Mazowiecki? Czy [będą wiedzieć], że są podmioty, które zajmą się turystyką i zrobią sobie między miastami jakiś fajny wypoczynek, mogą być jakieś fajne, ciekawe jakieś miejsca i tutaj właśnie, żeby się nie zamykać na sąsiadów. (RB WŁ w Brukseli)

Nędza. Jest coś takiego teoretycznie jak Okrąglica Tomaszowska, czyli niebieskie źródła, grotty i tak dalej. Ale to są rzeczy, które się obskakuje na raz, więc tu pieniądze nie zostają tak naprawdę. Nie ma bazy noclegowej żadnej, gastronomiczna baza jest fatalna wręcz. Więc tu jeżeli turysta wpada, to tylko na chwilę. Bo zwiedzić niebieskie źródła, grotty. (przedsiębiorstwa_9)

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Podzielone zdania mieli respondenci na temat branży transportowo-logistycznej. Ze względu na korzystne położenie Tomaszowa Mazowieckiego powstało wokół niego centrum magazynowe (IKEA, Kaufland), które obsługiwane jest przez firmy transportowe zatrudniające znaczącą ilość pracowników. Z drugiej strony zdaniem badanych firmy te nie są rozwojowe (innowacyjne), a ponadto oferują raczej niskie zarobki. Funkcjonujące magazyny zajmują dużą powierzchnię, ale zdaniem respondentów, nie wpływają na rozwój gospodarczy powiatu.

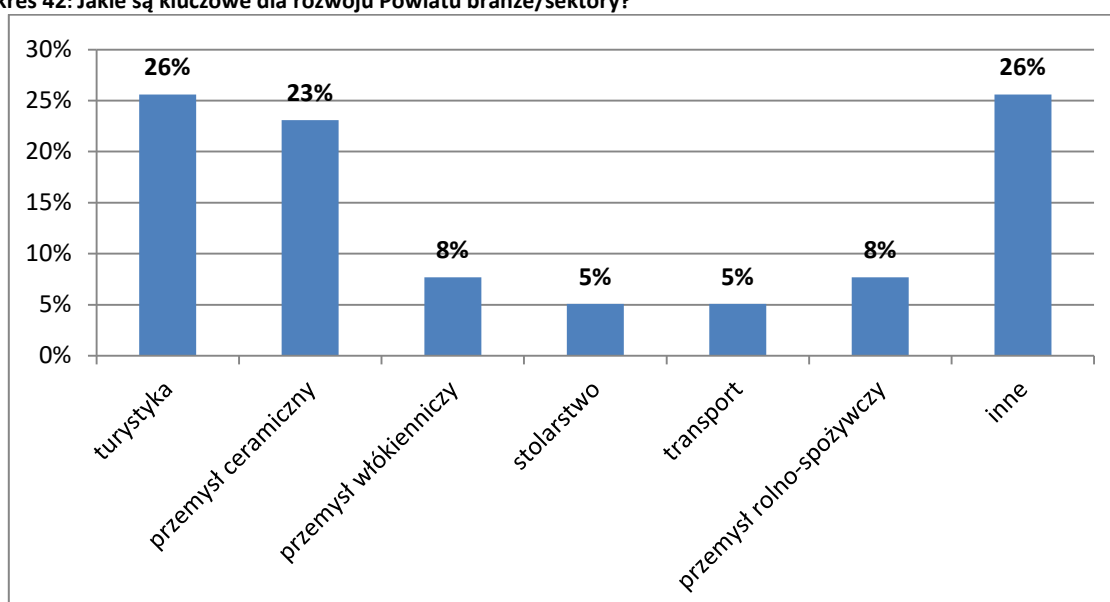
Respondenci podczas wywiadów wskazali na szereg produktów, które mają największy potencjał eksportowy:

- płytki ceramiczne;
- produkty budowlane (płyty, blachy, pokrycia dachów);
- ekologiczne produkty spożywcze;
- miody pitne;
- piasek i szkło;
- włókna naturalne i syntetyczne, produkcja tkanin z butelek PET;
- zabudowy i przyczepy campingowe;
- podsufitki, części foteli i wykładziny bagażników do pojazdów.

Wyniki wywiadów przeprowadzonych w trakcie badania wskazują natomiast, że 39% przedsiębiorców jest zdania, że w powiecie tomaszowskim istnieją tzw. kluczowe branże/sektory, natomiast aż 50% badanych firm nie posiada na ten temat żadnej wiedzy. Według 11% badanych branże/sektory, która można uznać za kluczowe dla powiatu, nie istnieją.

Za kluczowe branże/sektory przedsiębiorcy uznają przede wszystkim branżę turystyczną (26% wskazań), a także przemysł ceramiczny (23%). W dalszej kolejności respondenci wskazują na przemysł włókienniczy, rolno-spożywczy, a także transport oraz stolarstwo.

Wykres 42: Jakie są kluczowe dla rozwoju Powiatu branże/sektory?

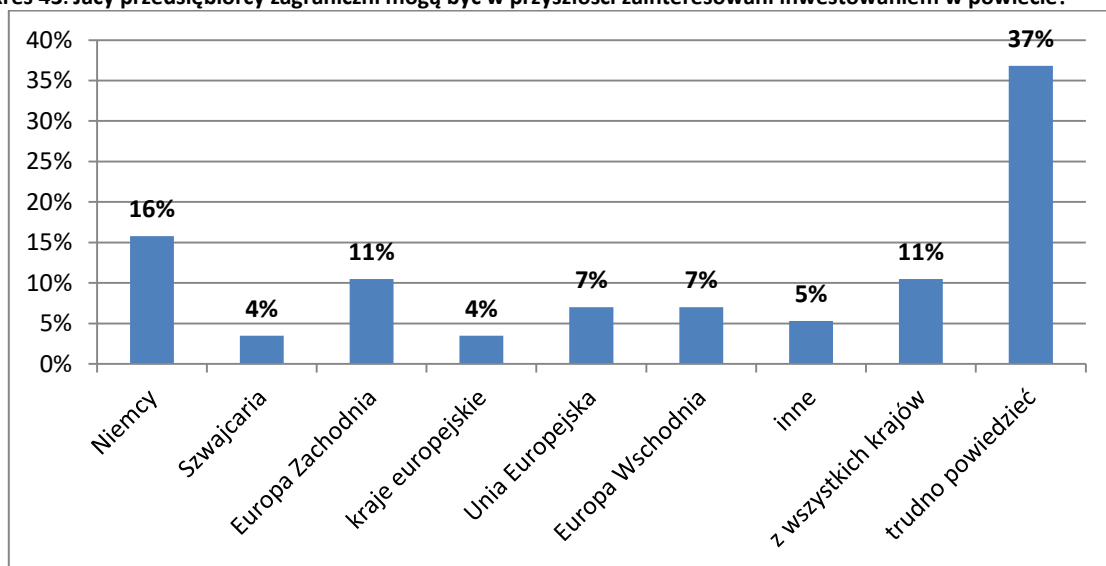

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=39

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Znaczna część respondentów wskazuje, że przedsiębiorcy zagraniczni mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem na terenie powiatu tomaszowskiego (57% wskazań). 37% badanych nie ma wiedzy na ten temat, natomiast tylko 6% badanych odpowiedziało, że nie widzi takich możliwości. Warto w tym kontekście przedstawić, na jakie kraje przedsiębiorcy wskazywali, jeśli chodzi o ewentualny napływ inwestorów w tym względzie. Pojawiają się tutaj przede wszystkim wskazanie na kraje europejskie, należące do Unii Europejskiej, a także kraje Europy Wschodniej. Jeśli respondenci odnosili się do konkretnych państw, to wskazywali przede wszystkim na Niemcy (16% wskazań). 37% badanych nie potrafiło natomiast wskazać krajów potencjalnych inwestorów.

Wykres 43: Jacy przedsiębiorcy zagraniczni mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w powiecie?

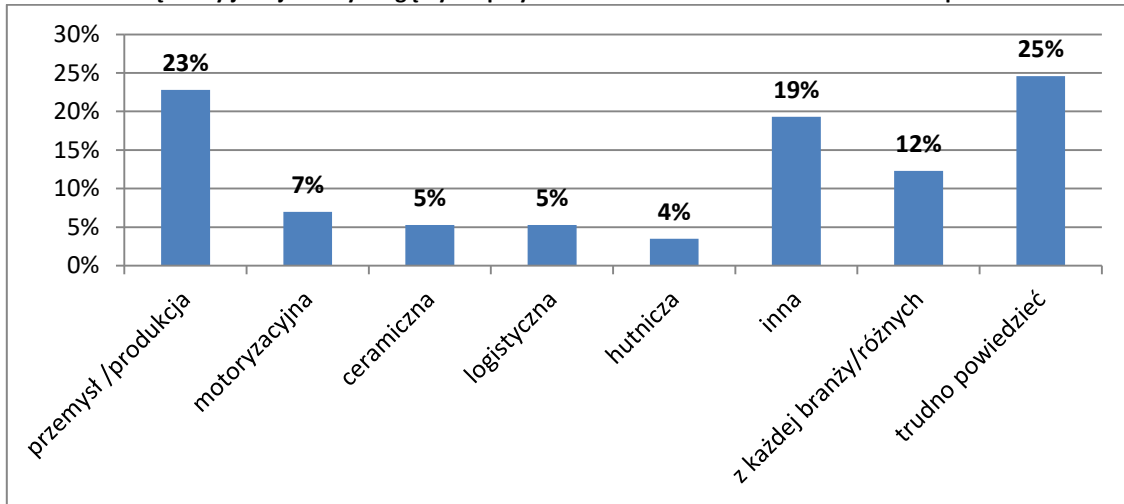

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=57

Przedsiębiorcy zostali również zapytani, z jakich branż mogą wywodzić się inwestorzy, którzy byliby zainteresowani podejmowaniem działalności na terenie powiatu tomaszowskiego. W tym przypadku respondenci wskazywali przede wszystkim na szeroko pojęty przemysł/produkcję. Pojawia się również odniesienie do konkretnych branż, takich jak branża motoryzacyjna (7%), ceramiczna (5%), logistyczna (5%), a także hutnicza (4%). 12% badanych argumentuje natomiast, że zainteresowanie może pojawić się ze strony inwestora z każdej branży, natomiast 25% badanych nie potrafi wskazać takich branż.

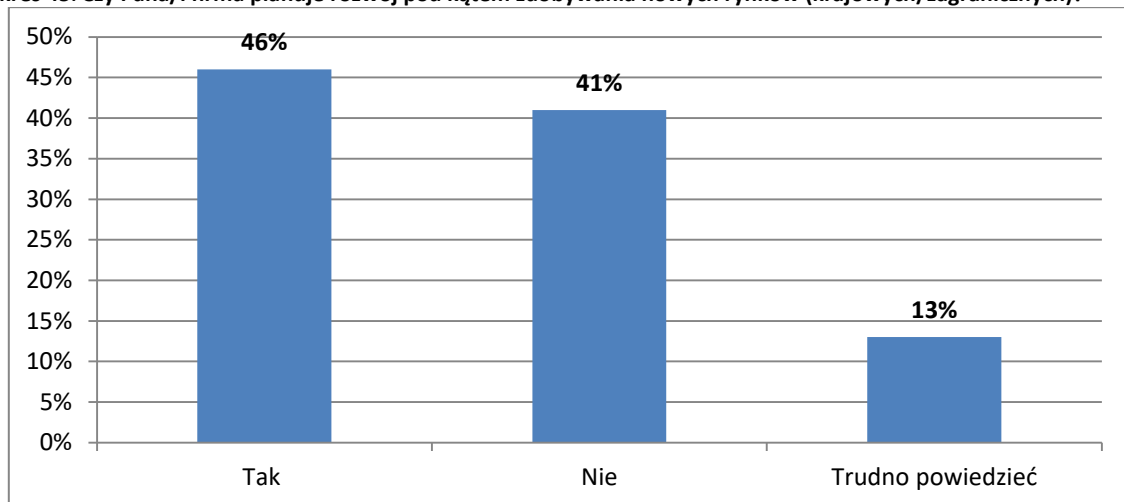
Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Wykres 44: Przedsiębiorcy jakiej branży mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w powiecie?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=57

Wykres 45: Czy Pana/i firma planuje rozwój pod kątem zdobywania nowych rynków (krajowych/zagranicznych)?

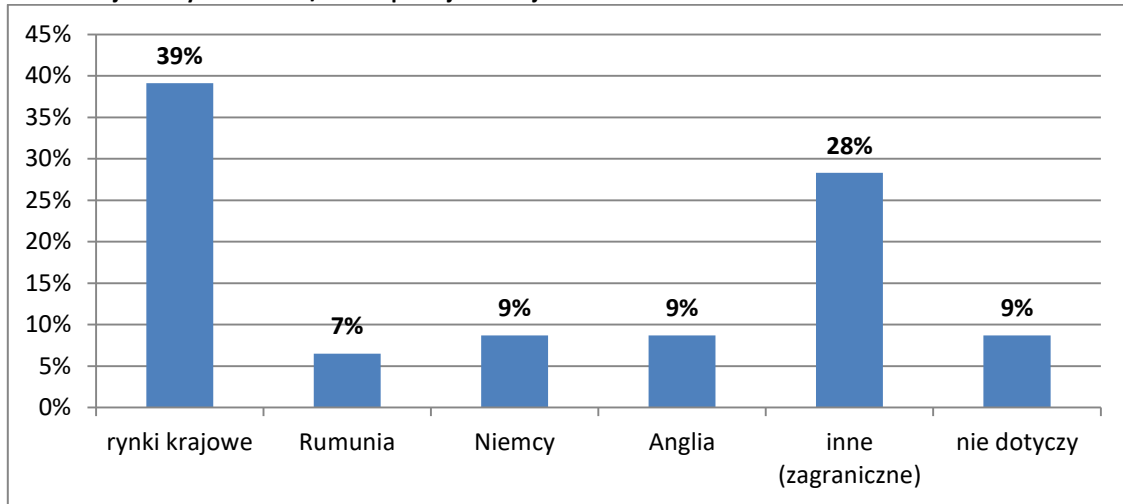

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=100

Warto podkreślić, że niemal połowa przedsiębiorstw biorących udział w badaniu (46%), planuje rozwój firmy pod kątem zdobywania nowych rynków – krajowych lub zagranicznych. W pierwszej kolejności przedsiębiorcy wskazują przy tym, że będą to rynki krajowe (39% wskazań). Pojawia się również odniesienie do konkretnych krajów zagranicznych, takich jak: Niemcy (9%), Wielka Brytania (9%), czy też Rumunia (7%). Wśród innych krajów pojawia się tutaj np. Irlandia, Włochy, Grecja, Słowacja, Egipt, Bułgaria, Litwa, Łotwa, Ukraina, Singapur, Stany Zjednoczone, Australia czy kraje Zatoki Perskiej.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

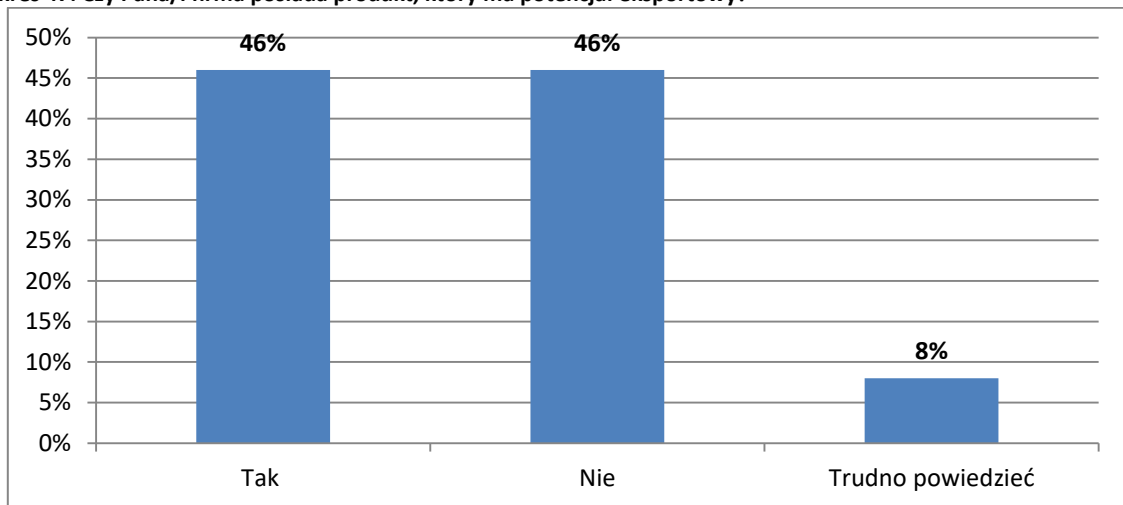
Wykres 46: Na jakich rynkach Pana/i firma planuje rozwój?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=46

Niemal 50% badanych przedsiębiorstw wskazuje również, że ich firma posiada potencjał eksportowy, choć jednocześnie tyle samo przedstawicieli firm takiego potencjału nie dostrzegają.

Wykres 47: Czy Pana/i firma posiada produkt, który ma potencjał eksportowy?

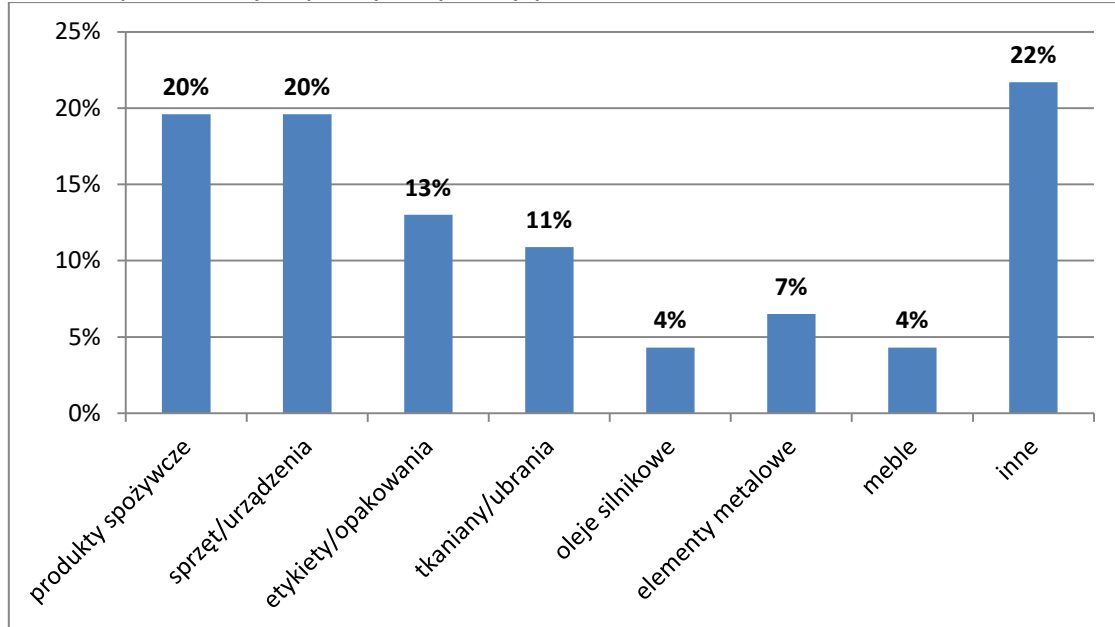

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=100

Najczęściej wskazywanym produktem są w tym zakresie **produkty spożywcze** (20% wskazań), takie jak np. mięso, produkty wędliniarskie, przetwory warzywne, miody pitne, wyroby ciastkarskie, chrupki. Kolejną grupę produktów stanowią **sprzęty i urządzenia** (20% wskazań). Tutaj respondenci przywołują m.in. sprzęt dla fabryk ceramicznych, przyczepy, lawety, plandeki dla samochodów ciężarowych, produkty do filtracji wody. Znaczącą grupę produktów stanowią też produkty z zakresu opakowań/etykiety (13%), a także **tkaniny i ubrania** (11%). Respondenci wymieniają w tym przypadku m.in. kołdry, śpiwory, marynarki, koszule. Wśród innych produktów pojawiają się m.in. wyroby z betonu, świece, produkty kosmetyczne, okna drewniane, narożniki z PCV, a także kleje i tynki.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

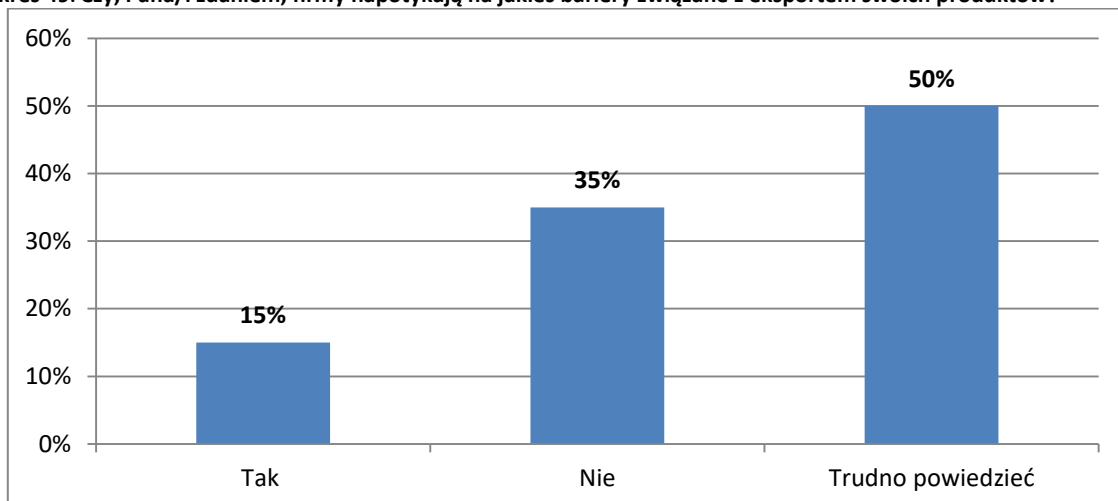
Wykres 48: Jaki produkt, który ma potencjał eksportowy, posiada Pana/i firma?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=46

Zdaniem części respondentów (15%), przedsiębiorcy podejmujący się eksportu swoich produktów napotykają jednak na pewne bariery utrudniające im działania w tym zakresie. 35% badanych nie dostrzega jednak takich barier, natomiast znaczna część przedsiębiorców (50%) nie jest w stanie odnieść się do tego zagadnienia.

Wykres 49: Czy, Pana/i zdaniem, firmy napotykają na jakieś bariery związane z eksportem swoich produktów?

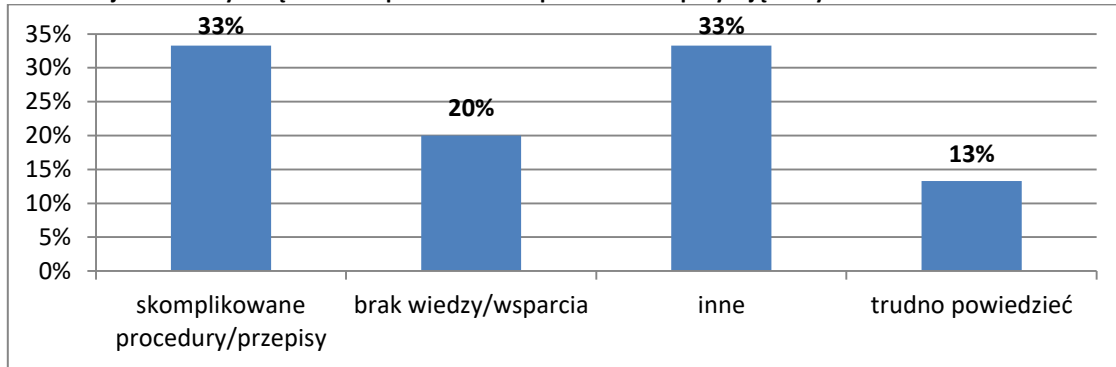
Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=100

Do głównych barier w zakresie eksportu produktów przedsiębiorcy zaliczają przede wszystkim **skomplikowane procedury i przepisy prawne** (33% wskazań), a także **brak wiedzy oraz wsparcia**

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

w tym zakresie (20%). Wśród innych odpowiedzi pojawia się m.in. niewystarczająca promocja firm na rynkach zagranicznych, bariery cenowe, koszty wysyłki produktów, cła, a także duża konkurencja.

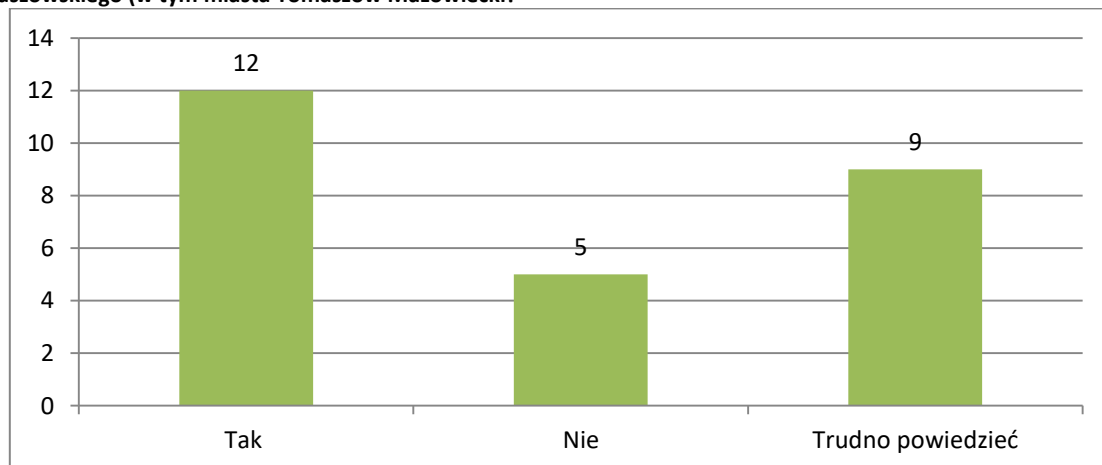
Wykres 50: Na jakie bariery związane z eksportem swoich produktów napotykają firmy?

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedsiębiorcami N=15

Wyniki wywiadów przeprowadzonych wśród inwestorów również pokazują, że można wskazać branże/sektory, które są kluczowe dla rozwoju powiatu tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszów Mazowiecki). Wskazało tak 12-tu badanych (czyli niemal połowa tej grupy respondentów).

Wykres 51: Czy, Pana/i zdaniem istnieją branże/sektory, które można uznać za kluczowe dla rozwoju powiatu tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszów Mazowiecki)?

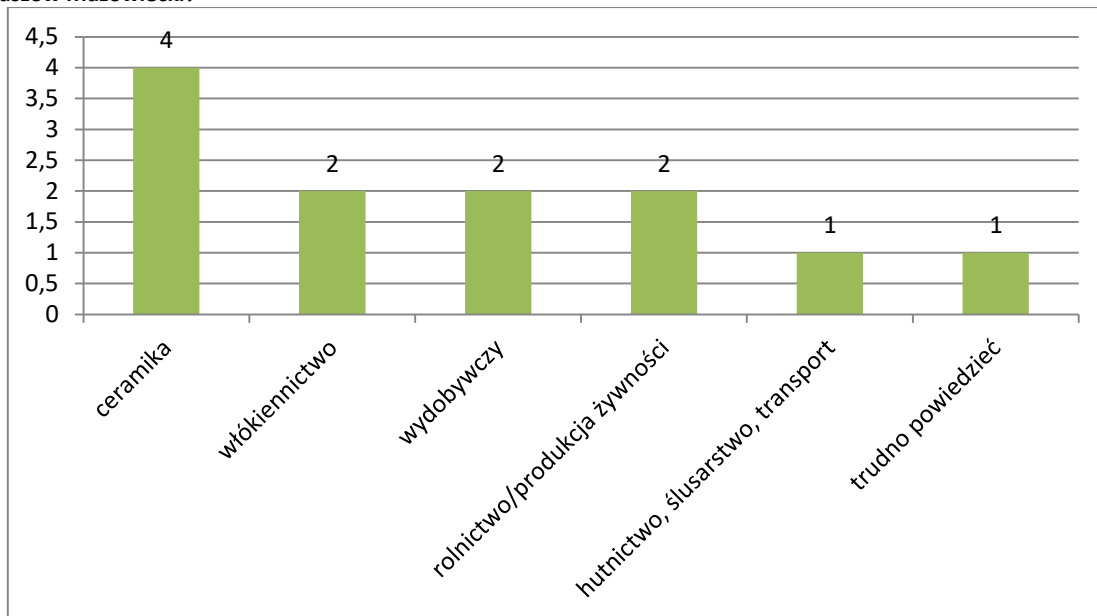

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Jak pokazują wyniki badania, kluczowy dla rozwoju powiatu tomaszowskiego jest zdaniem respondentów przede wszystkim rozwój branży ceramicznej, a także branża włókiennicza, przemysł wydobywczy oraz rolnictwo i produkcja żywności.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

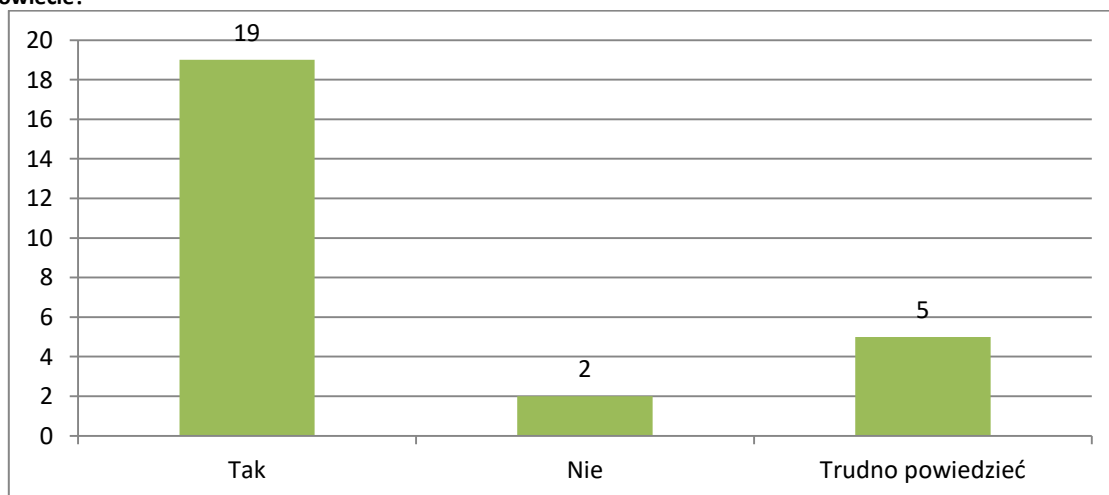
Wykres 52: Jakie branże/sektory, można uznać za kluczowe dla rozwoju powiatu tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszów Mazowiecki)?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Warto również podkreślić, że zdaniem większości badanych inwestorów, przedsiębiorcy zagraniczni mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w powiecie (wskazuje tak aż 19 respondentów).

Wykres 53: Czy, Pana/i zdaniem, przedsiębiorcy zagraniczni mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w powiecie?

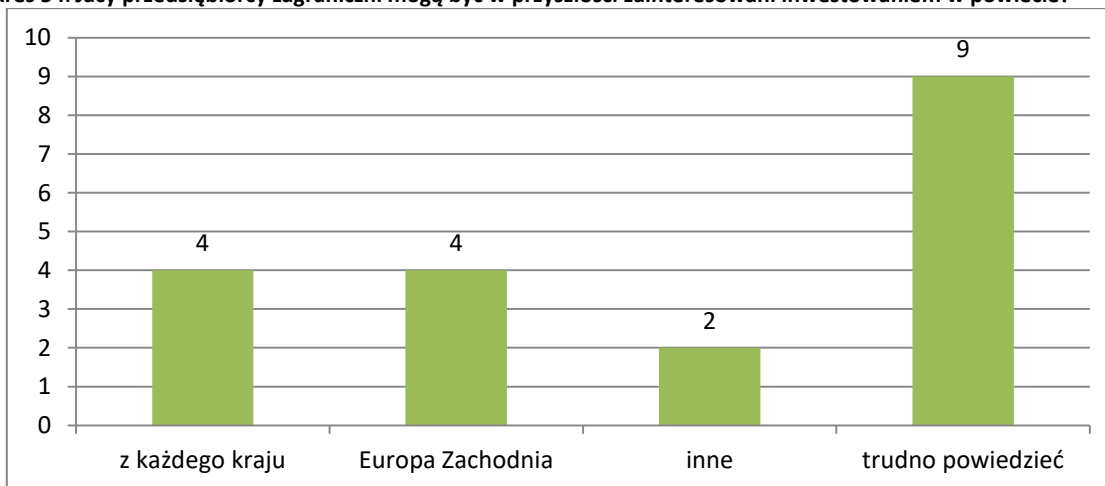
Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Jednak okazuje się, że inwestorzy zapytani z jakiego kraju mogą pochodzić tacy przedsiębiorcy, w większości mają trudności we wskazaniu konkretnych państw (9 wskazań). Część badanych sugeruje, że mogą to być przedsiębiorcy z każdego kraju (4 wskazania), natomiast inna grupa

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

wskazuje na kraje Europy Zachodniej, takie jak np.: Niemcy, Francja, Austria.

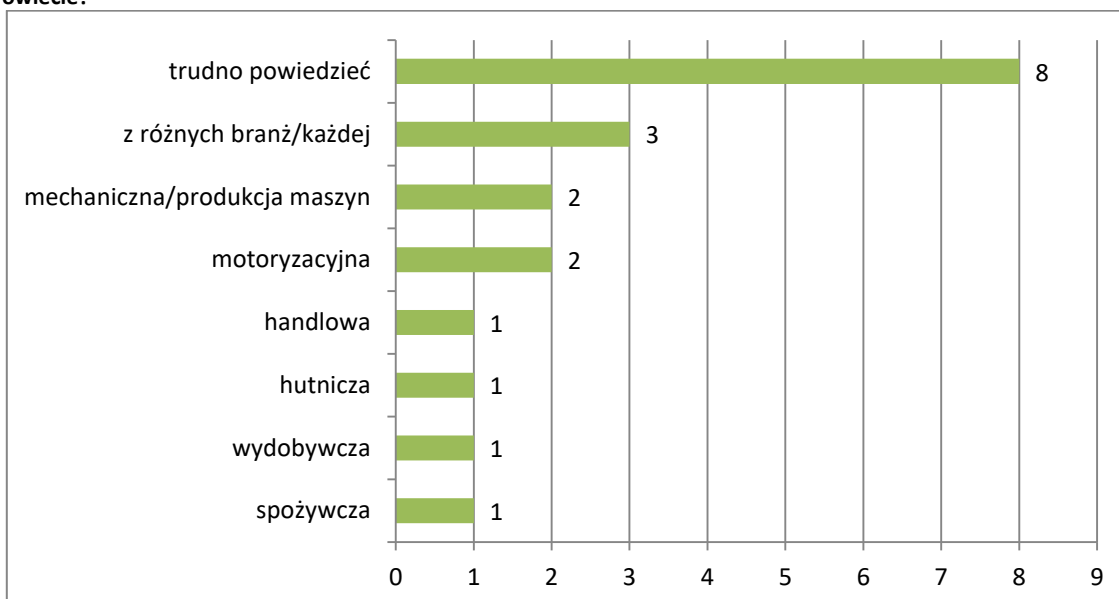
Wykres 54: Jacy przedsiębiorcy zagraniczni mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w powiecie?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Inwestorzy mają również trudności we wskazaniu branż, w jakich działają przedsiębiorcy zagraniczni, którzy mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w powiecie. Duża część badanych nie ma zdania w tym zakresie (8 wskazań). Nieliczni przedsiębiorcy, którzy odnoszą się w tym zakresie do konkretnej branży/sektora wskazują na branże motoryzacyjną, hutnictwo, produkcję maszyn, a także branżę wydobywczą i spożywczą.

Wykres 55: Z jakiej branży przedsiębiorcy zagraniczni, mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w Powiecie?

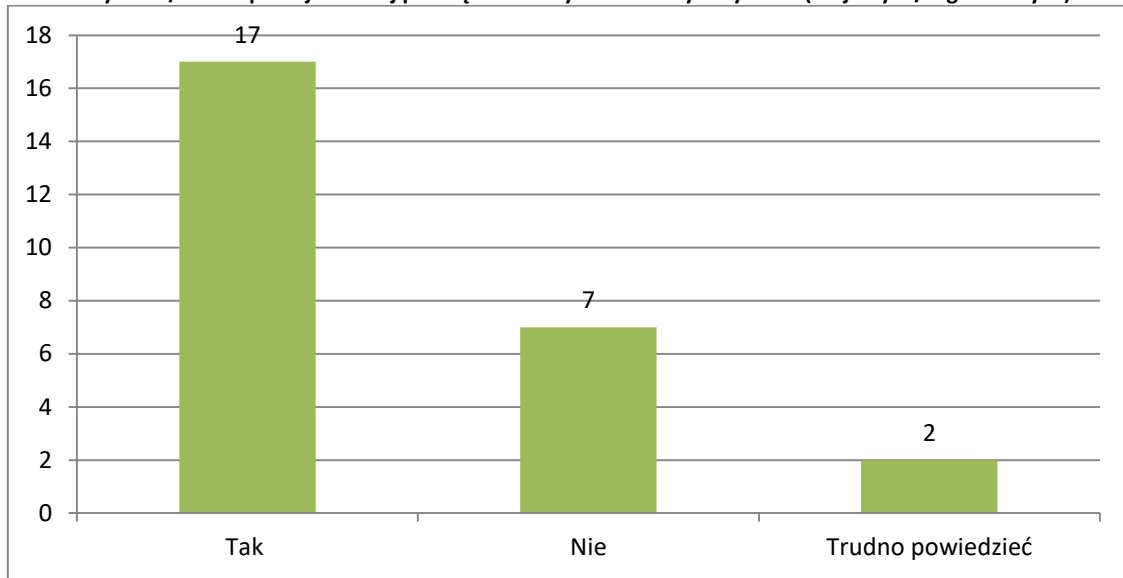

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Warto podkreślić, że większość inwestorów planuje rozwój pod kątem zdobywania nowych rynków krajowych/zagranicznych (17 wskazań). Nie planuje takich działań tylko siedmiu z badanych respondentów.

Wykres 56: Czy Pana/i firma planuje rozwój pod kątem zdobywania nowych rynków (krajowych/zagranicznych)?

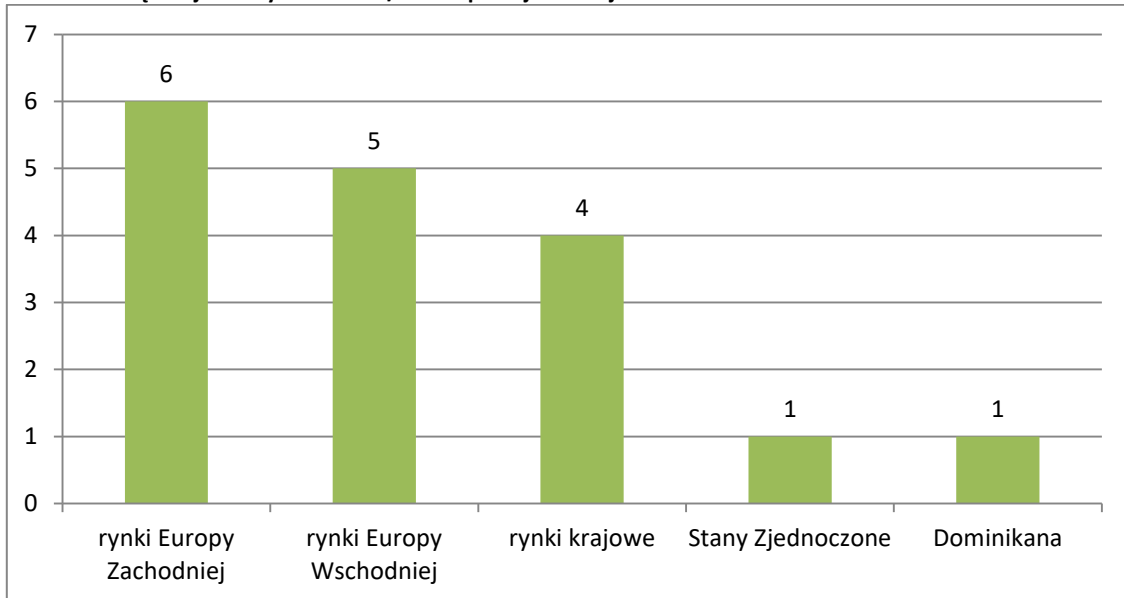

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Inwestorzy planują rozwój swoich firm przede wszystkim pod kątem rynków Europy Zachodniej (6 wskazań). Pojawiają się tutaj wskazanie m.in. na takie kraje jak: Niemcy, Wielka Brytania, Francja, Belgia czy Holandia. Nie mniej ważne są rynki Europy Wschodniej (5 wskazań) i takie kraje jak np.: Rosja czy Ukraina. Część inwestorów planuje również rozwój na rynkach krajowych (4 wskazania). Pojawiły się również nieliczne odniesienia do krajów bardziej odległych np. Stany Zjednoczone lub Dominikana.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

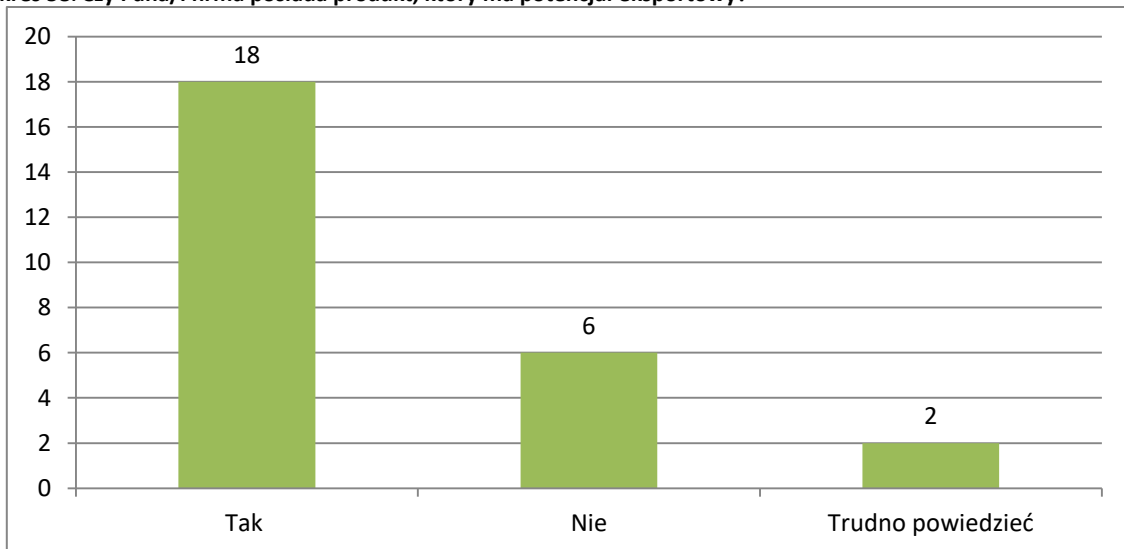
Wykres 57: Pod kątem jakich rynków Pana/i firma planuje rozwój?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Warto również wskazać, że większość inwestorów biorących udział w badaniu, posiada w swojej ofercie produkt, który, ich zdaniem, posiada potencjał eksportowy (18 wskazań). Do braku takiego produktu przyznaje się jedynie sześciu badanych inwestorów.

Wykres 58: Czy Pana/i firma posiada produkt, który ma potencjał eksportowy?

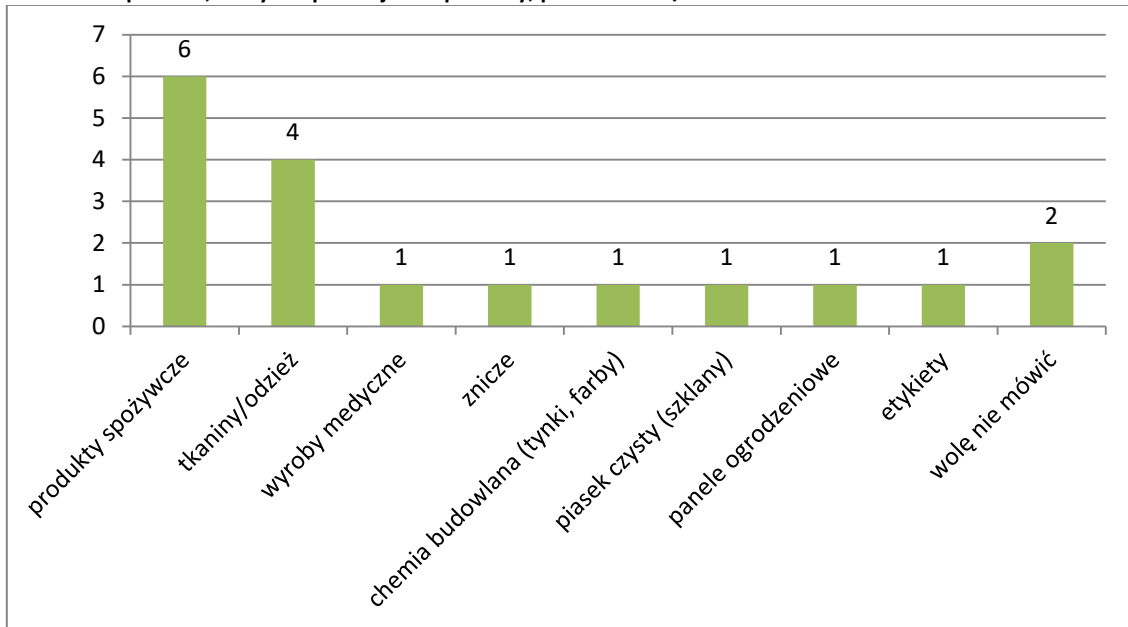

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Wśród najczęściej wymienianych produktów posiadających potencjał eksportowy inwestorzy wskazują **produkty spożywcze** (6 wskazań), takie jak: mięso, wędliny, miody pitne. Kolejną kategorię produktów stanowią **tkaniny/odzież**. W dalszej kolejności pojawiają się wyroby medyczna, chemia budowlana, a także opakowania, etykiety i panele ogrodzeniowe.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Wykres 59: Jaki produkt, który ma potencjał eksportowy, posiada Pana/i firma?

Źródło: Badanie CATI z inwestorami N=26

Cześć respondentów (5-ciu badanych) wskazuje również na pewne **bariery związane z eksportem** swoich produktów na rynki zagraniczne. Należy do nich m.in. brak środków finansowych na promocję produktów zagranicą, a także utrudnienia natury prawnej. Pojawiają się tutaj również trudności w obszarze nawiązywania współpracy z zagranicą i stworzenia bazy przedsiębiorstw zainteresowanych współpracą. Wśród wymienianych barier pojawia się również aspekt natury finansowej – np. brak otrzymania zapłaty za eksportowany towar.

2.3.4 Podsumowanie

Respondenci podczas badań ankietowych za kluczowe branże powiatu tomaszowskiego uznali branżę spożywczą, włókienniczą, przemysł związany z wydobyciem piasku kwarcowego, branżę ceramiczną i budowlaną, produkcję jachtów i przyczep, drobiarstwo, logistykę i transport, a także turystykę i rekreację. W kontekście rozwoju sektora turystyki i rekreacji eksperci wskazali na możliwość współpracy powiatu tomaszowskiego z powiatem piotrkowskim.

Natomiast przedsiębiorcy biorący udział w wywiadach za kluczowe branże/sektory uznali przede wszystkim branżę turystyczną, a także przemysł ceramiczny. W dalszej kolejności respondenci wskazywali również na przemysł włókienniczy, rolno-spożywczy, a także transport. Znaczna część przedsiębiorców wskazała też, że przedsiębiorcy zagraniczni mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem na terenie powiatu.

Warto również podkreślić, że niemal połowa przedsiębiorstw biorących udział w badaniu ankietowym planuje rozwój firmy pod kątem zdobywania nowych rynków – krajowych lub zagranicznych. Niemal 50% badanych przedsiębiorstw wskazała również, że ich firma posiada potencjał eksportowy. Zdaniem części respondentów, przedsiębiorcy podejmujący się eksportu

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

swoich produktów napotykają jednak na bariery utrudniające im działania w tym zakresie. Do głównych barier w zakresie eksportu produktów przedsiębiorcy zaliczyli przede wszystkim **skomplikowane procedury i przepisy prawne**, a także **brak wiedzy oraz wsparcia** w tym zakresie czy niewystarczającą promocję firm na rynkach zagranicznych.

Wyniki badania ankietowego przeprowadzonego wśród inwestorów pokazują również, że można wskazać branże/sektory, które są kluczowe dla rozwoju powiatu tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszów Mazowiecki). Zdaniem inwestorów kluczowy jest przede wszystkim rozwój branży ceramicznej, a także branża włókiennicza, przemysł wydobywczy oraz rolnictwo i produkcja żywności.

Warto też podkreślić, że większość inwestorów planuje rozwój pod kątem zdobywania nowych rynków krajowych/zagranicznych, a także posiada w swojej ofercie produkt, który ich zdaniem, ma potencjał eksportowy. Inwestorzy wskazują jednak, podobnie jak przedsiębiorcy na pewne **bariery związane z eksportem** swoich produktów na rynki zagraniczne. Należy do nich m.in. brak środków finansowych na promocję produktów zagranicą, a także utrudnienia natury prawnej. Pojawiają się tutaj również trudności w obszarze nawiązywania współpracy z zagranicznymi przedsiębiorcami.

Dla rozwoju działalności eksportowej w mieście Tomaszów Mazowiecki i powiecie tomaszowskim rekomenduje się następujące działania:

- Podniesienie świadomości przedsiębiorców na temat korzyści wynikających z prowadzenia i rozwijania działalności eksportowej;
- Informowanie na stronach internetowych gmin o rynkach zagranicznych oraz pomoc w nawiązywaniu kontaktów z partnerami gospodarczymi z zagranicy;
- Wsparcie finansowe działań przygotowawczych i inwestycyjnych związanych z rozpoznaniem oraz prowadzeniem działalności eksportowej przez gminy;
- Informowanie o ryzykach związanych z prowadzeniem działalności eksportowej i sposobach im przeciwdziałania;
- Zwiększenie znaczenia promocji przedsiębiorstw regionalnych za granicą jako wiarygodnych partnerów gospodarczych oferujących produkty/usługi wysokiej jakości;
- Oferowanie doradztwa i szkoleń z zakresu działalności eksportowej;
- Dofinansowanie działań promocyjnych związanych z ekspansją na rynek zagraniczny;
- Zapropozowanie szkoleń w zakresie miękkich czynników takich jak kultura eksportu, tj. charakterystyczne zwyczaje panujące na danym rynku. Pozwoli to znacząco zwiększyć szanse utrzymania się na docelowym rynku eksportowym i nawiązać długofalową współpracę;
- Zacieśnienie współpracy z jednostkami odpowiedzialnymi ze strony urzędów za wsparcie ekspansji na rynki zagraniczne m.in. konsultowanie kierunków misji gospodarczych i katalogu imprez targowych, stworzenie aktualnych lokalnych baz danych, które mogłyby być udostępniane partnerom z zagranicy.

Ja może nie koniecznie odniosę się do Tomaszowa Mazowieckiego, natomiast widać taką ogólną tendencję, którą można określić poziom zaangażowania wszystkich stref społecznych, a więc i sferę publiczną, instytucji i sferę przedsiębiorców, sferę naukowców, jak i również chociażby rolników, którzy nie do końca zawsze chcą współpracować. Teraz kładziemy duży nacisk aby właśnie pękła ta bariera, żeby był wykorzystywany potencjał i wsparcie. Na pewno uważam, że słabymi stronami jest brak rzeczowego planowania

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

choćby koncepcji rozwoju, spójnej wizji wieloaspektowej, która powinna być oparta na rzetelnych konsultacjach społecznych, aby tutaj wypowiedziały się każde strony, a więc NGO-sy, czy przedsiębiorcy, czy w ogóle osoby, które obserwują scenę gospodarczo – polityczną, bo bez tutaj wypracowania wspólnego stanowiska no mija się z celami wiele rzeczy, a wręcz no nie o wszystkich rzeczach może wiedzieć urzędnik, może tutaj się wypowiadać teoretycznie, ale praktycznie też. (RB Wł w Brukseli)

2.4 Główne kierunki dla organizowania targów o charakterze międzynarodowym (w Polsce i za granicą)

Wśród najkorzystniejszych sposobów wejścia na dany rynek zagraniczny należy wskazać przede wszystkim organizację wyjazdów na targi gospodarcze. Jest to najbardziej efektywny instrument promocji gospodarczej przedsiębiorstw na zagranicznych rynkach.

Możliwe są różne formy udziału w targach:

- Zakup wspólnej przestrzeni wystawienniczej i organizacja wyjazdu dla grupy przedsiębiorstw reprezentujących daną branżę;
- Zakup indywidualnej przestrzeni wystawienniczej i organizacja wyjazdu dla danego przedsiębiorstwa;
- Misja gospodarcza na targi – udział bez zakupu powierzchni wystawienniczej. W przypadku takiej formy udziału kluczowe jest wcześniejsze przygotowanie firm(y) w zakresie zaplanowania spotkań biznesowych z poszczególnymi wystawcami i ustalenie celu wyjazdu.

Przedstawiciele przedsiębiorstw z powiatu tomaszowskiego, którzy wzięli udział w badaniach, również wskazali targi, która są kluczowe dla ich branż:

- Branża rolno-spożywcza: nastawiona jest na Europę Zachodnią (Niemcy, Francja, Grecja);
- Przemysł drzewny: targi poznańskie i kieleckie;
- Branża metalowo-maszynowa, automotive: targi Trako w Gdańsku, InnoTrans w Berlinie;
- Branża budowlana: nastawiona jest na Niemcy;
- Branża włókiennicza: nastawiona jest na Europę Zachodnią;
- Branża chemiczna: nastawiona jest na Europę Zachodnią i Wschodnią (Ukraina, Białoruś, Łotwa).

Poza tym za potencjalne kierunki rozwoju przedsiębiorstw z powiatu tomaszowskiego (bez podziału na branże), które pojawiały się dość często w rozmowach były następujące kraje: Czechy, Słowacja oraz Włochy.

*Kluczowe są oczywiście rynki europejskie, ze względu na logistykę i szybkość.
(eksporterzy_5)*

Na podstawie analizy danych oraz przeprowadzonych wywiadach z przedsiębiorcami, eksporterami, przedstawicielami JST, IOB oraz ekspertami PAIH i COIE Łódź rekomenduje się udział przedstawicieli miasta Tomaszów Mazowiecki i powiatu tomaszowskiego w następujących imprezach targowo-wystawienniczych por. tab. 22.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Tabela 22. Rekomendowane imprezy targowo-wystawiennicze

Kraj	Nazwa imprezy	Link do strony
Branża rolno-spożywcza		
Węgry	Farmer Expo Int'l Exhibition of Agriculture and Food Industry, August 17-20, 2017, Debrecen, Hungary	http://www.farmerexpo.hu/
Belgia	TAVOLA – targi spożywcze, 11-13 marca 2018, Kortrijk, Belgia	http://www.tavola-xpo.be/en/home/
Niemcy	Anuga, targi rolno- spożywcze 07-11.10.2017 oraz 20-23.03.2018 Kolonia, Niemcy	http://www.anuga.com/
Łotwa	Riga Food Int'l food industry fair September 06-09, 2017, Riga, Latvia	http://www.bt1.lv/bt1/rigafood/
Polska	V Międzynarodowe Targi Żywności i Napojów, EXPO XXI 10-12 kwiecień 2018, Warszawa, Polska	http://www.worldfood.pl/Home
Turcja	WorldFood Istanbul Int'l Food Products and Processing Technologies Exhibition September 07-10, 2017, Istanbul, Turkey	http://www.worldfood-istanbul.com/home
Niemcy	International Green Week Berlin, 19-28.01. 2018, Berlin, Niemcy	http://www.gruenewoche.de/en/AboutIGWBerlin/
Dania	Foodexpo, 18-20.03.2018, Herning, Dania	http://www.uk.foodexpo.dk
Ukraina	Foodexpo, 18-20.04.2018, Kijów, Ukraina	https://10times.com/foodtechmash
Niemcy	IFFA 4-9.05.2019, Frankfurt na Menem, Niemcy	https://iffa.messefrankfurt.com/frankfurt/en/besucher/messeprofil.html
Francja	SIMA, 24-28 Luty 2018, Paryż, Francja	http://expofr.all.biz/pl/sima-expo1793
Włochy	SANA Int'l Exhibition of Natural Products September 08-11, 2017, Bologna, Italy	http://www.sana.it/home-page/1229.html
Niemcy	Drinktec World's Leading Trade Fair for the Beverage and Liquid Food Industry September 11-15, 2017, Munich, Germany	http://www.drinktec.com/
Wielka Brytania	Speciality & Fine Food Fair September 03-05, 2017, London, United Kingdom	http://www.specialityandfinefoodfairs.co.uk/
Włochy	Cosmofood Food, Beverage, Professional Equipment, Organic and Vegan Products November 11-14, 2017, Vicenza, Italy	https://www.cosmofood.it/
Francja	Journees d'OctobreGastronomic and Handicraft Exhibition and Special Garden Show 'Folie Flore' and Furniture and Interior Design October 05-15, 2017, Mulhouse, France dodatkowo dla branży budowlanej	https://www.parceexpo.fr/
Branża budowlana, w tym ceramika		
Niemcy	BAUTEC - Międzynarodowe Targi Budownictwa i Technologii Budowlanych, 20-23.02.2018, Berlin, Niemcy	www.bautech.com
Polska	SIBEX- targi budowlane, 2.03 – 4.03.2018, Sosnowiec, Polska	http://www.exposilesia.pl/sibex/pl/
Belgia	BOIS & HABITAT 23-26.03.2018	http://www.bois-habitat.be/en
Niemcy	DEUBAUKOM – Targi Budowlane i Architektury, 10.01 - 13.01.2018, Essen, Niemcy	https://www.industrial-building.de
Hiszpania	Cevisama, Międzynarodowe Targi Budowlane, 05.02.- 09.02.2018, Walencja, Hiszpania	http://cevisama.feriavalencia.com/en/cevisama-2018/
Belgia	Batibouw – Międzynarodowe Targi Budowlane, 22.02.- 04.03.2018, Bruksela, Belgia	https://www.batibouw.com/en
Finlandia	FinBuild – Międzynarodowe Targi Budowlane, 10-12.10.2018, Helisinki, Finlandia	https://finnbuild.messukeskus.com/

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Norwegia	Bygg Reis Deg – Międzynarodowe Targi Budowlane, 18-21 październik 2017, Lillestrom, Norwegia	http://www.byggreisdeg.no/?language=en
Włochy	Marmomac 2017 – Międzynarodowe Targi Kamienia, Wrzesień 27-30, 2017, Verona, Italy, kolejna edycja wrzesień 2018	http://www.marmomac.com/it/
Włochy	Cersaie 2017 Międzynarodowe Targi Ceramiki, Bologna, Italy, Wrzesień 25 – 29, 2017, kolejna edycja we wrześniu 2018	https://www.cersaie.it/it/index.php
Węgry	Construma – Międzynarodowe Targi Budowlane, 11-15.04.2018, Budapeszt, Węgry	http://construma.hu/en
Niemcy	Boner Bautage – Międzynarodowe Targi Budowlane, 24.02-25.02.2018, Bonn, Niemcy	http://bautage.de/besucher-bonner-bautage.aspx
Niemcy	Ostsee Messe – Targi Budowlane i Nowoczesnego Wyposażenia, 28.02-04.03.2018, Rostock, Niemcy	https://www.messe-und-stadthalle.de/messen/ostseemesse.html
Niemcy	Inventa, Międzynarodowe Targi Budowlane i Rzemiosła, 16-18.03.2018, Karlsruhe, Niemcy	https://www.messe-und-stadthalle.de/messen/ostseemesse.html
Hiszpania	Constructec, Międzynarodowe Targi Budowlane, 13-16.11.2018, Madryt, Hiszpania	http://www.ifema.es/constructec_06
Portugalia	Tektonica, Międzynarodowe Targi Budowlane, 9-12.05.2018, Lizbona, Portugalia	http://www.tektonica.fil.pt/82english/
Branża turystyczna		
Białoruś	Tourbusiness, 24th International Tourism Exhibition, Miński, 27.09-29.09.2017	https://www.tgm.online/agenda/index.php;focus=W4YPRD_cm4all_com_widgets_EventCalendar_4525284&path=show?m=d&a=20170530081011-9518&cp=2
Belgia	HORECA EXPO, Targi Branzy Hotelarskiej i Gastronomicznej, 17-19.11.2017, Gent, Belgia	http://www.horecaexpo.be/en
Polska	Międzynarodowe Targi Turystyczne, PTAK Warsaw Expo 20-22.10.2017	https://warsawexpo.eu/wydarzenie/międzynarodowe-targi-turystyczne-2/
Polska	TT Warsaw 2017 – Międzynarodowe Targi Turystyczne Warszawa, ul. Marsa 56c, Centrum Targowo-Kongresowe MT Polska, 23.11.-25.11.2017	http://www.ttwaraw.pl/ https://warsawexpo.eu/wydarzenie/międzynarodowe-targi-turystyczne-2/
Niemcy	ITB – Międzynarodowe Targi Turystyczne, 07.-13.03.2018, Berlin, Niemcy	http://www.itb-berlin.com/
Branża włókiennicza		
Polska	Międzynarodowe Targi Tekstylne Fast Textile 2017 w Ptak Warsaw Expo, 16-18 / 11 / 2017	http://fasttextile.com/
Belgia	Indigo, Targi Tekstyliów Kreatywnych, 6-8.09.2017, Bruksela, Belgia	http://www.indigobrussels.com/en
Niemcy	Międzynarodowe Targi Heimtextil To największe na świecie targi tekstyliów do wyposażenia wnętrz i obiektów oraz targi, które otwierają sezon imprez w branży wystroju wnętrz na świecie, 09.01-12.01 2018 Frankfurt	www.heimtextil.messefrankfurt.com
Francja	Międzynarodowe Targi TEXWORLD to przegląd światowych tendencji w tkaninach i dzianinach odzieżowych oraz pokaz trendów w modzie na sezon wiosna - lato 2018, 18.09-21.09 2017 Paryż	www.texworld.messefrankfurt.com
Targi dla inwestorów		
Polska	Międzynarodowe Targi Investate, targi terenów inwestycyjnych, 10-12.04.2018, Warszawa	http://www.investate-poland.eu/

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Polska	III Forum Inwestora i Eksporter (listopad 2017) – organizuje je Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego	http://www.terenyinwestycyjne.info/index.php/konferencje-i-targi/konferencje/item/11163-druga-edycja-targow-intralomag-juz-w-listopadzie
Niemcy	Investment Management Exhibition (Ime) 20-21 marca 2018, Frankfurt nad Menem	http://www.ime-europe.eu/

Źródło: opracowanie własne

2.5 Priorytety gospodarcze dla powiatu tomaszowskiego

Współpraca międzynarodowa jednostek samorządu terytorialnego (JST), jak każda inna działalność organów administracji publicznej, oparta jest głównie na zasadzie legalizmu, zgodnie z którą organy administracji publicznej zobowiązane są działać na podstawie przepisów prawa. Współpraca pomiędzy miastami partnerskimi powinna mieć charakter formalny tzn. opierać się na formalnej umowie powodującej konkretne obowiązki i prawa po każdej ze stron. Dla prowadzenia współpracy międzynarodowej Rada Miasta Tomaszów Mazowiecki ustala zasady, do których można zaliczyć m.in.:

1. *Zasadę współdziałania* – kształtowanie współpracy międzynarodowej powinno opierać się na korzystnej dla wszystkich stron współpracy z instytucjami i organizacjami gospodarczymi i społecznymi w celu maksymalizacji korzyści płynących dla miasta ze współpracy międzynarodowej;
2. *Zasadę ofensywności* – w realizacji współpracy międzynarodowej miasta należy aktywnie poszukiwać i pozyskiwać renomowanych partnerów zagranicznych, a nie ograniczać się jedynie do biernego oczekiwania na propozycje podmiotów zagranicznych;
3. *Zasadę pośrednictwa* – partnerzy zagraniczni zwracają się do władz miasta jako do pośrednika w sprawach nawiązania kontaktów z przedstawicielami różnych organizacji, a miasto w miarę możliwości pośrednicząc w nawiązaniu tych kontaktów, deleguje w części kompetencji współpracy na podmioty środowisk gospodarczych, społecznych i kulturalnych;
4. *Zasadę jawności* – prowadzenie współpracy międzynarodowej przez samorząd powinno być jawne np. poprzez aktualne informacje zamieszczane w Biuletynie Informacji Publicznej, co umożliwi społeczności lokalnej swobodne wypowiedanie się na temat celów i form współpracy międzynarodowej.
5. *Zasada kompetencji* – współpraca międzynarodowa miasta powinna być oparta na znajomości realiów funkcjonowania partnera zagranicznego.
6. *Zasada zgodności polityki JST z polityką zagraniczną państwa* – przestrzeganie międzynarodowego prawodawstwa i przyjętych zwyczajów w kontaktach z zagranicznymi partnerami.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Współpraca z zaproponowanymi poniżej miastami partnerskimi powinna być nawiązana według następującej procedury:

Etap pierwszy przygotowawczy

1. Wybór miasta partnerskiego według ustalonych kryteriów np. podobna wielkość, liczba mieszkańców, podobne branże wiodącej działalności gospodarczej i kulturalnej.
2. Określenie zakresu przedmiotowego współpracy.
3. Decyzja właściwych władz o nawiązaniu współpracy z miastem partnerskim.

Etap drugi wstępne rozmowy dotyczące współpracy

1. Wysłanie listu intencyjnego zawierającego cel, zakres, okres i rodzaj współpracy.
2. Przeprowadzanie wstępnych rozmów z władzami wybranego miasta partnerskiego i ustalenie czy obie strony są zainteresowane nawiązaniem współpracy.
3. Wizyty wstępne i następujące po nich rewizyty (strona przyjmująca pokrywa koszty pobytu gości). Celem tych spotkań jest doprecyzowanie i omówienie warunków nawiązania ewentualnej współpracy między miastami.

Etap trzeci przygotowanie umowy współpracy

1. Przygotowanie wstępnej umowy współpracy do dalszej dyskusji zawierającej wszystkie ustalenia ze spotkań.
2. Po zaakceptowaniu zmian przygotowanie ostatecznej wersji umowy o współpracy pomiędzy miastami partnerskim.

Etap czwarty podpisanie umowy o współpracy pomiędzy miastami partnerskim

1. Zorganizowanie spotkania przez jednego z partnerów i podpisanie umowy o współpracy.
2. Zamieszczenie na stronie internetowej miasta informacji o zawartej umowie współpracy.
3. Inicjacja współpracy np. poprzez wspólne wydarzenie.

Za główne instrumenty współpracy międzynarodowej miasta Tomaszów Mazowiecki i powiatu tomaszowskiego uznaje się:

1. Wzajemne, cykliczne prezentacje dorobku i osiągnięć miasta Tomaszów Mazowiecki i jego miast partnerskich w ramach różnych imprez organizowanych na terenie miasta oraz przez drugą stronę.
2. Organizacja wspólnych cyklicznych i jednorazowych przedsięwzięć międzynarodowych tzn. konferencje i seminaria, w tym cykliczne konferencje miast partnerskich.
3. Organizowanie imprez kulturalnych.
4. Nawiązanie kontaktów pomiędzy przedsiębiorcami z miasta Tomaszów Mazowiecki a przedsiębiorcami miasta partnerskiego.
5. Udział w programach międzynarodowych, w tym programach unijnych.
6. Udział w targach gospodarczych, turystycznych i inwestycyjnych.
7. Organizacja misji gospodarczych zagranicą.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

8. Współpraca z mediami.
9. Publikacje w międzynarodowych periodykach i prasie międzynarodowej.
10. Wykorzystanie Internetu i innych mediów do nawiązywania kontaktów i do propagowania informacji o międzynarodowych projektach, w których uczestniczy miasto Tomaszów Mazowiecki.

Miasto Tomaszów Mazowiecki nawiązało obecnie współpracę z następującymi miastami partnerskimi: Iwano-Frankowsk (Ukraina), Prato (Włochy), Mionica (Serbia i Czarnogóra), Linares (Hiszpania), Polonezkoy (Adamopol) (Turcja). Przeprowadzone badania ujawniają jednak, że współpraca ta nie jest realizowana zgodnie z potrzebami miasta w zakresie współpracy zagranicznej. Dlatego też na podstawie analizy profilu ekonomicznego powiatu tomaszowskiego proponuje się nawiązanie współpracy z miastami partnerskim podobnej wielkości i o podobnym profilu gospodarczym. W pierwszej kolejności rekomenduje się podjęcie kontaktów z miastami obejmującymi kluczowe dla powiatu tomaszowskiego branże (budowlana, z ceramiką, rolno-spożywcza). W dalszej perspektywie powinna być to współpraca pod kątem rozwoju branży turystycznej.

Branża budowlana, w tym ceramika:

1. Gmina Viareal – kraj Hiszpania, prowincja Castellon, liczba ludności ok. 50 tys., słynie z produkcji płytek ceramicznych, na terenie gminy usytuowane są 4 z 500 przedsiębiorstw produkujących płytki w Hiszpanii.
2. Ovar – miasto i gmina w okręgu Aveiro, Portugalia, liczba ludności ok. 55 tys., miasto słynące z produkcji płytek ceramicznych.
3. Alcora - powiat Castellion Hiszpania, liczba ludności ok 11 tys., słynący z produkcji płytek ceramicznych.
4. Onda - powiat Castellion Hiszpania, liczba ludności ok 26 tys., słynący z produkcji płytek ceramicznych.
5. Faenza – miasto i gmina Włochy, liczba ludności ok 58 tys., przemysł ceramiczny.

Branża rolno-spożywcza/włókiennictwo:

1. Herning - miasto położone w Dani środkowej, region rolniczy, liczba ludności ok 45 tys, wiodące branże to: przetwórstwo spożywcze, zakłady branży włókienniczej i maszynowej.
2. Kulmbach – miasto powiatowe leżące w Bawarii, liczba ludności ok 26 tys., ośrodek przemysłu spożywczego, siedziba Bawarskiego Klastra Żywności.
3. Nordhorn – miasto powiatowe leżące w dolnej Saksonii, liczba ludności ok 52 tys., ośrodek przemysłu włókienniczego.

Branża turystyczna:

1. Michałowice – miasto powiatowe we wschodniej Słowacji, liczba ludności ok 40 tys., słynące z turystyki, posiada wiele atrakcji turystycznych.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”,
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

2. Gmunden - miasto powiatowe Austria, liczba ludności ok 11 tys., słynące z turystyki.
3. Heviz – miasto uzdrowiskowe Węgry, liczna ludności ok 4,5 tys., słynące z turystyki zdrowotnej i prozdrowotnej.
4. Montecatini Terme – miasto uzdrowiskowe we Włoszech, liczba ludności ok 20 tys., słynące z turystyki zdrowotnej i prozdrowotnej.
5. Klagenfurt – miasto w Austrii, liczba ludności ok 98 tys., słynące z ośrodków rekreacyjno-sportowych.

Zakres przedmiotowy współpracy dla poszczególnych propozycji przyszłych miast partnerskich dla miasta Tomaszów Mazowiecki powinien zostać określony na podstawie wspólnie wypracowanego z miastem partnerskim modelu współpracy np.: wymiana doświadczeń w zakresie: gospodarczym, oświaty i kultury, organizacji pozarządowych, tworzenie korzystnych warunków rozwoju współpracy między miastami w zakresie gospodarki, nauki, techniki, sportu, turystyki, oświaty i przemysłu, organizacja imprez promocyjnych w celu zaprezentowania towarów i usług, organizowanie imprez promocyjnych z udziałem przedstawicieli miast partnerskich celem prezentacji i wymiany ofert gospodarczych itp.

3. Rekomendacje

Dla rozwoju kluczowych sektorów i produktów eksportowych:

1. Słabością powiatu tomaszowskiego jest niedostatecznie rozwinięta edukacja w kierunkach związanych z istniejącym przemysłem. Szkolnictwo ponadgimnazjalne nie jest dostosowane do potrzeb rynku pracy, gdyż jest ukierunkowane na edukację ogólnokształcącą, przygotowującą do zdobywania kwalifikacji zawodowych w szkołach policealnych lub wyższych. Dla poprawy tej sytuacji warto rozważyć możliwość podjęcia współpracy z przedsiębiorcami z powiatu tomaszowskiego w celu wspólnego opracowania programów nauczania, wprowadzenia systemu kształcenia dualnego, organizacji praktyk i staży.
2. Rozwój kluczowych sektorów w powiecie tomaszowskim wymaga budowania współpracy między przedsiębiorstwami, instytucjami otoczenia biznesu, jednostkami samorządu terytorialnego i sferą naukowo-badawczą. Należy przeanalizować aktywność gospodarczą tomaszowskich firm – w partnerstwie: JST, przedsiębiorcy, ŁARR - pod kątem udziału w misjach zagranicznych i targach branżowych, rozpoznać motywacje, bariery i potrzeby przedsiębiorców w tym obszarze i podjąć działania, które będą stymulowały tę aktywność, gdyż jest ona oceniana, jako bardzo dobry sposób na rozwój i ekspansję na rynki zagraniczne. Za szczególnie cenne należy uznać misje dedykowane kluczowym sektorom, w których rozwija/chce się rozwijać powiat. W odniesieniu do każdej branży, należy dobrze rozeznaczyć rynek w tym zakresie, aby zdobyć wiedzę, w jakich misjach (w tym: przez kogo organizowanymi) warto brać udział, i w jakich targach.
3. Uruchomienie w Starostwie Powiatowym i Urzędzie Miasta Tomaszów Mazowiecki komórek dedykowanych obsłudze przedsiębiorców (pro-biz) i inwestorów (pro-invest). Każda komórka powinna zatrudniać bądź posiadać kontakt z osobami ze znajomością kilku języków obcych, przede wszystkim: angielskiego, niemieckiego, chińskiego i rosyjskiego.
4. Przygotowanie folderów promujących miasto Tomaszów Mazowiecki i powiat tomaszowski w kilku językach. Każdorazowo załącznikiem do folderu powinien być wykaz firm wiodących.
5. Eliminacja lokalnych przeszkód w zakresie działalności i rozwoju przedsiębiorstw. Obniżenie lokalnych podatków, wsparcie prawne i tworzenie sprzyjającego klimatu dla rozwoju przedsiębiorstw;
6. Rozwój obszaru funkcjonalnego *Zagłębie Ceramiczne – Budowlane Opoczno – Tomaszów Mazowiecki* i wzmocnienie pozycji miejscowych producentów na rynku polskim i zagranicznym powinno się odbywać poprzez utworzenie klastra ceramicznego oraz poszerzenie współpracy z instytucjami naukowo-badawczymi i otoczenia biznesu oraz środowiskiem plastycznym (wzornictwo przemysłowe);
7. Rozwój obszaru funkcjonalnego *Obszary Turystyczne Dolin Rzecznych Pilicy, Warty i Bzury* dokonywał się będzie dzięki stworzeniu jego wizerunku jako obszaru atrakcyjnego turystycznie, przygotowaniu produktów turystycznych opartych na walorach przyrodniczych, rozwoju i unowocześnieniu istniejącej bazy noclegowej, rozwoju turystyki aktywnej;

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

8. Rozwój usług doradczych komercyjnych i niekomercyjnych ukierunkowanych na wspomaganie działalności eksportowej podmiotów gospodarczych funkcjonujących w powiecie tomaszowskim, w tym w zakresie pozyskiwania środków z funduszy unijnych np. z programu RPO WŁ;
9. Uruchomienie na terenie miasta Tomaszów Mazowiecki inkubatora przedsiębiorczości pozwalającego na zwiększenie aktywności społeczeństwa w zakresie uruchamiania nowych przedsięwzięć biznesowych, start up-ów;
10. Edukacja przedsiębiorców w zakresie możliwości wykorzystania swojego potencjału w uruchomieniu i rozwoju działalności eksportowej;
11. Należy wesprzeć inicjatywę budowy powiązań sieciowych pozwalających zarówno transferować wiedzę wśród przedsiębiorców i instytucji otoczenia biznesu, jak i konfrontować posiadaną wiedzę z innymi uczestnikami rynku.

Dla rozwoju działalności eksportowej:

1. Podniesienie świadomości przedsiębiorców przez JST i IOB na temat korzyści wynikających z prowadzenia i rozwijania działalności eksportowej;
2. Informowanie na stronach internetowych gmin o rynkach zagranicznych oraz udzielanie firmom pomocy w nawiązywaniu kontaktów z partnerami gospodarczymi z zagranicy;
3. Stworzenie na poziomie Urzędu Miasta komórki pro-exportowej (co najmniej 2 osoby), z kwalifikacjami językowym zgodnymi z kierunkami eksportu.
4. Wsparcie finansowe działań przygotowawczych i inwestycyjnych związanych z rozpoznaniem prowadzeniem działalności eksportowej przez gminy;
5. Informowanie o ryzykach związanych z prowadzeniem działalności eksportowej i sposobach przeciwdziałania;
6. Prowadzenie przez władze lokalne działalności informacyjnej i doradczej w zakresie wsparcia eksportu poprzez realizację kampanii informacyjnych, udzielanie wsparcia prawnego, promocję powiatu tomaszowskiego na arenie międzynarodowej, obsługę w zakresie zapytań i ofert inwestorów zagranicznych, organizację spotkań typu B2B z potencjalnymi kontrahentami z zagranicy;
7. Organizowanie przez JST i IOB szkoleń w zakresie prowadzenia działalności eksportowej oraz wsparcia w zakresie pozyskania dotacji na działalność eksportową;
8. Ułatwianie kontaktu z przedsiębiorstwami z partnerskich regionów za granicą;
9. Wsparcie eksportu przez instytucje uczestniczące i wspomagające w handlu zagranicznym (np. izby celne, PAIH, COIE, przewoźnicy i spedytorzy) poprzez np. identyfikację potencjalnych rynków zbytu pomoc w nawiązywaniu współpracy z kontrahentami z zagranicy, wsparcie prawne oraz organizowanie szkoleń w zakresie możliwości transportu produktów za granicę (np. co do metod transportu, kosztów, procedur itp.);
10. Wsparcie eksportu przez instytucje finansowe (np. banki, fundusze pożyczkowe i poręczeniowe) poprzez ułatwianie dostępu do nisko oprocentowanych i elastycznych kredytów (obrotowych na działalność eksportową), działalność informacyjną w zakresie instrumentów zabezpieczających transakcje na rynkach międzynarodowych;

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

11. Zwiększenie znaczenia promocji przedsiębiorstw regionalnych za granicą jako wiarygodnych partnerów gospodarczych oferujących produkty/usługi wysokiej jakości;
12. Dofinansowanie działań promocyjnych związanych z ekspansją przedsiębiorstwa na rynek zagraniczny;
13. Zaproponowanie szkoleń w zakresie miękkich czynników takich jak kultura eksportu, tj. charakterystyczne zwyczaje panujące na danym rynku. Pozwoli to znacząco zwiększyć szanse utrzymania się na docelowym rynku eksportowym i nawiązać długofalową współpracę;
14. Zacieśnienie współpracy z jednostkami odpowiedzialnymi ze strony urzędów za wsparcie ekspansji na rynki zagraniczne m.in. konsultowanie kierunków misji gospodarczych i katalogu imprez targowych, stworzenie aktualnych lokalnych baz danych, które mogłyby być udostępniane partnerom z zagranicy;
15. Nawiązanie współpracy z miastami partnerskimi, co zaowocuje promocją miasta Tomaszów Mazowiecki i powiatu tomaszowskiego na arenie międzynarodowej oraz rozwojem współpracy podmiotów gospodarczych.

Dla poprawy dostępności zachęt inwestycyjnych oraz jakości obsługi inwestorów:

1. Ze względu na niewielką liczbę dostępnych terenów inwestycyjnych Tomaszów Mazowiecki oraz gminy powiatu tomaszowskiego powinny stworzyć plany zagospodarowania przestrzennego i przygotować ofertę terenów pod inwestycje;
2. W celu skutecznego pozyskiwania inwestorów urzędy gmin muszą dysponować aktualnymi ofertami inwestycyjnymi;
3. Stworzenie na poziomie Urzędu Miasta w Tomaszowie Mazowieckim komórki pro-inwestycyjnej (co najmniej 2 osoby), z kwalifikacjami językowymi, co zapewni profesjonalną obsługę inwestora;
4. Jednym z rozwiązań pozwalających na sprawne zarządzanie informacją, jest stworzenie w urzędach gminy jednolitego Systemu Informacji Inwestycyjnej. Za gromadzenie, aktualizację i przygotowanie danych w ramach Systemu Informacji Inwestycyjnej odpowiadają wybrani pracownicy urzędu. Pracownicy są pośrednikiem w kontaktach inwestora z wydziałami urzędu zaangażowanymi w proces inwestycyjny, władzami samorządowymi oraz instytucjami zewnętrznymi (dostawcami mediów, urzędem pracy itp.);
5. Współpraca z instytucjami wspierającymi pozyskiwanie inwestorów, np. PAIH, ŁSSE, COIE;
6. Oferowanie kompleksowych usług doradczych przez gminy w celu zapewnienia informacji pozwalających wybrać inwestorowi właściwie lokalizację, pomoc w załatwieniu formalności związanych z uruchomieniem inwestycji, dostarczenie informacji na temat zachęt inwestycyjnych możliwych na szczeblu lokalnym, ułatwienie kontaktów z władzami samorządowymi oraz lokalnymi przedsiębiorcami;
7. Wprowadzenie skutecznych działań promocyjnych opierających się następujących instrumentach takich jak: strona internetowa urzędu, reklama w mediach, uczestnictwo w targach inwestycyjnych, organizowanie wydarzeń i imprez na terenie gminy/powiatu formularze informacyjne terenów/obiektów inwestycyjnych opracowane według wzoru

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rozwoju Regionalnego

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”,
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

PAIH, marketing bezpośredni oraz materiały promocyjne np. takie jak ulotki, foldery czy biuletyny;

8. Usunięcie wszelkich barier i zagrożeń ograniczających napływ inwestycji zarówno krajowych, jak i zagranicznych;
9. Proaktywna promocja miasta Tomaszów Mazowiecki oraz gmin powiatu tomaszowskiego;
10. Podnoszenie kwalifikacji urzędników w obszarze obsługi inwestora, co pozwoli na współpracę z inwestorem w trakcie realizacji inwestycji i po jej zakończeniu;
11. Udział przedstawicieli władz miasta Tomaszów Mazowiecki w targach dedykowanych działalności inwestycyjnej.

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”,
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

4. Spis tabel i wykresów

Tabela 1. Nowe budynki niemieszkalne oddane do użytkowania w latach 2012-2015 w powiecie tomaszowskim według gmin	6
Tabela 2. Wydatki inwestycyjne gmin (bez miast na prawach powiatu) w latach 2012-2015 w powiecie tomaszowskim według gmin (tys.).....	7
Tabela 3. Liczba ludności w latach 2012-2016 w powiecie tomaszowskim według gmin	7
Tabela 4. Dynamika zmian liczby ludności w latach 2012-2016 w powiecie tomaszowskim według gmin.....	8
Tabela 5. Prognoza zmian liczby i struktury ludności w latach 2020-2030 w powiecie tomaszowskim.	8
Tabela 6. Liczba ludności wg. ekonomicznych grup wieku mieszkańców w latach 2012-2016 w powiecie tomaszowskim	9
Tabela 7. Ludność w wieku produkcyjnym* w powiecie tomaszowskim według gmin.....	9
Tabela 8. Dynamika zmian liczby ludności w wieku produkcyjnym* w powiecie tomaszowskim według gmin.....	10
Tabela 9. Udział ludności w wieku produkcyjnym* w ludności ogółem w powiecie tomaszowskim według gmin (w %)	10
Tabela 10. Liczba pracujących wg. PKD w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2015	11
Tabela 11. Liczba pracujących wg. gmin w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2015.....	11
Tabela 12. Liczba pracujących na 1000 ludności wg. gmin w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2015.....	12
Tabela 13. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w powiecie tomaszowskim i województwie łódzkim w latach 2012 – 2015 (zł)	12
Tabela 14. Liczba osób bezrobotnych wg. gmin w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016.....	13
Tabela 15. Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON według sektorów własnościowych w latach 2012-2016 w powiecie tomaszowskim.....	17
Tabela 16. Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON według gmin w latach 2012-2016 w powiecie tomaszowskim	17
Tabela 17. Podmioty gospodarki narodowej wg. rodzajów działalności w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016.....	18
Tabela 18. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016 wg. klas wielkości	18
Tabela 19. Nakłady inwestycyjne i wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016 (mln zł).....	18
Tabela 20. Dynamika zmian nakładów inwestycyjnych i wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w powiecie tomaszowskim w latach 2012-2016.....	19
Tabela 21. Podsumowanie oferty terenów inwestycyjnych	42
Tabela 22. Rekomendowane imprezy targowo-wystawiennicze	81

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”,
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Wykres 1: Jak ocenia Pan/i obecną sytuację ekonomiczną powiatu tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszowa Mazowieckiego)?.....	22
Wykres 2: Czy wg Pana/i Powiat wyróżnia się na tle innych powiatów woj. łódzkiego?.....	23
Wykres 3: Czym wg Pana/i Powiat wyróżnia się na tle innych powiatów woj. łódzkiego?.....	23
Wykres 4: Jakie dostrzega Pan/i mocne strony Powiatu, które korzystnie wpływają na rozwój działalności Pana/i przedsiębiorstwa?	24
Wykres 5: Czy dostrzega Pan/i jakieś bariery towarzyszące prowadzeniu działalności gospodarczej?	24
Wykres 6: Jakie dostrzega Pan/i bariery towarzyszące prowadzeniu działalności gospodarczej?	25
Wykres 7: Czy wg Pana/i wiedzy władze podejmują jakieś działania mające wyeliminować te bariery?	26
Wykres 8: Jakich działań oczekiwałby Pan/i ze strony władz w tym zakresie?	27
Wykres 9: Jak Pan/i ocenia sytuację na rynku pracy w Powiecie?	27
Wykres 10: Czy na rynku pracy są dostępni pracownicy, którzy spełniają wymogi zatrudnienia w Pana/i firmie?	28
Wykres 11: Jakich pracowników brakuje na rynku pracy?.....	28
Wykres 12: Jak ocenia Pan/i obecną sytuację ekonomiczną powiatu tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszowa Mazowieckiego)?.....	29
Wykres 13: Jakie czynniki zdecydowały o rozpoczęciu przez Państwa działalności w powiecie tomaszowskim?	30
Wykres 14: Czy rozpatrywali Państwo inną lokalizację dla prowadzenia swojej działalności?.....	30
Wykres 15: Jaką inną lokalizację rozpatrywali Państwo dla prowadzenia swojej działalności?	31
Wykres 16: Jakie dostrzega Pan/i bariery towarzyszące rozpoczynaniu działalności gospodarczej w Powiecie?.....	32
Wykres 17: Skąd pozyskali Państwo informacje dotyczące możliwości inwestowania w powiecie tomaszowskim?.....	32
Wykres 18: Jak Pan/i ocenia sytuację na rynku pracy w Powiecie?	33
Wykres 19: Czy na rynku pracy w powiecie tomaszowskim są dostępni pracownicy, którzy spełniają wymogi zatrudnienia w Pana/i firmie?	33
Wykres 20: Jakich pracowników brakuje na rynku pracy w powiecie tomaszowskim?.....	34
Wykres 21: Jak ocenia Pan/i kontakty z urzędnikami władz, towarzyszące prowadzeniu działalności gospodarczej?.....	46
Wykres 22: Czy pojawiły się jakieś trudności w kontaktach z władzami w tym zakresie?	47
Wykres 23: Jak ocenia Pan/i pracę urzędników pod kątem wybranych aspektów?.....	47
Wykres 24: Czy Pana/i zdaniem, istnieje potrzeba dodatkowego wsparcia ze strony władz dla przedsiębiorców?	48
Wykres 25: Jakiego rodzaju wsparcie ze strony władz regionu jest, Pana/i zdaniem, najbardziej potrzebne?	49
Wykres 26: Jaki sposób komunikacji władz z przedsiębiorcami jest, Pan/i zdaniem, najbardziej skuteczny?	49
Wykres 27: Czy władze stosują jakieś zachęty inwestycyjne dla przedsiębiorców?	50
Wykres 28: Jakie działania mogłyby, Pana/i zdaniem, korzystnie wpłynąć na napływ inwestorów? ...	51

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”,
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Wykres 29: Czy liczba podmiotów oferujących wsparcie dla przedsiębiorców jest wystarczająca?	51
Wykres 30: Jak ocenia Pan/i kontakty z urzędnikami władz Powiatu, towarzyszące rozpoczynaniu działalności gospodarczej?	52
Wykres 31: Czy pojawiły się jakieś trudności w kontaktach z władzami w tym zakresie?	52
Wykres 32: Jak ocenia Pan/i pracę urzędników władz Powiatu pod wybranym kątem?	53
Wykres 33: Jak ocenia Pan/i pracę urzędników władz miasta Tomaszów Mazowiecki pod wybranym kątem?	54
Wykres 34: Jak ocenia Pan/i pracę urzędników władz Gminy pod wybranym kątem?	54
Wykres 35: Jakiego rodzaju wsparcie ze strony władz jest, Pana/i zdaniem, najbardziej potrzebne?	55
Wykres 36: Czy sposób komunikacji władz Powiatu z inwestorami jest, Pan/i zdaniem, jest odpowiedni?	55
Wykres 37: Jaki sposób komunikacji władz z inwestorami byłby, Pan/i zdaniem, najbardziej skuteczny?	56
Wykres 38: Czy władze stosują jakieś zachęty inwestycyjne dla inwestorów?	56
Wykres 39: Czy wg Pana/i ilość zachęt jest wystarczająca?	57
Wykres 40: Czy wg Pana/i powiat tomaszowski dysponuje odpowiednimi terenami pod przyszłe inwestycje?	57
Wykres 41: Jakie działania mogłyby, Pana/i zdaniem, korzystnie wpłynąć na napływ inwestorów do Powiatu?	58
Wykres 42: Jakie są kluczowe dla rozwoju Powiatu branże/sektory?	68
Wykres 43: Jacy przedsiębiorcy zagraniczni mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w Powiecie?	69
Wykres 44: Przedsiębiorcy jakiej branży mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w Powiecie?	70
Wykres 45: Czy Pana/i firma planuje rozwój pod kątem zdobywania nowych rynków (krajowych/zagranicznych)?	70
Wykres 46: Na jakich rynkach Pana/i firma planuje rozwój?	71
Wykres 47: Czy Pana/i firma posiada produkt, który ma potencjał eksportowy?	71
Wykres 48: Jaki produkt, który ma potencjał eksportowy, posiada Pana/i firma?	72
Wykres 49: Czy, Pana/i zdaniem, firmy napotykać na jakieś bariery związane z eksportem swoich produktów?	72
Wykres 50: Na jakie bariery związane z eksportem swoich produktów napotykać firmy?	73
Wykres 51: Czy, Pana/i zdaniem, istnieją branże/sektory, które można uznać za kluczowe dla rozwoju powiatu tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszów Mazowiecki)?	73
Wykres 52: Jakie branże/sektory, można uznać za kluczowe dla rozwoju powiatu tomaszowskiego (w tym miasta Tomaszów Mazowiecki)?	74
Wykres 53: Czy, Pana/i zdaniem, przedsiębiorcy zagraniczni mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w Powiecie?	74
Wykres 54: Jacy przedsiębiorcy zagraniczni mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w Powiecie?	75

Projekt „Kompleksowa promocja potencjału gospodarczego Miasta Tomaszowa Mazowieckiego i Powiatu Tomaszowskiego”,
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Wykres 55: Z jakiej branży przedsiębiorcy zagraniczni, mogą być w przyszłości zainteresowani inwestowaniem w Powiecie?	75
Wykres 56: Czy Pana/i firma planuje rozwój pod kątem zdobywania nowych rynków (krajowych/zagranicznych)?	76
Wykres 57: Pod kątem jakich rynków Pana/i firma planuje rozwój?	77
Wykres 58: Czy Pana/i firma posiada produkt, który ma potencjał eksportowy?	77
Wykres 59: Jaki produkt, który ma potencjał eksportowy, posiada Pana/i firma?	78